

—Людзьмі звацца!
Янка Купала,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

27

ВЕРАСНЯ
1991 г.
№ 39 (3605)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ—16 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

РАЗГУБЛЕНЫ ТВАР НЕЗАЛЕЖНАСЦІ

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ: «Увогуле рускамоўнае насельніцтва кожнай з нацыянальных рэспублік — у пэўным сэнсе этнічны феномен, варты вывучэння. Пры адарванасці ад глебы, ды яшчэ ў звыродлівых савецкіх умовах, фарміруецца маргінальная асоба з эгаістычным, агрэсіўным светапоглядам, з цалкам спажывецкім стаўленнем да жыцця».

СТАРОНКА 4.

Я ХАЦЕЎ СПЫТАЦЬ У ВАС, СПАДАР ШЫРКОЎСКИ...

Інтэрв'ю, якое не адбылося.

СТАРОНКІ 5, 12

ЗАСТАЦА ЧАЛАВЕКАМ

Чытаючы новыя вершы Алеся ЗВОНАКА.

СТАРОНКІ 6—7.

«БАЦЬКАЎШЧЫНА»

Чацвёрты выпуск газеты Згуртавання беларусаў свету.

СТАРОНКІ 8—9.

КАМПАЗИТАР І ПАЭТ

Спадчына Міколы Куліковіча-Шчаглова.

СТАРОНКІ 14—15.

ЯК ДАЊІЛУ ШЧЭНЮ «ЗГУБІЛІ»

Пра «парадоксы» гісторыі.

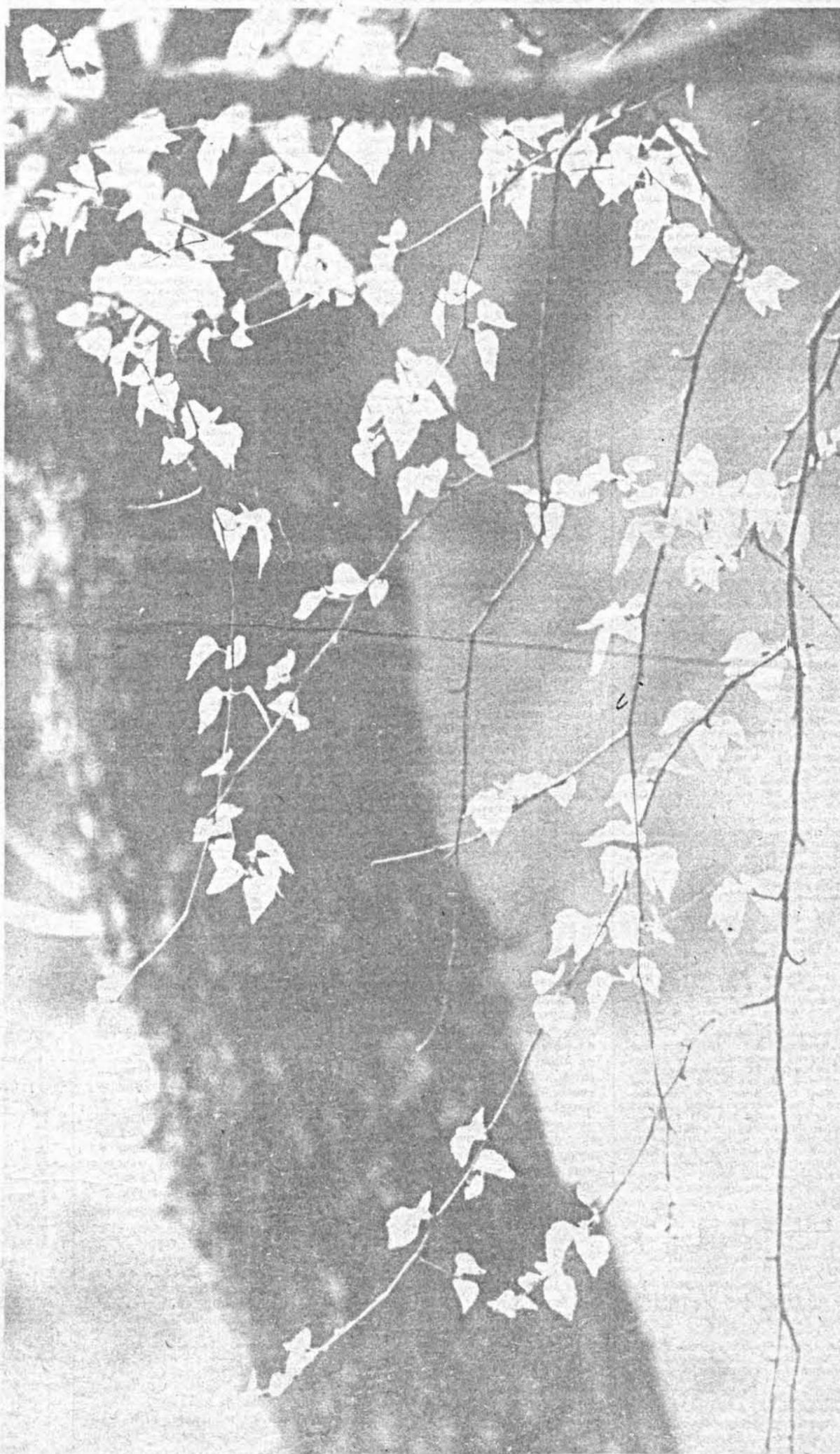
СТАРОНКА 16.

ЦІ ПАДПІСАЛІСЯ ВЫ НА «ЛІМ»?

Два месяцы працягваецца падпіска, аднак большасць нашых чытачоў, напэўна, адказа на гэтае пытанне адмоўна. Што гэта: звычайная беларуская памяркоўнасць ці проста лянота? Прыгадайце мудрасць продкаў: адклад не ідзе ў лад і зрабіце кароткі шпацыр да бліжэйшага паштовага аддзялення ці агенцтва «Саюздрук». «ЛіМ» у самыя змрочныя часы выпрабаванняў застаўся верным абранаму кірунку і сваім чытачам. Сёння правяраецца ваша вернасць «ЛіМу».

Кошт падпіскі на год ранейшы—5 рублёў 40 капеек.

Індэкс — 63856.

Восеньскія барвы.

Фота А. ШАВЛЮКА.

Кола Дзён

Усё больш часу аддзяляе нас ад жывеньскага пучку. Але поўнай яснасці, што ж усё-такі адбылося на самай справе, хто стаў (ці усё яшчэ стаць?) за «выдатнай васьмёркай» ГКЧП, чаму так хутка праваліўся пераварот, — поўнай яснасці няма. Замест канкрэтных адказаў на гэтыя і іншыя сур'ёзныя пытанні ў друку множацца розныя версіі і спекуляцыі на задазненую тэму. Некаторыя «аналітыкі» найбольш ахвотна ўжываюць, так бы мовіць, мастацтвазнаўчую тэрміналогію. Падзеі 19—22 жніўня называюць «спектаклем», «камедыяй», «фарсам». Ну, і канечне ж «цяркам»...

Між тым, хоць камітэта па надзвычайным становішчы ўжо няма, надзвычайнае становішча ўводзіцца ў розных гарадах, мясцовасцях і цэлых рэспубліках.

19 ВЕРАСНЯ

беларускі парламент прыняў гістарычныя рашэнні аб назве, сцягу і гербе Рэспублікі Беларусь.

У дар ААН ад Беларусі перададзены габелен «Чарнобыль» мастака А. Кішчанкі.

Генеральны пракурор СССР перадаў афіцыйны працэс А. Салжаніцыну. Крымінальная справа, узбуджаная супраць пісьменніка ў 74-м, спынена за адсутнасцю складу злачынства.

20 ВЕРАСНЯ

Вярхоўны Савет Беларусі правёў закрытае пасяджэнне па пытаннях абароны і нацыянальнай бяспекі рэспублікі. У рабоце сесіі аб'яўлены перапынак да 1 кастрычніка.

21 ВЕРАСНЯ

на рэферэндуме ў Арменіі, у якім прынялі ўдзел звыш 95 працэнтаў выбаршчыкаў, абсалютная большасць выказалася за аднаўленне дзяржаўнай незалежнасці рэспублікі.

Старшыня Вярхоўнага Савета Таджыкістана К. Аслонаў, які выконваў абавязкі прэзідэнта рэспублікі, прыняў указ аб спыненні дзейнасці кампартыі Таджыкістана і нацыяналізацыі яе маёмасці. Рашэннем Душанбінскага гарвыканкома дэманштрацыя паміж Леніну на галоўнай плошчы сталіцы.

22 ВЕРАСНЯ

Указам Прэзідэнта СССР Старшыня Міжрэспубліканскага эканамічнага камітэта прызначаны І. Сілаеў. Пакуль ён застаецца І. Старшыня Савета Міністраў РСФСР. Сам Сілаеў нядаўна казаў аб неагляднасці сумяшчэння гэтых дзвюх пасадаў. Але ж не заўсёды ў палітыцы можна знайсці логіку. Пазней Б. Ельцын падпісаў указ аб вызваленні І. Сілаева ад абавязкаў прэм'ера.

Перагаворы паміж прэзідэнтам Грузіі і апазіцыйнай зацікаўленай у тупік пасля разгону маніфестацыі і пагрому ў штаб-кватэрах некаторых партый.

23 ВЕРАСНЯ

у Жалезнаводску пасля 11 гаўдзін перамоваў паміж дэлегацыямі Азербайджана, Арменіі, Казахстана і Расіі было падпісана сумеснае камюніке па Нагорным Карабаху. Ініцыятарамі перамоваў сталі Б. Ельцын і Н. Назарбаеў, якія напярэдадні павявалі ў пасрэдніцкай місіі ў Баку, Сцяпанавічы і Ерэване.

У Душанбе па патрабаванні камюністаў адбылася надзвычайная сесія ВС Таджыкістана. Старшыня Вярхоўнага Савета Аслонаў быў зняты са свайго паста, і яго месца заняў былы першы сакратар ЦК КП Таджыкістана Р. Набіеў. У рэспубліцы ўведзена надзвычайнае становішча. Нягледзячы на гэта, па закліку дэмакратычных сіл у сталіцы праходзіць мітынг пратэсту супраць правага перавароту.

24 ВЕРАСНЯ

Старшыня ВС Беларусі С. Шушкевіч прыбыў у візіт у Германію.

Старшыня ВС Украіны Л. Краўчук прыбыў у Вашынгтон, дзе сустраўся з прэзідэнтам ЗША, лідэрамі сената і кангрэса.

Прэзідэнт Грузіі З. Гамсахурдзія аб'явіў аб уварванні надзвычайнага становішча ў Тбілісі.

25 ВЕРАСНЯ

у Тбілісі ў выніку сутыкненняў атрадаў нацыянальнай гвардыі, якія выступаюць на банку апазіцыі, з міліцыяй, вернай прэзідэнту Грузіі, загінулі два гвардыёўцы і тры міліцыянеры.

НАША РАДА

БЕЛАРУСКІ ШЛЯХ: КРОК НАПЕРАД, ДВА-НАЗАД?

На гэтым, як і на мінулым тыдні, працаваў «гарачы тэлефон» «Нашай рады»

Адказы некаторых нашых рэспандэнтаў, якія не пакінулі па за ўвагай адно з найбольш складаных пытанняў эканамічнага і грамадска-палітычнага жыцця рэспублікі, друкуем ніжэй.

Віктар ГЕРМАНОВІЧ, інжынер, 56 гадоў, г. Мінск:

«На ваша пытанне «БЕЛАРУСКІ ШЛЯХ: КРОК У ЕВРОПУ ЦІ ВЯРТАННЕ У САЮЗ» адназначна быць толькі адназначны — выхад з Саюза, рашучае адмаўленне ад Цэнтра. Палітычна, інтэлігенцкая памяркоўнасць ніколі не дасць Беларусі сапраўднага суверэнітэту, а ланейшая псіхалогія прывядзе наш урад у падпарадкаванне ад аднаго Цэнтра другому. Неабходна ўлічваць, што функцыі Цэнтра ў Саюзе будзе выконваць Расія. Я не думаю, што лідэр Расіі з-за адсутнасці інфармацыі заявіць, што ядзерная зброя ёсць толькі ў трох рэспубліках — Расіі, Украіне і Казахстане. Ці не паўстала тут Беларусь у якасці «Северо-Западнага края?»

Саюз дэ-факта не існуе, ён нам ні ў чым не дапаможа, а Расія тым больш, бо яе эканоміка знаходзіцца ў стане рэанімацыі. Толькі Еўропа можа нас выратаваць, і то пры адной умове — калі Беларусь будзе незалежнай, суверэннай дзяржавай. Ды наш Вярхоўны Савет, большасць якога складаюць партпартачкі, не дапусціць выхаду з Саюза. Таму я лічу, што неабходна тэрмінова прыняць новы закон аб выбарах, распустіць гэты склад ВС, правесці выбары па новым законе яшчэ ў гэтым годзе. Новы Вярхоўны Савет павінен будзе прыняць такія законы, якія неабходны для набывання фактычнай незалежнасці суверэннай Беларусі.

Аляксей ШАСТАКОУ, студэнт Інстытута ўпраўлення, будучы менеджэр, 20 гадоў, Мінск: «Толькі шлях у Еўропу. Тлумачыцца гэта нашай гісторыяй. Народ беларускі фарміраваўся ў Еўропе, калі быў у складзе Вялікага княства Літоўскага — буйнейшай еўрапейскай дзяржавы. У той час мы перажылі разам з еўрапейскімі краінамі эпоху Адраджэння, і еўрапейскі ўплыў не мог на нас не адбіцца, а мы тансма ўдзельнічалі ў фарміраванні еўрапейскай цывілізацыі. Таму іншага шляху няма — толькі аддзяленне ад Саюза.

Эканамічныя сувязі трэба падтрымліваць як з былым Саюзам, так і з еўрапейскімі краінамі. Што датычыць саюза з Расіяй, дык... Ідэя месіянства, абарона толькі праваслаўя (як быццам іншых рэлігіяў і не існуе) — гэта не для нас, у нас і такая праблема, як адраджэнне роднай мовы, гісторыя — ужо дастаткова вялікая і значная. У нас такі менталітэт, што мы не здольны на месіян-

скую ролю. А саюз з Расіяй нам адводзіць другарадную ролю, ставіць нас на задворкі, вымушае нас быць толькі выкананцамі чужых ідэй.

Здаровы прагматызм у думках, палітыцы можна скарыстаць з вопыту прыбалтыйскіх рэспублік.

Віктар ІВАНЕНКА, інжынер, 28 гадоў, г. Гомель:

«Я — за вяртанне ў Еўропу, у якой мы некалі былі, і мелі статус моцнай дзяржавы. У Саюзе мы будзем выглядаць вельмі слабымі з нашай атрафараванай самасвядомасцю. Толькі з цяжкасцю магу паверыць, што мы калі-небудзь зробім крок у Еўропу, бо цёмны народ цягне ў цэмуру. Раб, які не бачыў свабоды і не ведае, што гэта такое, пацягнецца-папрасіцца да гаспадара, да «добрага» цара. Правядзіце рэферэндум і, можаце не сумнявацца, вынікі яго ўжо вядомыя. У нас усё нейкае несапраўднае, у тым ліку і незалежнасць. Згодзен, што нам патрэбна жорстка нацыянальная палітыка. Толькі тады будзе яе праводзіць? Прыедзьце ў Гомель і знайдзіце хоць адзін бел-чырвона-белы сцяг, які б лунаў над будынкамі гарвыканкома ці райвыканкома. Гэта ў вас у Мінску нейкая эфірыя, а ў нас усё, як і было».

Анатоль МЯЛБГІ, журналіст, 33 гады, г. Мінск (тэлефанаваў нам і мінулы раз):

«Пытанне мае тры аспекты. Аспект першы — эканамічны. Ніякія доўгатэрміновыя і ўсеабдымныя саюзы для Беларусі непрамысленыя. У іх мы будзем пачувацца жабранамі. Толькі прадуманая і мэтанакіраваная асацыятыўнасць з Еўропай і Саюзам дасць плён. Эканамічны прагматызм павінен перамагчы палітычную гульню ў «добраю кампанію» пад назвай «Саюз суверэнных дзяржаў». Аспект другі — палітычны. Надалей павінен усталявацца разумны палітычны баланс паміж суседнімі з Беларуссю рэспублікамі, паміж Усходам і Захадам. Ад тых і другіх нам трэба дабівацца прызнання нашай незалежнасці, а без выправадзенай дзяржаўнай стратэгіі гэтага мы ніколі не даможамся. Абсалюцтва і настойлівасць — галоўныя прычынкі міжнароднай палітыкі. І трэці аспект — культурны. З гістарычнай самабытнасцю беларускага народа ў імперыі нічога не лічыцца і не збіраецца лічыцца. Нашы культурныя здабыткі павінны быць пераарыентаваны ў Еўропу, у спадзяванні на тое, што старая цывілізацыя ўспрыме іх. Але

для гэтага трэба грунтоўнае адраджэнне нацыянальнай культуры ў нас на радзіме, стварэнне сучасных сродкаў перадачы іх у камунікатыўную сетку Еўропы».

Валерый КРЭСАУ, інжынер-механік, 45 гадоў, г. Мінск:

«Толькі крок наперад, і ні кроку назад, у Саюз, нават вельмі падноўлены! Вядома, без эканамічных і культурных сувязей з усімі рэспублікамі былога Саюза нам не абыйсціся, іх трэба наладжваць і падтрымліваць на аснове раўнапраўных дагавораў, развіваць рыначныя адносіны. Есць жа прыклад — прыбалтыйскія рэспублікі. Аднак, галоўнае, выхад на еўрапейскі рынак».

Ніна БУДА, інжынер, 40 год, г. Гомель:

«Наш шлях — гэта шлях толькі ў Еўропу і ніякага вяртання ў Саюз, бо тады нас чакае тое становішча, якое мы мелі дагэтуль — так і застаўся калоніяй. Эканамічныя сувязі трэба падтрымліваць, але ніякіх палітычных кампрамісаў. Апроч усяго, настаўліва і ўпарта развіваць нацыянальную самасвядомасць».

Эдуард БАХМАТОВІЧ, былы ваеннаслужачы, 52 гады, г. Мінск:

«Падпісваюся пад словамі настаўніка М. Бусла, што калі аддзіліся ад Саюза, то тады ўсё пачне працаваць на Беларусь, на незалежнасць. Свой, беларускі, шлях у Еўропу трэба сур'ёзна прадумаць, паспешліва і на карысць не пойдзе».

Ксёня НЯХАЙЧЫК, пенсіянерка, 64 гады, г. Мінск:

«Беларускі шлях — без Саюза, без Гарбачова, з Літвой». Віталь АБРАМОВІЧ, пенсіянер, 64 гады, г. Мінск: «Мне здаецца, што пытанне сфармулявана не зусім дакладна. Лепш яно гучала б так: «Поўная палітычная самастойнасць і эканамічны ўзаемавыгадныя сувязі з Усходам і Захадам ці вяртанне ў Саюз?». Я, канечне, за крок у Еўропу. Людзям трэба растлумачыць, што мы нічога не рвём, а толькі вяртаем тое, што нам узаемавыгадна і ўзаемапрымальна. Толькі ўперад, у Еўропу!»

Мікола БУСЕЛ, настаўнік, вёска Дуброва, Гомельшчына (адгукнуўся, як і мінулы раз):

«Толькі ў Еўропу! Бо пакуль

Новае пытанне «Нашай рады»:

«Суверэннітэт — гэта і беларусізацыя нашага духоўнага жыцця. Ці адчуваеце вы яе ў сваім горадзе, мястэчку, вёсцы? Што заімае ажыццяўленню беларусізацыі ў рэспубліцы?»

Сёння, 27 верасня, а таксама ў панядзелак і аўторак, 30 верасня і 1 кастрычніка, з 13 да 16 гадзін мы чакаем вашых адказаў па тэлефоне: 33-19-85.

АДЗЕЛ ПІСЬМАУ І ГРАМАДСКАЙ ДУМКІ.

У чаканні навін

«Добры вечар шанюнаму спадарству!» — так з нядаўняга часу пачалі вітаць нас дыктары інфармацыйнай праграмы БТ «Панарама». Што ж, прыемна сябе адчуваць «спадаром» каля бланітнага экрана. Толькі, шчыра кажучы, нейкі не стасуецца гэтае традыцыйнае, хоць і нязвычайнае, на жаль, для многіх, прывітанне з тэлепапай, якой па-ранейшаму адкрываецца праграма. Едуць дыктары, круціцца дыскеты, танчыць балерына... Так бы мовіць — рэспубліка ў руху.

Зразумела, новую «шапку» (а яна наштуе немалых грошай) умомант не зробіш. Ды і не ў ёй жа, у рэчце рэшт, справа, а ў тым, што ПАД шапкы. А там, у праграме галоўным чынам усё тое ж — трантары, палеткі, станкі. І многа выступаючых, якія гавораць пра станкі, палеткі...

Нават у дзень абвешчання Рэспублікі Беларусь «Панарама» не забылася знайсці час, каб паведаміць, што нейкі завод пачаў выпуск нейкіх вузлоў і дэталей. Магчыма, без гэтых самых дэталей прамысловасці Беларусі не працыць і дзя. Магчыма, Але глядачам гэтага не растлумачылі, пакінуўшы прымаць на веру, што ім паведамілі толькі самае важнае, самае цікавае... Раней падобную інфар-

мацыю называлі «радыёнай». Але той, хто рэгулярна слухае Беларускае радыё, пагодзіцца, відаць, што апошнім часам яно лунна выйграе ў аператыўнасці і змястоўнасці інфармацыі ў параўнанні з тэлевізіяй. (Назаўрэм, скажам, радыёстанцыя «Фант»).

Усё гэта не магло не ўсведацца супрацоўнікі Галоўнай рэдакцыі інфармацыі БТ. І таму на мінулым тыдні адбылося тое, што, відаць, не магло не здарыцца. Калентый рэдакцыі на сваім сходзе выказаў недавер галоўнаму рэдактару і яго намеснікам. Калентый патрабаваў ад кіраўніцтва тэлебачання прадстаўлення большай самастойнасці і змены структуры ГРІ ў адпаведнасці з новымі задачамі. Калі гэтыя патрабаванні не будуць выкананы да 15 кастрычніка, удзельнікі сходу пакідаюць за сабой права на забастоўку.

А што рабіць глядачам да 15 кастрычніка? Чакаць і спадзявацца? А ці нельга ўжо цяпер хоць нешта ім паказаць з той, будучай «Панарамы»? Ці як там яна будзе называцца...

Будзем чакаць навін.

Віталь ТАРАС, спадар.

ЗДЫМАК НА ПАМ'ЯЦЬ

Гэты здымак зроблены на памяць пра паездку навуцэнцаў Музычнага ліцэя пры БДК у Германію. Удзельнікі хору ліцэя па запрашэнні пастара Артура Рэшке з горада Гравенбройха адпачывалі там, папраўлялі здароўе перад новым навучальным годам. Беларускія дзеці правялі шэраг харавых канцэртаў.

ТЭРМІН ПРАДОЎЖАНЫ

Міністэрства культуры Беларусі прыняло рашэнне ўважыць просьбу Саюза мастакоў і Саюза архітэктараў Беларусі і прадоўжыць тэрмін падачы матэрыя-

лаў на раней абвешчаны рэспубліканскі конкурс, звязаны з праектаваннем помніка Кастусю Каліноўскаму ў г. Гродне, да 1 лютага 1992 года.

ДЛЯ ДАБРА НАШАГА НАРОДА

Наша рэдакцыя днямі атрымала ліст з далёкай Аўстраліі. У ім выканаўчы камітэт федэральнай рады беларускіх арганізацый у Аўстраліі просіць апублікаваць у «Ліме» падзяку дэпутатам Вярхоўнага Савета нашай рэспублікі ў сувязі з абвешчаннем незалежнасці Беларусі.

З прыемнасцю выконваем гэтую просьбу.

Звяртаем толькі ўвагу нашых чытачоў на адну акалічнасць. Як вядома, з 19 верасня наша дзяржава воляю Вярхоўнага Савета рэспублікі носіць імя Беларусь. Тым не менш, улічваючы дату адпраўкі пisma, мы вырашылі надрукаваць тэкст арыгінала без усялякіх змен.

«Мэльбурн (Аўстралія)
8.9. 1991 г.

Шаноўныя Дэпутаты Вярхоўнага Савета Беларускай Народнай Рэспублікі і ўсе нашыя суродзічы на Бацькаўшчыне!

Беларускія эмігранты ў Аўстраліі з вялікай радасцю ўспрынялі пацяшаючую вестку аб Абвешчанні Беларускай Народнай Рэспублікі Незалежнай Дзяржавы.

Мы ўпэўненыя ў тым, што дэмакратычныя працэсы, якія цяпер праходзяць у Вас, прывядуць да адбудовы нашай Незалежнай Беларускай Дзяржавы і нацыянальнага і культурнага адраджэння нашага Беларускага Народу, які быў паняволены на працягу стагоддзяў.

З нагоды гэтай вялікай падзеі ў жыцці беларускага Народу і нашай Краіны, засылваем Вам, а ў асаблівае ўсім адданым, стойкім і непахісным змагарам за Волю і Незалежнасць нашай Бацькаўшчыны — Беларусі, найшчырдэйшую падзяку і сэрдэчныя прывітанні.

Жадаем Вам найлепшых поспехаў у Вашай вялізарнай творчай працы, для дабра нашага Народу ў Вольнай Дзяржаве і цясьнейшага супрацоўніцтва з намi.

Жыве Незалежная Беларуска Народная Рэспубліка!!!

Жыве змагарны і вольны Беларускі Народ!!!

Е. ГРУША,
старшыня В. К. Фэд.
Рады Беларускай Арганізацыі ў Аўстраліі;
П. ГУЗ, сакратар В. К. Фэд.
Рады Беларускай Арганізацыі ў Аўстраліі.

ЗАМЕСТ РЭПЛІКІ

Па здароўе разам з... партыяй

Памятаеце народную прымаўку пра гаспадыню, якая ўмела гатаваць ды не ўмела падаваць? Прымаўка гэтая самым непасрэдным чынам тычыцца кнігі У. Корсуна «Расліны і здароўе», што пабачыла свет у «Навуцы і тэхніцы». Выданне гэтае з тых, якія не так і часта ў рукі трапляюць. Аўтар падрабязна расказвае пра лекавыя ўласцівасці нашых раслін, пра выкарыстанне іх пры тых ці іншых захворваннях. Да ўсяго даюцца парады, як «жыць не хварэючы» — заключаны раздзел так і называецца. І самае, бадай, галоўнае: кніжка выйшла па-беларуску...

Адным словам, добрую, карысную кнігу выпусціла выдавецтва «Навука і тэхніка». Ку-

З ПАЭТЫЧНАЙ ПОШТЫ

Я ГАНАРУСЯ...

Я віншую!
І я ганаруся
За рашуча адмераны крок
У свабоду
маёй Беларусі,
Яе будучыні зарок.

Ганаруся-спяваю я песню...
На ўвесь свет абвешчаю

аб тым,

Што ў сабе
Беларусь мая змесціць
Дэмакратыі вечнай матыў!

Я кажу:
Беларусь мая горда
Адлюструе у свеце свой твар
І пад гербам спрадвечнай

ПАГОНІ,

І пад сцягам,

што выснены з марі
Святлана ЦІШУК.

г. Ліда.

«Даўгадрук» у дзеянні

На пытанні нашага карэспандэнта адказвае дырэктар выдавецтва «Юнацтва» Валянцін ЛУКША.

— Скарга на недахоп паперы стала агульным месцам нашага грамадскага жыцця. Што мы маем сёння на канкрэтным участку друкарскай справы — у выпуску кніг для дзяцей?

— З планавых 154 назваў гэтага года маем за восем месяцаў трэцюю частку — 55. Так што мяркуюце самі пра нашыя справы і наш настрой. Адставанне па аркушах-адбітках са стаўляе 55,4 млн. Практычна спынены выпуск шматкаляровых дзіцячых кніг па ліставому афсету. Ды што ўжо пра нас кажаць, калі сёлета ў рэспубліцы не выконваецца план нават па падручніках, чаго раней не было ніколі.

— І што трэба зрабіць, каб выйсці з тупіка?

— Перапрафіліраваць некалькі папярковых фабрык (напрыклад, Добрушскую, Слоніўскую) на выпуск друкарскіх гатункаў паперы для перыёдыкі і кніг. Для параўнання такая вось лічбы: рэспубліканскія выдавецтвы перапрацоўваюць за год 20 тысяч тон добрай паперы, а нашыя фабрыкі выпускаюць сотні тысяч тон абортчанай. Пра тое, што Беларусь, дэкларуючы незалежнасць, павінна перапрафіліраваць усю прамысловасць згодна патрэбам рэспублікі, гаварылася, дарэчы, у заяве В. Кебіча. Ну, а пакуль справа разгортваецца, пакуль навуцаца перапрацоўваць якасна макулатуру, — будзем купляць паперу ў 2—3 разы даражэй. Дзяржплан Расіі на наступны год абяцае нам дапамагчы (на словах), аднак гарантыі ніякіх. Застаецца адно спадзявацца.

— Значыць, вы рыхтуеце рукі да друку, а яны...

— Яны ляжаць. Бо ёсць «даўгабуд» і ёсць «даўгадрук». З 88-га па 91, чатыры гады (!), выходзіла ў свет другое выданне зборніка «Вяснянка» з «Бібліятэкі дзіцячай літаратуры народаў СССР». Між тым першае выданне, 40 тысяч экзэмп-

ляраў, разышлося вокамгненна. Здадзены ў друк першыя чатыры тамы трыццацітомнай «Бібліятэкі сусветнай дзіцячай літаратуры» (на беларускай мове, вядома). Па такіх тэмпах не тое што сучасныя дзеці — дзеці дзяцей не ўбачаць гэтых кніжак!

— Дзіцячая кніга па-ранейшаму трымае ў нас першыноство па тыражах?

— Так, па вострыні дэфіцыту, як паказвае вывучэнне попыту, дзіцячая кніга займае першае месца, на другім—даведачная літаратура і толькі за імі ідзе мастацкая. Увогуле з 8 млн. беларускамоўных кніг, якія выходзяць у нас штогод, 4—5 складае малааб'ёмная дзіцячая кніга. Умяляцца гэтымі васьмью мільёнамі было б па меншай меры наіўна. Калі ж вярнуцца да ўласнавыдавецкіх праблем, то я міжволі ўспамінаю першыя крокі выдавецтва «Юнацтва». На першы квартал 1981 года, калі праца толькі распачыналася, аб'ём выпуску нашых кніг абмяжоўваўся трыма назвамі. Праз 11 год на жнівень-верасень — аналагічная карціна. Прыйшлі, называецца...

— Дык што, ніякага прасвету?

— Адзіны, бадай, прасвет — створаная на сённяшні дзень міжвыдавецкая праграма выпуску дзіцячай літаратуры. Аднаму «Юнацтву» такі цяжар не па плячы. Скажам, навукова-пазнавальную літаратуру з поспехам маглі б выдаваць «Вышэйшая школа» і «Універсітэцкае», крэатыўную — выдавецтва «Польмя», музычную — «Беларусь», аб прыродзе — «Ураджай»...

— Калі рэальна пачне ажыццяўляцца згаданая праграма?

— З 1993 года. Выдавецтвы ўжо ўнеслі свае прапановы ў Дзяржкамвыд.

— Застаецца пажадаць вам, Валянцін Антонавіч, аптымізму. Дзякую за гутарку.

задавальнення патрэб жыхароў горада і вёскі ўсімі відамі высокакваліфікаванай дапамогі, поўнага забеспячэння лекавымі і санітарна-гігіенічнымі сродкамі. Гэта непасрэдна датычыцца і лекавай расліннай сыравіны, неабходнасць у якой штогод узрастае...

Калі гэта напісана? У застойныя часы? Ды не, кніга падпісана ў друк 1 сакавіка 1990 года. Акуль у выдавецтве такія заўзяттыя прыхільнікі камуністычнай ідэі? Цяжка сказаць. Хаця, магчыма, пэўнае вытлумачэнне дае тое, што навуковым рэдактарам кнігі з'яўляецца доктар медыцынскіх навук С. Я. Сакалоў...

ЛІМАВЕЦ.

ДУМКІ

СВЯТОЧНЫЯ

І НЕСВЯТОЧНЫЯ

100

Юбілей Максіма Багдановіча — гэта не толькі ўрачыстасці, але і клопаты. Апошнія нам падкідае наш неспакойны час, а заадно выразна намаяе на сур'ёзныя ўпушчэнні. Каб быць зразуметым, пастараюся каротка выкласці свой непакой. Веру, што ён не толькі мой.

Першае. Калі ўчарашнія разважэнні пра перазахаванне М. Багдановіча патаналі ў сумненнях: ці трэба гэта рабіць, то сённяшняя палітычная сітуацыя гаворыць адназначна — трэба, пакуль не ўзніклі пагранічныя слупы і шлагбаумы, напрыклад, Крымскай рэспублікі. І хто тады будзе браць візу, каб паехаць у Ялту і дагледзець магілу паэта? Перакананы, што неадкладна трэба Саюзу пісьменнікаў Беларусі дэлегаваць людзей і выканаць гэты святы абавязак. Пра гэта гадоў пяццё назад пісала і Зоська Верас, якая з сябрамі праводзіла Максіма ў дарогу на лясны не і ведала настрой паэта — вярнуцца толькі на Беларусь. Дык чаму ж нам не здзейсніць яго мару? А тут месца для апошняга прытулку выбраць або поруч з Я. Купалам і Я. Коласам, або ў Ракуцёўшчыне.

Другое. Забытая Ракуцёўшчына набывае аблічча цудоўнай літаратурнай мясціны. Шмат ужо зроблена і робіцца тут дзеля памяці Багдановіча. На наша ўчасце, вёсачка яшчэ захавала ў сабе добрыя прыкметы народнай традыцыі, як у матэрыяльнай, так і ў духоўнай культуры. Дык ці не аб'явіць гэты куток запаведным, не стварыць там запаведнік? Варта толькі адрэдазіць «атрыбуты» гэтай мясціны: пасадзіць бор, які тут быў 80 гадоў назад, дагледзець сядзібу, крыніцу, сад і іншае.

Трэцяе. Было б недараваль-

ным упусціць з поля зроку драўляны вакзал ст. Уша, куды заходзілі М. Багдановіч, Я. Купала, Я. Колас, Б. Тарашкевіч, М. Гарэцкі... Практычна, гэта, можа, апошні помнік драўлянага дойдства канца XIX стагоддзя сярод службовых будынкаў Беларускай чыгункі. Поруч узнік новы, мураваны вакзал. Год назад усе службы перанесены туды, а стары гібее на нашых вачах: адрываюць шалёўку, выломваюць вокны і нікому няма ніякай справы. На будынку ж вісіць ахоўная дошка, якая пацвярджае, што гэта помнік, які належыць ахоўваць.

На пасяджэнні рэспубліканскага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры адзін з начальнікаў дарожнай службы Беларускай чыгункі паабяцаў усё зрабіць, каб будынак захавалася, каб ён служыў людзям. Зрэшты, пачатак быў добры — складзены каштарыс на рамонт вакзала. А што далей? Адцягваць рэстаўрацыю нельга ні на адзін дзень, бо бязаб'яцкавічывалацугі дакрышаць усё дарэшты. Дык ці ўратаваць ці не апошні на Беларусі драўляны вакзал!

Мякка кажучы, памяркоўную пазіцыю тут займае Міністэрства культуры, якое з самага пачатку ўхілялася ад таго, каб узяць будынак на свой баланс. Вельмі ж хацелася б, каб Беларуска чыгунка, Міністэрства культуры не традыцыйную адпісачку зрабілі, а падумалі б разам, як уратаваць будыніну, каб там з часам мог быць першы музей транспартных сродкаў Беларусі.

Ну няўжо ж зваліся ў нас беларусы-энтузіясты? Але, дзе вы?

Генадзь КАХАНОЎСКІ.

АДКРЫТЫ ЛІСТ Старшыні Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь сп. КЕБІЧУ В. Ф.

Паважаны Вячаслаў Францавіч! Музычная грамадскасць Рэспублікі Беларусь выказвае вялікую занепакоенасць маючым адбыцца фактам закрыцця магазіна «Ноты» па вул. Леніна, 4, у г. Мінску.

Ва ўмовах суверэннай дзяржавы, якой сёння з'яўляецца наша Рэспубліка, востра стаіць пытанне аб стварэнні закончай інфраструктуры музычнай культуры: адкрыццё музычнага выдавецтва, студыі грамзапісу, дзіцячага, камернага, іншых музычных тэатраў, пашырэнне вытворчасці музычных інструментаў і г. д. Аднак замест гэтага адбываецца далейшая камерцыялізацыя мастацтва, што на практыцы азначае перспектыву яго ліквідацыі, духоўнае жабрацтва беларускага народа.

Магазін «Ноты» з'яўляецца неад'ёмнай часткай музычнай культуры рэспублікі, на працягу доўгага часу існуе як агульнапрызнаны центр прапаганды музычнай літаратуры, у тым ліку выданняў беларускай музыкі, арганічна дапаўняючы сістэму музычнай адукацыі і выхавання. Магазін зручна ўпісваецца ў існуючы тэрытарыяль-

ны комплекс музычных устаноў сталіцы, у якім знаходзяцца Саюз кампазітараў, Саюз музычных дзеячаў Беларусі, Беларуска дзяржаўная кансерваторыя, ДАВТ Беларусі, Музычны ліцэй, будучы Палац культуры рэспублікі.

Закрыццё магазіна «Ноты» мы разглядаем не як выпадковы факт, а як заканамерны працяг бяздумных адносін некаторых кіруючых асоб да развіцця нацыянальнай культуры. Лічым неабходным захаванне магазіна «Ноты» ў памяшканні, дзе ён размяшчаецца многія гады, а таксама прыняць меры да стварэння належных умоў для яго працы, маючы на ўвазе, што камерцыя і мастацтва — рэчы несумяшчальныя.

В. РОУДА, н. а. СССР,
М. КАЗІНЕЦ, н. а. БССР,
А. БАГАТЫРОЎ, н. а. БССР,
В. СКОРАБАГАТАЎ, лаўрэат
Дзяржаўнай прэміі БССР,
У. СКАРАХОДАЎ, дырэктар
Беларускага інстытута
праблем культуры,
Н. ВІТЧАНКА,
намеснік старшыні праўлення
СМД Беларусі і інш. —
ўсяго 44 подпісы.

«КУЛЬТУРА» — ПАНЯЦЕ АБ'ЁМНАЕ

Міністэрства культуры БССР стала заснавальнікам новай газеты «Культура». Рэдактарам яе зацверджана Вольга ІПАТАВА, якая перад гэтым працавала намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Спадчына». Наш карэспандэнт гутарыць з рэдактаркай новага выдання.

— Вольга Міхайлаўна, пачнём з агульнабудучай газеты. «Культура» — паняцце шырокае, аб'ёмнае. Пад культурай мы разумеем і тэатр, і выяўленчае мастацтва, і кіно, і балет. Сюды прымыкае і літаратура. Калі ж глядзець больш канкрэтна, дык, відаць, культура — гэта далучэнне да духоўных каштоўнасцяў, якія назапашаны беларускім народам на працягу доўгага гістарычнага развіцця і паранейшаму назапашваюцца...

— Вы гаворыце пра каштоўнасці, якія сёння паранейшаму назапашваюцца. Я, мабыць, трохі аспрэчыла б гэтае меркаванне, таму што назапашванне ў розныя часы ішло зусім неаднолькава. Існавалі пэўныя перыяды, калі нацыянальнае змярцвенне, здранцвенне было амаль поўным. Гэта можна параўнаць з ледзяной навалай, якая ахапіла ўсё навокал і толькі недзе глыбока, калі прыклясці вуха да гэтага лёду, можна адчуць, як б'ецца жывая ручайна нацыянальнай свядомасці. Цяпер, на шчасце, абставіны спрыяльныя, і мы можам рабіць тое, пра што думалі ў доўгія гады застою. Прынамсі, для мяне асабіста настаў час, калі здольна рэалізаваць многае з назапашанага, аб чым думалася заўсёды. Але глядзячы на поле, перад якім стаім, не праходзіць усведамленне своеасаблівага разладу паміж самай нацыяй і нацыянальнай культурай. У тым гэта, што мы — дазволі пакарыстацца словамі Аляксея Каўкі — «хімерычная нацыя». У кожнай жа нацыі павінны быць свайго роду вялікія стрыжні, ёсць культуры. Не будзем забываць, што культура — гэта культ. Той культ, без якога нацыя няма і быць не можа. Першы за ўсё культ веры. Чаму я стаўлю веру на першае месца? Ды таму, што гэта ідзе глыбокімі каранямі, па вертыкалі ў часы, калі пачынала фарміравацца сама нацыя. Я б назвала першым беларускім евангелістам Францішка Скарыну, бо ён разумее значэнне рэлігіі, а

гэта значыць — веры для народа. Калі народ ідзе ў царкву, у храм, ён гаворыць з космасам, гаворыць з Богам. На якой мове ён гаворыць з Богам — вельмі істотна. У нас, па сутнасці, беларускай рэлігіі не было... Далей павінен быць, так сказаць, стрыжань самой памяці. Як жылі продкі, як шанавалі яны свае традыцыі — святкавалі нараджэнне чалавека і праводзілі яго ў апошні час, якія песні спявалі і якія казкі расказвалі. Нарэшце, народ нішто без культуры сваёй дзяржавы. У нас быў гэты культ у часы Вялікага княства Літоўскага, а сёння, на жаль, ён страчаны, яго няма. Мы не ганарымся, што мы — беларусы. Ды і культ самой Бацькаўшчыны — вялікая праблема для нашага народа. Многія блудныя сыны служылі зусім іншым народам, хоць, здавалася б, у першую чаргу неабходна служыць свайму народу. Культура наша была ўвесь час на нейкім сумежжы, на рубяжы. Стасункі з украінскай культурай (мы ж, уласна кажучы, знаходзіліся ў адной дзяржаве), з польскай, літоўскай культурай. І самае балючае пытанне — стасункі з рускай культурай. Балючае, таму што ў нашага народа няма пэўнай адмежаванасці ад іншай культуры. Якраз у апошнія два стагоддзі і сталася так, што мы пачалі сябе атаясамліваць з культурай другога народа. Канечне, рускую культуру мы можам шанавць, але ж нельга забываць пра сваю, нацыянальную культуру. У нас жа страчаны імунітэт самазахавання, выжывання. Перад рускай культурай мы безабаронныя. Прымаем святыні гэтага народа, яго гістарычныя даты — як свае. Так, мы ганарымся, схіляем галовы перад веліччу таленту Талстога, Дастаеўскага, Чэхава... Але, пагадзіцеся, гэта ўсё ж культура другога, чужога народа. Беларус так і не адчуў сябе пакуль што нацыяй. І гэта

нават на схіле дваццатага стагоддзя! Ці не самы вялікі парадокс, ці не самая вялікая праблема? Але ж мы і на самай справе павінны быць, як кажучы, роўнымі сярод роўных. І не толькі ва ўсесаюзным кантэксце, а ў сусветным. Усё гэта і стане важным накірункам паўсядзённай работы газеты «Культура».

— Прабачце, але многія са згаданых вамі праблем асвятляе і «ЛіМ». Ці не атрымаецца ў такім разе пэўнага дубліравання матэрыялаў?

— Дубліравання быць не павінна, таму што ў «ЛіМ» ўжо ёсць даўняя традыцыя, свае тэмы. Разам з тым мы ўсё-такі, паколькі гэта газета Міністэрства культуры, вялікую ўвагу будзем удзяляць і пытанням культуры вёскі. Яна ж сёння асяродак нашай духоўнасці, захавальніца народных традыцый, якія, на вялікі жаль, паступова разбураюцца і якія неабходна ашчадна зберагаць. Уважліва прыгледзімся і да работы вясковых ачагоў культуры. Ведаецца, мне заўсёды здавалася, што самая нацыянальна нігілістычная, замшэлая — катэгорыя культурна-асветных работнікаў на сяле. Яны ў самай большай ступені адчуваюць на сабе ўздзеянне, уплыў масавай культуры. Праз музыку, розныя ансамблі адбываецца размыццё нацыянальных традыцый. І, за рэдкім выключэннем, супрацьстаяння гэтым негатыўным працэсам не назіраецца. Чым не тэма для газеты? Ды і да горада неабходна ўважлівей прыгледзецца. Што ўяўляе сабой гарадская культура, ці ёсць яна ў беларусаў? А, можа, гэта, прабачце, тая ж вёска, якая «прышла» ў горад і не адчула сябе, не сцвердзіла. Пра гэта хацелася б гаварыць пастаянна, з нумара ў нумар. Па-мойму, якраз тут «ЛіМ» і не заўсёды актыўны. Болей трэба расказаць і пра розныя ансамблі. Ды не рок-музыкі, у якіх часам

рэпертуар узяты невядома адкуль, а пра такія калектывы, як нацыянальны ансамбль «Святая». І цяпер яшчэ знаходжуся пад уражаннем яго выступлення ў Ялце пад час Дзён Беларускай культуры, прысвечаных 100-годдзю з дня нараджэння Максіма Багдановіча. Пасля кожнага нумара святаўцаў так і хочацца гаварыць: «Жыве Беларусь!» Думаю, што «ЛіМ» і «Культура» знойдуць свае тэмы. Урэшце, чым больш выданняў на Беларускай мове, якія адлюстроўваюць пытанні культуры, нацыянальнага мастацтва, тым лепш.

— Колькі слоў пра структуру газеты...

— Натуральна, самым галоўным аддзелам у нас будзе аддзел гісторыі культуры. Будучы і аддзелы, як звычайна ў падобных выданнях, — музыкі, літаратуры, выяўленчага мастацтва.

— Цяпер у новых умовах звычайна прынята будаваць работу на кантрактнай аснове. Вы таксама збіраецеся ісці падобным шляхам?

— Прававой асновы такога працоўнага пагаднення пакуль што няма. Будзем браць людзей на пэўны тэрмін. Мне здаецца, у кожнага павінна быць упэўненасць, што калі ты адкаваны, разумны, дык рэдактары самі пачнуць цябе шукаць. Хаця становішча з кадрамі няпростое. Многія вопытныя журналісты даўно ўладкаваліся, але не першы раз, як кажучы, пачынаць мне...

— Вольга Міхайлаўна, наперадзе, безумоўна, у вас цяжкія дні не толькі з фарміраваннем штату, але і з паперай, паліграфічнай базай, чакані і свайго роду «барачыба» за падпісчыка... Прабачце, але ці не лепей было б працаваць у «Спадчыне», якая ўжо знайшла і свой твар, і адпаведна свайго чытача?

— Я ніколі спакойнага жыцця не шукала, і ў «Культуры», ведаю, яго не будзе, тым больш, што трэба пачынаць зусім на новым месцы. Аднак мяне ўсцешвае тое, што з'яўляецца яшчэ адно выданне, якое лаяна ідэю Беларускага нацыянальнага Адраджэння.

— Перыядычнасць «Культуры»?

— Гэта штотыднёвік, на васьмі палосах фармату «ЛіМ».

— Калі выйдзе першы нумар?

— Літаральна праз некалькі дзён...

— Што ж, Вольга Міхайлаўна, скажу вам традыцыйнае: «У добры час!»

Гутарыў Аляксей МАРЦІНОВІЧ.

Кожнай ВУ— кафедру нацыянальнай гісторыі

Як стала вядома з друку, калегія Міністэрства народнай адукацыі рэспублікі рэкамендуе саветам вышэйшых навучальных устаноў сацыяльна-палітычныя дысцыпліны вывучаць факультатывна. Відавочна, што тым самым становяцца лішнімі кафедры, якія дагэтуль рыхтавалі з кожнага студэнта носьбіта камуністычнай ідэі.

Аднак нездарма кажучы: руйнаваць — гэта не будаваць. Што-што, а ламаць мы можам. Ды яшчэ які З таго самага друку даведваемся, што з усіх кафедр хутчэй за ўсё застаецца толькі кафедра філасофіі.

Група навукоўцаў («Звязда», 5 верасня 1991 года) у сувязі з гэтым выказала занепакоенасць — «Застанемся без гісторыі?». Падставы для такой занепакоенасці ёсць. Сёння, калі наша рэспубліка становіцца суверэннай дзяржавай, ва ўсіх навучальных установах павінна вывучацца гісторыя Беларусі.

Толькі ўзнікае пытанне: ці павінны будучыя кафедры называцца менавіта кафедрамі гісторыі Беларусі? На маю думку, падобныя кафедры павінны стаць кафедрамі нацыянальнай гісторыі. Студэнты павінны вывучаць не проста гісторыю Беларускай дзяржавы (у яе стасунках на працягу доўгіх гадоў з іншымі народамі), а гісторыю Беларускай філасофскай думкі, эстэтыкі, гісторыю нашага тэатра, літаратуры, мастацтва. У цяперашніх падручніках па гісторыі БССР пра ўсё гэта гаворыцца мімаходзь.

Шанц даецца нам і гэты раз. Дык выкарыстаем яго! Тут ужо трэба парупіцца не толькі Міністэрству народнай адукацыі, а і самім вышэйшым навучальным установам рэспублікі.

Адным словам, кожнай ВУ — кафедру нацыянальнай гісторыі.

А. М.

ПАМЯРКУЕМ

РАЗГУБЛЕНЫ ТВАР НЕЗАЛЕЖНАСЦІ

У нашай Незалежнасці разгублены твар. Ды і мы не скажаць каб упэўнена сябе пачувалі. Не дабіліся, не дамагліся яе духоўнымі і фізічнымі высілкамі, не здабылі, не вырвалі з чужых рук, не заваявалі ўрэшце! Яна сама прыйшла да нас — нехаця, з нялоўкасцю нялюбай жанчыны: вацьміце, я належаю вам. І ўзялі, і скарысталі. Найперш тыя, хто не так даўно адзін напамінак пра яе лічыў недаравальнай крамолай. Ну, гэтыя матку родную скарыстаюць, была б выгада, — не тое, што нейкае там адцягненне паняцце. На тым стаім, як той казаў...

Калі замежныя грамадзяне ў тэлеінтэрв'ю, маючы на ўвазе СССР, гаворылі «Расія», я заўсёды ўнутрана пацёпвалася: а як жа мы, беларусы? А як жа іншыя, вялікія і малыя, народы і народнасці?.. Відаць, я перабольшвала значэнне і вагу ўсіх

астанніх этнасаў у межах СССР. Бо толькі пасля таго, як Расія заявіла пра сябе як пра аўтаномнае дзяржаўнае ўтварэнне, распад Савецкага Саюза стаў рэальнасцю і фактам. Без гэтага Прыбалтыка яшчэ дзвесце год магла трымацца і марна супраціўляцца ў жалезных абдымках «старэйшага брата». І ніводная з упэўненых у сабе дзяржаў, нават тая, што зброяй адваёўвала свабоду нафтавага рэгіёна, не стукнула б пальцам аб палец дзеля яе вызвалення. Выходзіць, не замежнікі памыляліся, тым больш не імігранты, якія спалучэнне «Расійская дзяржава» засвоілі лепей, чым «ойча наш». Здалёку — яно відней... Але цяпер і нам усім зразумела, што лічылася добраахвотным саюзам свабодных рэспублік. І каму ён быў патрэбен... І на чым трываўся... І хто найболей баяўся, што не ўтрымаецца.

Здаецца, імперскія пачуцці існуюць недзе на гніным узроўні, бо ні ад адукацыі, ні ад агульнай культуры, ні ад таленавітасці не залежаць. Гэткі маленькі атавістычны прыдатак. На жаль, не бяскожны. Успамінаю, з якой пагардай ставілася да ўзбекаў жанчына-тэкстыльчыца з Ташкента. Дваццаць год там пра жыла, на добрую пасаду выбілася, а ніводнай рысы, вартай пераймання, у карэннага народа так і не прыкмеціла. І квінтэсенцыяй яе этнафіласофіі быў наступны выраз (адрозу выбачаюся): «Няхай нам дзякуй скажучы, што мы іх сц... стоячы навучылі». Мабыць, не адно пакаленне тамтэйшага рускамоўнага насельніцтва выхавалася на гэтым узоры цыннізму. Але ж і знайшлі чым ганарыцца!.. Увогуле рускамоўнае насельніцтва кожнай з нацыянальных рэспублік — у пэўным сэнсе

этнічны феномен, варты вывучэння. Пры адарванасці ад глебы, ды яшчэ ў звыродлівых савецкіх умовах, фарміруецца маргінальная асоба з эгаістычным, агрэсіўным светапоглядам, з цалкам спажывецкім стаўленнем да жыцця. Іншая культура, як тое зерне, што ўпала на камень, у іх душах усходаў не дае. Спадзявацца на спрыянне з іх боку (ці хаця б разуменне) у нашых незалежных памкненнях было б наіўнасцю.

Заўважым, што напалову ці цалкам асіміляваная частка нашага народа (гарадская) валодае ўсімі вышэйназванымі якасцямі ў поўнай меры. Улады даўно засвоілі, што каго-каго, а рабочы клас лепей не крыўдзіць. Нездарма, калі ўчыніўся шум вакол прывілей, кампартыя пачала ківаць у бок вялікіх прадпрыемстваў. Матэрыяльна ўлагоджвалі іх, вядома, не са сваіх запасаў — з нашых агульных, і не з любові і пашаны, а выключна з мэтай засцерагі. Бо ні студэнцтва, ні пенсіянеры, ні неват звышэмацыянальная інтэлігенцыя ў нас рэвалюцыі не зробіць. (Хаця многія і сёння лічаць, што выключна творчыя саюзы павінны раздзімаць «з іскры палымя».) А вось працоўны люд якога-небудзь аўтаматэльнага ці трактарнага заво-

да, дзе, да таго ж, шмат людзей не нашага памяркоўна-абалівага характару, — «гэны можа». Во як вясной падняліся пасля павышэння цэнаў — каго здзівілі, а каго і напалохалі. Можа, можа, аказваецца... Есцёка сіла! Толькі дарма свядомыя прадстаўнікі рабочага руху націскалі на палітычны бок справы. На голы кручок Беларускага пралетарыя не возьмеш. Давай жыўца — і ўсё тут! І што яму рабіць з гэтай самай незалежнасцю? І як рашыцца дзіця павесці ў беларускую школу, калі беларускасць для яго — увасабленне ўсяго вясковага, збуцвелага!..

Пра вёску ўжо і гаворыць не даводзіцца: той разгнуча няма калі. Усе сокі выціснуў з яе горад, усіх маладых і здольных забраў, каб выварыць у сваім катле нейкае неверагоднае, нясмачнае варыва. А незалежнасць — яна безадносная да цялесных патрэб і пераборлівая ў адносінах да чалавечага матэрыялу. Яна пасланніца сфер вышэйшых, надпобытавых, куды нікога нельга завалачы сілком і дзе пакуль што не так і многа тутэйшага людю. Не прагнуцца душы — не ўзяцца. Не ўзяцца, хіба зведаеш асалоду вышын і волі!

Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ.

НЕ ВЕДАЮ, мо ў «ЛіМа» «не тая» рэпутацыя, але сустрэцца з яе прадстаўніком Вы, Эдуард Іванавіч, як старшыня рэспубліканскага камітэта дзяржаўнай бяспекі, як галоўны чэкіст Беларусі, адмовіліся. Для мяне гэта было нечаканасцю, бо я чуў пра Вашу прыхільнае стаўленне да журналістаў, а з іх боку — пачцівыя адносіны да Вас. Помню публікацыі некаторых сваіх калег, у якіх яны з замілаваннем расказвалі пра Вашу дэмакратычнасць, пра тое, што ў паўсядзённым побыце паводзіце сябе вельмі сціпла, як ўсе мы, смяротныя, карыстаючыся талонамі на цыгарэты, гарэлку і да т. п. І ў першыя пасляпутчавыя дні многія беларускія журналісты паспяхаліся расказаць рэспубліцы і ўсёй краіне, што падначаленае Вам ведамства ў першы ж дзень перавароту адмовілася выконваць пастановы ДКНС. Я разуумею і Вашу асабістую мужнасць у гэтых складаных абставінах, тым больш, калі мець на ўвазе,

выбару «аб'ектаў» для фотаздымкаў было небагата — Мінск яшчэ быў не адбудаваны. Самымі вялікімі будынкамі ў горадзе пад той час былі Дом урада і толькі што пабудаваны гмах, у якім размясціўся КДБ. Вось туды аднойчы мы і пашыбавалі ўтрох. Перайшлі на процілеглы бок вуліцы і пачалі шчоўкаць, імкнучыся «схапіць» у кадр і вартавых, што хадзілі ўзад-уперад перад будынкам, час ад часу прыспешваючы прахожых вокрыкамі: «Праходзьце хутчэй!» Мы ўжо, здаецца, заканчвалі здымкі, як раптам побач з намі выраслі нібы з-пад зямлі двое мужчын у цывільным і, падхапіўшы пад рукі, пацягнулі праз вуліцу. Помню, увялі нас у будынак з боку Камсамольскай вуліцы, потым правялі па доўгім калідоры і ўпхнулі ў невялікі пакой. Забраўшы фотаапараты і студэнцкія білеты, «агенты» (як мы іх ахрысцілі) выйшлі, папярэдзіўшы, каб мы сядзелі ціха і чакалі іх. Я і цяпер помню жах, які нас ахапіў. Краіна ж жыла тады яшчэ пад бацькам Сталіным, і пры ўсёй

імі. Нядаўна ў «Комсомолке» прамільгнула невялікая нататка аб тым, як у Маскве было арганізавана падслухоўванне тэлефонных размоў. Аказваецца, на ўзроўні сусветных тэхнічных стандартаў. Усе размовы «прапускаліся» праз электронную сістэму, якая пачынала «дзеінічаць», калі гучалі пэўныя «падаронныя» словы тыпу «Крэмль», «КДБ», «граніца» і да т. п. У гэтым выпадку запісвалася ўся размова з указаннем тэлефонаў абанентаў. У нас таксама ёсць такая сістэма?

Ці будзе і надалей у нас працягвацца, спадар старшыня, вярбоўка так званых «сексотав», «дображелателів», «стукачів» у розных сляях грамадства, у тым ліку і сярод інтэлігенцыі, студэнцтва? Апошнім часам. Вы, мабыць, ведаеце, такія выпадкі пачалі ўсплываць на паверхню. Людзі, якія трапілі ў расстаўленыя чэкістамі сілкі, расказваюць, як цынчна, з ужываннем маральнага і псіхалагічнага ціску іх прымушалі станавіцца даносчыкамі, правакатарамі.

А пастаяннае Ваша ўмяшанне ў духоўную сферу — літаратуру, мастацтва, культуру, урэшце, жыццё творчых саюзаў? Нядаўна пленум Саюза пісьменнікаў СССР прыняў пастанову, у якой патрабаваў ад Камітэта дзяржаўнай бяспекі адазваць сваіх агентаў з апарату гэтай творчай арганізацыі. Наш беларускі Саюз пісьменнікаў лакуль што такой заявы не зрабіў (чаму?), хоць многія ведаюць у твар ледзь не афіцыйнага «куратора» з КДБ, які час ад часу, з толькі яму вядомай мэтай паведавае Дом літаратара... Пра іншых «дображелателів», якія працуюць на КДБ на прадпрыемствах, ва ўстановах, воінскіх часцях, інстытутах, у кааператывах, людзі могуць толькі здагадвацца...

Нядаўна ў адным з інтэрв'ю новы старшыня Камітэта дзяржаўнай бяспекі СССР Вадзім Віктаравіч Бакацін выказаўся супраць абнародавання імёнаў людзей, завербаваных КДБ, бо гэта можа ўнесці раскол у грамадстве. Маўляў, нават людзі, якія адмовіліся ад прапановы супрацоўнічаць з гэтай арганізацыяй, усё роўна былі занесены ў картатэку... Магчыма, В. Бакацін мае рацыю, але ўспомнім, што адразу пасля лютаўскай рэвалюцыі былі раскрыты архівы ахоўнага аддзялення і грамадскасць даведлася пра імёны многіх буйных правакатараў, якія працавалі на паліцыю, хоць бы таго ж Маліноўскага — давераную асобу Леніна. Не ведаю, Эдуард Іванавіч, як на конт дробных даносчыкаў, але прозвішчы ўкраанёных у палітычныя партыі, грамадскія арганізацыі і рухі правакатараў павінны былі быць абнародаваны. Менавіта цяпер, пасля таго, што адбылося ў краіне.

Я разуумею, што такая арганізацыя, як КДБ, мае пэўную спецыфіку. Тут, і гэта, відаць, зусім натуральна, нават спісы асабовага складу з'яўляюцца сакрэтнымі. І пэўныя сакрэтныя фонды тут — нармальнае з'ява. Але ж гэтая сакрэтнасць павінна быць прававой, законнай. Чаму тайнай за сямю п'ятаткамі застаецца даведча-інфармацыйная служба КДБ? Нічога невыдачна пра сувязь карных органаў з камуністычнай партыяй, усёй камандна-адміністрацыйнай сістэмай. Увогуле, пра ўсю гісторыю рэпрэсіі, дысідэнцтва на працягу

Я хацеў спытаць у Вас, спадар Шыркойскі...

Інтэрв'ю, якое не адбылося

што Ваш былы ўсесаюзны шэф Кручкоў — генерал арміі, а Вы пакуль што яшчэ генерал-маёр...

Усё гэта я хацеў Вам сказаць вока на вока, але не атрымалася... Праўда, мне пашанцавала сустрэцца на нядаўняй прэс-канферэнцыі з вашым намеснікам Генадзем Міхайлавічам Лавіцкім, вельмі сімпатычным элегантным мужчынам, які расказаў пра дзейні камітэта дзяржаўнай бяспекі ў той чорны панядзелак 19 жніўня. Шчыра кажучы, Эдуард Іванавіч, яго аповяд, як і расказы ягоных калег з міністэрстваў унутраных спраў і юстыцыі, рэспубліканскай пракуратуры, якія таксама прысутнічалі на прэс-канферэнцыі (дарэчы, яна была арганізавана Саўмінам БССР), можна было звесці да распаўсюджанай апошнім часам схемы. У двух словах яе можна абмаляваць наступным чынам: даведлася пра пучк па радыё; адразу сабраліся, каб параіцца; аднадушна прыйшлі да высновы, што пераварот — антыканстытуцыйны і ўсе загады і пастановы пучыстаў трэба праігнараваць...

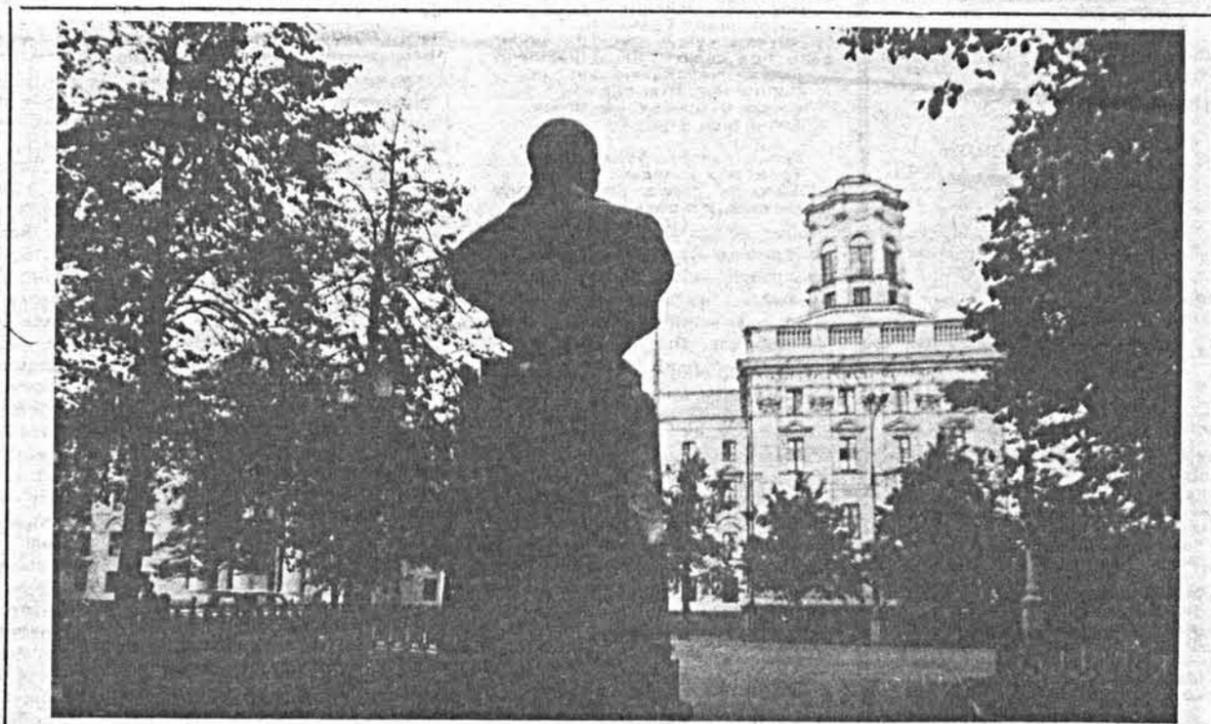
Вельмі, Эдуард Іванавіч, хацелася ў гэта верыць, ды вось бяда — не ўсё тут стыкалася паміж сабой, многае гучала, шчыра скажу, не вельмі пераканаўча. Вось і Генадзь Міхайлавіч як бы між іншым сказаў, што, даведзшыся пра пучк, кіраўнікі КДБ аддалі загад аб прывядзенні ведамства ў павышаную баявую гатоўнасць, «бо можна было чакаць абвастрэння палітычнай сітуацыі ў рэспубліцы». Я пацікавіўся ў яго, супраць каго чэкісты збіраліся ўжываць зброю ў выпадку «абвастрэння сітуацыі»? Генадзь Міхайлавіч растлумачыў, што «ў нас ёсць нямала злачынных элементаў»... Пагадзіцеся, не вельмі пераканаўчы адказ. Праз некалькі дзён я прачытаў ў «Известиях» рассакрэчаную шыфратэлеграму, дасланую 19 жніўня старшыней КДБ СССР У. Кручковым старшыням КДБ рэспублік, і ў ёй такія радкі: «З атрыманням дадзенай тэлеграмы органы і войскі КДБ СССР перавесці ў стан павышанай баявой гатоўнасці». Дык чаму б Вашаму намесніку не сказаць шчыра, што вось адзін-адзіны загад Кручкова давялося ўсё-такі выканаць...

Я разуумею, Вы можаце сказаць — «лёгка даваць парады збоку...» Лёгка. І ўсё-такі, Эдуард Іванавіч, скажу, што не толькі ў мяне выклікае неўразуменне імкненне многіх нашых палітычных і дзяржаўных дзеячаў афішаваць зараз сваю адданасць ідэалам дэмакратыі ў тыя дні выпрабаванняў. Але ж ніхто з іх не ўзняўся да ўзроўню рэальнага лідэраў, якія адразу, не вагаючыся, сказалі сваё цвёрдае «не» пучыстам, узялі супраць іх шырокія масы людзей. У нас жа сёй-той з тых, хто мае ўладу, вырашыў, як кажучы, перахітрыць самога сябе. Помню, як на сесіі Вярхоўнага Савета БССР М. Дземянцей, адказваючы на шматлікія папрокі дэпутатаў, спраўдваў свае паводзіны ў час пучку, сваё прызначэнне ДКНС тым, што хацеў, каб рэспубліку, маўляў, пакінулі ў спакой, не ўводзілі тут надзвычайнага становішча. «Формулу» гэтую ўзялі на ўзбраенне многія прадстаўнікі вышэйшага эшалону ўлады ў Беларусі, якія зараз выстаўляюць сябе ледзь не яе выратавальнікамі. Але ж ёсць такія паняцці, як мараль, прыстойнасць, гонар. Яны несумяшчальныя з абыватальскім, шкурным інтарэсам — не чапайце нас, і мы вас не чапым. І гэта ў той час, калі на карту быў пастаўлены лёс дэмакратыі, калі была рэальная пагроза гвалтоўнага вяртання ўсіх нас у бальшавіцкае пекла, адкуль мы толькі-толькі выкараскаліся...

Ведаеце, Эдуард Іванавіч, калі я вёў перамовы аб нашай сустрэцы, мне раптам успомнілася, што ўжо аднойчы быў у вашым «заведенні». Праўда, не зусім на сваёй волі. Не, не як дысідэнт ці які-небудзь іншы «ворог». Той «візіт» у КДБ меў хутчэй кур'ёзны характар, хоць тады мне было не да смеху. Нездзе ў годзе сорак дзевятым, а мо п'ятдзятым на факультэце журналістыкі ВДУ, дзе я тады вучыўся, быў створаны фотгурток, куды я адразу запісаўся, бо што гэта за журналіст, які не валодае фотасправай. Здымалі, што трапіць на вока. Больш гарадскія пейзажы, хоць

юнацкай наўнасці мы разумелі, чым «чревата» гэтае наша затрыманне. Засудзіць, як шпіёнаў, і нічога не дакажаш. Але абшлось... Прыйшлі за намі гадзіны праз дзве, вярнулі апараты, праўда, без плёнак, і адпусцілі. Назаўтра куратар нашага курса Марк Саламонавіч Зярніцкі, чалавек на рэдкасць асцярожны і палахлівы, адвёўшы нас убок, шэптам спытаў: «Вы ведаеце, хто пра вас распытваў?» І акругліўшы вочы, паказаў пальцам на столь: «Адтуль...»

Дык што такое, Эдуард Іванавіч, у нашым жыцці КДБ? Апошнія гады не без старанняў Вашага ведамства народу імкнуцца ўнушыць, што ў органах бяспекі адбыліся незваротныя змены, што гэта ўжо не той «узброены атрад партыі», што наводзіў жах сваім перманентным тэрорам, на рахунку якога ГУЛАГ з яго мільёнамі загубленых жыццяў. Ну што ж, змены сапраўды ёсць. Калі б я сёння пайшоў фатаграфіраваць будынак КДБ, ніхто б, відаць, не звярнуў на мяне ўвагі. Але ж ла-ра-нейшаму грамадства не ведае сапраўдных памераў Вашай арганізацыі, многіх аспектаў яе дзейнасці, сферы ўплыву. Аб надзвычай складанай структу-

«Жалезны Фелікс» глядзіць са свайго пастамента ў вокны будынка КДБ.

Фота Ул. КРУКА.

ры КДБ можна ў нейкай ступені меркаваць па нагаданай ужо шыфратэлеграме Кручкова, якую ён разаслаў у дні пучка па наступных «адрасах»: «Старшыням КДБ рэспублік, начальнікам упраўленняў КДБ СССР па краях і абласцях, начальнікам Упраўленняў Асобых аддзелаў КДБ СССР па акругах, флатах, аб'яднаннях і злучэннях цэнтральнага падначалення, начальнікам войск пагранічных акруг КДБ СССР, начальнікам галоўных упраўленняў, самастойных упраўленняў і аддзелаў КДБ СССР, камандзірам злучэнняў і асобных часцей войск КДБ СССР».

Адным словам, пастаўлены над грамадствам замкнёны саюз «мечаносцаў» са сваёй палітыкай, сваім светаадчуваннем, сваімі ідэаламі, нарэшце, сваёй мараллю, калі тое, што я маю на ўвазе, можна назваць мараллю.

Я б спытаўся ў Вас, Эдуард Іванавіч, ці будзе надалей КДБ заставацца, па сутнасці, палітычнай паліцыяй, якая займаецца зборам звестак аб ладзе мыслення грамадзян, татальным сачэннем за

сямідзесяці з нечым гадоў савецкай улады. Мяркую, што ў адной з сакрэтных металічных скрыняў Вашага архіва, Эдуард Іванавіч, ляжаць і дакументы, звязаныя з «курацкай трагедыяй», з імёнамі супрацоўнікаў НКВС, якія практычна ажыццяўлялі масавыя расстрэлы людзей. Ці не на глебе гэтай сакрэтнасці апошнім часам з'явілася вельмі падаронная «грамадская камісія», якая імкнецца абвергнуць вынікі афіцыйнага расследавання даваенных расстрэлаў у Курапатах. Адным словам, архівы КДБ хаваюць нямала дакументаў, якія, па словах вядомага ў мінулым дысідэнта Уладзіміра Букоўскага, далі б магчымасць інакш ацаніць многія падзеі, што адбыліся ў свеце ў апошнія дзесяцігоддзі. Там ёсць ключы да многіх тайнаў...

Дзяржбяспека ў жніўненьскім пучку адыграла ці не цэнтральную ролю. Ваш былы галоўны ўсесаюзны шэф Кручкоў апынуўся за кратамі, яго месца заняў Вадзім Віктаравіч Бакацін, які зарэ-

(Працяг на стар. 12).

Алесь Аркуш

Павал Бурдыка

Алесь АРКУШ, Павел БУРДЫКА. Тайніца. Вершы. Палацак, 1991.

Маладыя наваполацкія паэты Алесь Аркуш і Павел Бурдыка ўжо вядомы чытачам па публікацыях у рэспубліканскім друку. У прыватнасці, іх вершы друкаваліся ў «Бібліятэцы часопіса «Маладосць»».

У зборніку «Тайніца» зборва аўтары прадстаўлены верлібрамі, блізкімі да вершаў у прозе. Роздум пра супярэчнасці і таямніцы быцця складае яго асноўны змест.

Сумесная кніжка выдадзена сваім коштам і адрэдагавана на грамадскіх пачатках Уладзімірам Арловым.

Павел Пруднікаў

П. ПРУДНІКАЎ. Крыніцы. Выбранае. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1991.

Кніга «Крыніцы» — творчая справа аднаго са старэйшых нашых паэзіі да 80-годдзя. У аднатомнік увайшлі лепшыя вершы П. Пруднікава, напісаныя больш чым за 60 гадоў, а таксама паэмы «Заасцёр'е», «Запозненае прасвятленне», «Таймыр». Значнае месца ў іх займае перажытае ў гады сталінізму, калі аўтар, як і многія іншыя беларускія пісьменнікі, зведаў жахі лагераў.

Прадмову «Дарогамі любові і нянавісці» напісаў Алесь Марціновіч.

Ілья Борисов

Человек из легенды

І. БАРЫСАЎ. Чалавек з легенды. Дакументальная апавесць. На рускай мове. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1991.

Жыццё Кірылы Пранопавіча Арлоўскага даўно стала легендай. Часам нават цяжка сказаць, што на сапраўды дзень было на самай справе, а што дадуманая. Таму кніга І. Барысава ўяўляе асабліва цікавае, палюць аўтар прытрымліваецца дакументальнай аснове, выкарыстоўвае многія матэрыялы, якія дагэтуль ніхто ў руках не трымаў.

Прадмову напісаў генерал-маёр запаса А. Рудак.

Р. ЛУБКІЎСКІ. Веча буслоў. Паэма. На Украінскай мове. Кіеў. «Веселка», 1990.

У паэме даўняга сьбра Беларусі Рамана Лубкіўскага «Веча буслоў» дзень сьвітанку скрыжаваны з мінулым. Аўтар вяртаецца да вытокаў славянскіх народаў, улаўляе дружбу і аднасць.

ЦІ ЗВЯРНУЛІ вы ўвагу, як цікава ў апошнія гады працуе Алесь Звонак? Ён і да гэтага быў добра вядомы ў беларускай паэзіі як аўтар многіх кніг, з зайздросным майстарствам напісаных вершаў і паэм. Помню, я быў ужо студэнтам, калі ўпершыню пазнаёміўся з яго творчасцю. Гаворка ідзе пра зборнік вершаў «Табе адной» — пафасна-патрыятычны, — як сказаў пра Звонака яго сябар па жыццёвых дарогах М. Хведаровіч, — цыкл аб мужным і гордым чалавеку. Зборнік «Табе адной» убацьку свет у 1957 годзе, пасля

Застацца чалавекам

Чытаючы вершы Алеся ЗВОНАКА

доўга перапынку, калі паэт быў адарваны ад Беларусі і літаратурнага жыцця, і здолеў вярнуцца на радзіму толькі недзе ў сярэдзіне 50-х. З таго часу шмат працаваў у самых розных жанрах, але найперш — як паэт, які зарэкамэндаваў сябе майстрам адточанай мастацкай формы. Вядома, як і ў кожнага, не ўсё шло гладка. Побач з удачамі пракідаліся і слабейшыя творы. Часам перашкаджаў, на наш погляд, залішні пафас, што межаваў з рыторыкай і нават некаторай другаснасцю думак і перажыванняў, якія мелі не столькі асабісты, колькі агульны характар. (У дужках зазначым, што ёсць у Звонака таксама падставы, каб крыўдаваць на няўвагу да сябе, прыракаў у гэтым сэнсе нас, крытыкаў.)

І вось — новыя вершы, адна за другой нізкі ў «Полымі», «ЛіМе», «Беларусі»...

Неба вымыта чыста Першым майскім дажджом. Незвычайна ўрачыста Выглядае наш дом.

Дом — кавалачак шчасця. Родны кут. Ціхі сад. Сонца ў шыбах вачастых. Тонкі піск птушанят.

Трэзь салюкі ў зацішку. Тонкі пах рэзеды... ..Ах, як добра, што вышку Не схаліў я тады! («Спаўядальнае»)

Звярніце ўвагу на апошнія два радкі — як, на якім уздыху-выдыху гэта сказана. Для мяне яны гавораць больш, чым які-небудзь том успамінаў. У многіх выпадках паэт дасягае той аголенасці праўды, якая — смелая і шчырая — робіць гонар яму як чалавеку і мастаку. У дачыненні да апошніх яго твораў ёсць падставы гаварыць пра сапраўдны мастацкі адкрыццё, новую паэтычную інтанацыю — больш размоўную і праўдзівую, набліжаную да чалавечага дыхання.

Гэтыя вершы вельмі цікава чытаць. Звонак у іх расказвае,

Па калымскіх распадках, Для празрыстых крыніц Я разгадваў загадкі Залатых таямніц.

Я вазіў на бутару Сланец-грунт залаты. Услаўляў сваю мару Незямной пекнаты.

Услаўляў яе ўпотай Не панутным радком. Не мінорнаю нотай, Не цярновым вянком,

Не пакорай хрыстовай, Не кляцёбай на крыжы — Праўды горкаму слову Як умеў, так служыў!

Яго лірычная апавядальнасць убавала ў сябе роздум і публіцыстыку, споведзь і пропаведзь, эмацыянальную пранікнёнасць і інтэлектуальную глыбіню.

Пісаць пра гэтыя нізкі не проста — патрэбен адпаведны такт, павага да душэўнага жыцця аўтара, да перажытага ім. Цяпер паэт пазбягае знешняга пафасу, чым, здарлася,

грашыў раней, адналінейнасці, імкнецца да шматмернасці слова, яго сэнсавай глыбіні, да новага пункту гледжання на паэзію. Вазьміце, напрыклад, верш «Варнакі», які здзіўным чынам нагадаў мне паэму М. Чарота «Босыя на вогнішчы» (пачатак 20-х гадоў), хоць гэта, вядома, вельмі розныя творы. «Варнакі» — усяго толькі лірычнае пасланне каханай («Вярніся, вярніся, вярніся — пісала. А як я вярнуся, скажы?»), але па сэнсу свайму ён значна шырэй. А. Звонак паказвае «варнакаў»-зэкаў, што тулаюць-грэюцца ля таежнага вогнішча.

Гэты зрокавы вобраз якраз і выклікае ў памяці рэвалюцыйны карнавал народных мас у «Босых на вогнішчы» М. Чарота.

...Палаюць лаўжы І скачам наўкруг мы, як лекла пасланцы.

І чорныя цені бягуць: Ад сцюжы дзікускім ратуемся танцам І глушым кляцёбою тайгу.

Паэт (ён жа і герой гэтага верша) пратэстуе супраць трагічнай абсурднасці свету, у якім даводзіцца жыць.

Вер, мілая, вер, набярйся цярпення, Не будзь беззаконнай рабой!.. Ярэч свеціць сонца пасля замянення: Я веру ў сустрэчу з табой.

Надзея, як кажучь, памірае апошняй...

Гэтыя нізкі, думаецца, у большай ступені, чым папярэднія творы, звязаны з жыццёвым вопытам аўтара, з усім пражытым і перажытым. Знойдзем тут імёны сяброў-паэтаў і пісьменнікаў Хадыкі, Багуна, Ракіты, Дзеркача, Галавача, Чарота... Звонак гаворыць і за іх.

Нейкі «сібарыт» (вобраз яго дасціпна намалюваны ў вершы «Трын-трава») незадаволена бурчыць: «Ізноў калымская тэма... Колькі можна?» Паэт не звяртае на яго ўвагі. І правільна робіць: у новых вершах ён адкрыў нам шмат такога, пра што раней і гаворкі не магло быць — можна было толькі маўчаць. Ёсць падставы гаварыць пра значнае пашырэнне сектара творчай свабоды, асабліва ў параўнанні з ранейшым перыядам. І гэта акалічэнасць не толькі не ўносіць у яго светапогляд элементаў якой-небудзь анархічнасці ці эклектыкі, а наадварот — робіць яго больш арганічным і цэласным. Роздум аб мінулым для А. Звонака — гэта адначасова пошукі зместу чалавечага жыцця, аднаўленне і ўмацаванне агульначалавечых маральных норм. Яго лірычны герой змагаецца за жыццё, якое кожную мінуту могуць ад цябе забраць, пазбавіць.

У вершах Звонака ёсць вобразы тых, каго паэт называе «гуманістамі знішчэння» (паводле вядомага горкаўскага выразу «Калі вораг не здаецца, яго знішчаюць»). Гэта апорныя слупы сістэмы. Такім «гуманістам» выступае начальнік КВЧ (культурна-выхаваўчай часткі лагера), які ў адказ на просьбу вязняў паслаць іх на фронт паказвае сябе як непахісны ахоўнік сістэмы.

Ён, наш духоўны пастыр, абвешчав нас строгім вокам: — Парушыць не дазволіў гулагаўскі статут — Да Сталіна высокая, да Берыя далёна, Памерці ж за Айчыну вы можаце і тут. («КВЧ».)

А вось постаць канваіра — «служакі ВОХРы», — які суправаджае зэкаў на этапе.

— Скажы, служакі ВОХРы, Куды вьзеш ты нас? — Для ворагаў і контры Дарога у нас адна.

І ён кінуў на сонкі, Што беглі чарадой, І жэстам нетаропкім Нам паказаў на дол. («На этапе».)

Класавае, сектанцкае, начальніцкае пануе над агульначалавечым, даводзячы рэчы да абсурду.

У адным з вершаў ёсць радкі, у якіх малоецца выгляд калымскага канцлагера (аднаго

з самых аддаленых, тупіковага, недзе каля Яўрашкалаху):

Як вежы замкаў — вышкі Па чатырох вуглах.

Турма — замак. Па асацыяцыі ўспамінаецца «Замак» Ф. Кафкі. Не ведаю, ці чытаў гэты раман А. Звонак, але, тым не менш, беларускі паэт паступова фармулюе тую ж думку, якая з'яўляецца галоўнай у знакамітым творы Ф. Кафкі.

Сюды ўваход шырокі, Назад няма хады. Марудным нудным крокам Пацягнуцца гады.

Жыццё тут рэгламентавана і ўпарадкавана самым скрупулёзным чынам. Нягледзячы на гэта, яно мае выразна выяўлены абсурдны характар. Жыхары замка дзеляцца на катаў і іх ахвяр. Паэт адзначае назат іх роднасць:

Мы з ім адной эпохі дзеці — Ён — выканаўца, я — аб'ект. («Рукавіца».)

Абсурд нараджае страх і адчужэнне паміж людзьмі. Закон ГУЛАГА «...вучыў не падстаўляць пляча, калі сонцеца твой зямляк суседні...» (верш «Дыялог».)

Дарэчы сказаць, такія творы, як «Замак» Ф. Кафкі, «Мы» Я. Замаяціна, «Чырвоная зорка» А. Багданова, «Сабачае сэрца» М. Булгакава, «1984» Д. Оруэла і інш., прысвечаныя паказу рэжыму таталітарнай улады. Цікава было б параўнаць з такімі, як «Споведзь» Л. Геніюш. «У кіпцюрох ГПУ» Ф. Аляхновіча, апавесці С. Грахоўскага, — рэалістычнымі па сваім стылі і метады, спісанымі з натуры. У гэтым жа радзе — новыя вершы А. Звонака. У аснове многіх з іх — рэальныя прататыпы, непрыдуманая гісторыя, якія мелі месца ў жыцці. Адна з такіх непрыдуманых гісторыяў — «калымская быль» — верш «Лёшка Пеплаў «тэрарыст». За калючы дрот калымскага лагера трапляе шаснаццацігадовы юнак з тульскай вёскі. Трапляе, можна сказаць, ні за што. Той дробны скандал, які ён учыніў у сельсавеце, не варты быў такога суровага пакарання. І вось — «замак».

Неякі раз паклікаў Лёшку Канваір (прасцей — прахвост): Ты збярый марошкі трошкі, Нельга мне пакінуць пост.

Даў бляшанку з-пад кансервы: Чымчыкуй смялей, мілонкі! А праз дваццаць крокаў, сцерава, Даў чаргу па ім знарон...

Аказваецца, канваіру загадалі гэта зрабіць «для падтрымкі дысцыпліны». Сістэма нібыта дэманструе, выступае напакказ сваю абсурдную, алагічную сутнасць. Будзённасць і тая звычайнасць форм і абставін, у якіх адбываецца гэта трагедыя, толькі павялічвае яе жах.

Абсурдная сутнасць сістэмы яскрава выяўляе сябе ў вер-

шы «Ван-Сюй-Чан». Яго герой — кітаец па нацыянальнасці — увогуле не ведае, за што ён трапіў за калючы дрот. Яшчэ адзін крок — і можа напатакаць поўнае расчараванне ў жыцці, распад чалавечага «я».

Дзе ж выйце з гэтага тупіка? Як застацца чалавекам?

Але ж у гэтым свеце абсурду былі і сапраўдныя людзі, здольныя пры ўсёй жахлівасці і безнадзейнасці становішча захаваць у сабе чалавечнасць. Можна, самая першая думка, якая ўзнікла ў мяне, калі я чытаў гэтыя вершы, была думка пра чалавечую трываласць. Цяжка ў моры зла застацца чалавекам. Некаторым гэта ўдаецца. Успамінаецца Іван-уркаган з аднайменнага верша, які, рызыкуючы жыццём, правёў праз бурную вяснову Калыму жалезны караван з хлебам.

А вось мужная постаць капітана Канстанціна Касіцына. У зоне пратокі Лаперуза яго карабель з сямю тысячамі зэкаў на борце трапіў у японскія воды. Папражала затрыманне — і паступіў бесчалавечны загад патапіць карабель.

Ёсць загад: не йсці на затрыманне. Цеплаход тапіць. Маліся, зэкі! Не пасмела воля капітана Утапіць сем тысяч чалавек!..

Вось і возіць тачну ён старанна Праз калымскі доўгі-доўгі штрак! («Капітан».)

Я не пачуў у вершах А. Звонака крыку адчаю. У яго моцная народная аснова, на якую ён абаянаецца, горкі і шчаслівы саюз з жыццём, шматлікі душыныя правыя якога, уключаючы гумар і іронію, знаходзім у вершах. Філософ М. А. Бярдзьеў пісаў пра сябе: «Я не любіў «жизни» прэжде и больше «смысла», я «смысл» любил больше жизни, «дух» любил больше мира». А. Звонак так не сказаў бы. Яго ратуе любоў да жыцця, што адлюстравалася ў многіх вершах.

Час — нібы млын, у жорсткіх жорнах Яму, што чхнуць, цябе змалоць. Дык цешся музыкай манорнай, Што чорту лысаму назло.

Не склаў пад сонкай свае косці, Як безліч тых, чый згінуў цень Не пад крыжамі на пагосце, А ў безмагільнай мерзлаце. («Вера».)

Любоўю да жыцця дышае цудоўная балада, якую аўтар назваў «Сагай аб каханні» і ў якой сцвярджаецца пераможнасць жыцця і неадольнасць кахання як адной з яго праяў. Аднак адсюль не вынікае, што беларускі паэт раўнадушны да пытання аб сэнсе жыцця. Не, яго хвалюе сучасны, яго творчая пазіцыя і духоўная актыўнасць. Адзін з самых выдатных у гэтым сэнсе вершаў — «Шавец», які мае глыбока выяўлены асабовы характар.

Тэма часу — адна з цэнтральных у лірычным роздуме Звонака, у якім знайшла адбітак яго жыццёвая філасофія, глыбокае ўсведамленне каштоўнасцей чалавечага жыцця. Зразумела, паэт не ставіць на мэце даць адказы на ўсе пытанні, якія ставіць перад намі наша шматпакатная гісторыя апошніх шасці-сямі дзесяцігоддзяў. У лірычнага верша свае магчымасці, якія ён добра адчувае. Ён не звяртаецца да нейкіх дэфармавана-ўмоўных форм мастацкага абагульнення. Паэт цэніць набліжанасць формы да жыцця, па-майстэрску, нязмушана карыстаецца размоўнай гаворкай, дыялогам.

Між іншым, углядаючыся ў яго вершаваную «кладку» і асэнсоўваючы яе мастацкую своеасаблівасць, я прызнаюся, чамусьці падумаў пра вядомую лысагорскую паэму. Угадваецца калі не адна рука, дык адна паэтычная школа. Вершы А. Звонака вызначаюцца канкрэтнасцю і предметнасцю паэтычнай вобразнасці, выразнасцю псіхалагічнага малюнка. У гэтым каштоўнасці ўсяго лепшага, што ім зроблена.

Уладзімір ГІЛАМЕДАЎ.

30 верасня спаўняецца 60 гадоў вядомаму беларускаму пісьменніку, вучонаму, народнаму дэпутату Беларусі Нілу Гілевічу. Лімаўцы ад усяго сэрца віншуюць Ніла Сымонавіча

з юбілеем, зычаць яму доўгіх год жыцця, новых творчых поспехаў і далейшага пастаяннага супрацоўніцтва са штотыднёвікам.

МАЛІТВА ЗА ЗЯМЛЮ БАЦЬКОЎ

Пра паэта добра пісаць паэту: бяры яго ўсе ямбы, харзі, анапесты, амфібрахіі, расшыфроўвай вобразы, створаныя пры дапамозе гэтых «амфібрахіяў», і атрымаеш аб'ектыўны, арыгінальны партрэт аўтара. Мне пісаць пра паэта Ніла Гілевіча цяжка, не маю на тое прафесійнага права — працую ў розных жанрах. І калі я ўсё ж адважваюся на гэта, то толькі таму, што амаль трыццаць гадоў ведаю яго, як чалавека, блізкага мне па духу, па стаўленню да жыцця і літаратуры.

Мне здаецца, што гэта імяна яму М. Някрасаў сказаў за паветныя словы: «Паэтам можаш ты не быць, грамадзянінам быць павінен!» Гэтыя высокія словы сапраўды сталі заветам, праграмай для Ніла Гілевіча на ўсё жыццё. Яго ўласны маніфест

Люблю цябе, жыццё, любоўю кроўнай.
Я не нахлебнік твой. Я на зямлю
Не для таго прыйшоў, каб
жменяў поўнай
Уцехі браць... — Я аддаваць люблю

з'яўляецца і паэтычным і грамадзянскім крэда, якому ён ніколі не здрадзіў.

Чаму мы так мала пішам і гаворым пра Ніла Гілевіча, як чалавека? Чаму мы так хутка забыліся, што ў шасцідзiesiąтыя гады на яго першага была павешана кайнава пячатка «нацыяналіста», які не заўважае, што краіна імкліва крочыць у камунізм, дзе будзе адна мова — камуністычная?..

Я добра памятаю яго палыміяныя прамовы з усялякіх трыбун пра беларускую мову і літаратуру, пра нацыянальны характар. Я памятаю, як гэтым правам пляскала толькі адна трэць залы. А дзве трэці... Ого, якія страшныя праклёны сыпаліся на яго галаву са старонак афіцыйнага друку! Тым не менш, калі хто казаў яму, пачуваючы ці ўшчуваючы: «Хі-о-а табе больш за ўсіх трэба?», ён уважліва выслухоўваў гэтыя спагады і ўшчуванні і спакойна адказваў: «Ага, больш за ўсіх».

Не ведаю, можа, і сёння не было б яшчэ і закона аб дзяр-

жаўнасці беларускай мовы, і Таварыства беларускай мовы, калі б не яго тыя раннія, безразважныя атакі супраць «вялікай кітайскай сцяны». Зрэшты, не хачу перабольшваць. Былі б, бадай, і закон, і таварыства, але — не ўчора, і не сёння, а значна пазней. Ён раней за іншых пачаў біць у званы.

Хачу цяпер зразумець, адкуль тая апантанасць, якая менавалі тады з самаахвярнасцю? Успомніце, якія часы былі, як драгавалі зверху за ўсё беларускае... Відаць, ад упартага сялянскага характару: ніхто за мяне маё жыта не пасее, таму хоць памру, але сваё жыта сам пасею. А, па-другое, відаць, памгла яму выступаць яго... прафесія фалькларыста.

Кожнае лета падарожжы па раёнах, вёсках, хутарах з магнітафонам і бланкетам, сустрэчы з унікальнымі скарбатрымальніцамі беларускага фальклору. Ён акнуўся з галавой у такое нацыянальнае багацце, якое захапіла яго назаўсёды. Гэта стыхія ўвайшла ў яго на ўсё жыццё. Вось што падтрымлівала яго ўвесь час і што падтрымлівае зараз. Вось чаму яго паэзія такая народная. Вытокі! Шчаслівы бясконца той пісьменнік, творчасць якога мае такі глыбінны падмурак.

Здаецца мне, што імяна таму так струменіць у яго паэзіі гумар і сатыра — гэта ад народа, ад народнага аптымізму. Адночы ў раённым Доме культуры я чуў, як Ганна Рыжкова чытала яго замовы і «споведзі». Гэта быў трыумф паэзіі і гумару. Кожны верш гледачы патрабавалі выконваць па два-тры разы.

Але я ўжо сказаў, што не маю права аналізаваць паэзію нашага шанюнага юбіляра, хай гэта зробіць паэты альбо літаратурныя крытыкі. У чалавечай «пастасі» я ведаю яго, можа, больш, чым іншыя.

... Добра памятаю той вечар, калі мы ўтрох — Васіль Быкаў, Генадзь Бураўкін і я прыйшлі да яго дадому і ўпрошвалі даць згоду... ўзначаліць Саюз пісьменнікаў. Колькі довадаў, ра-

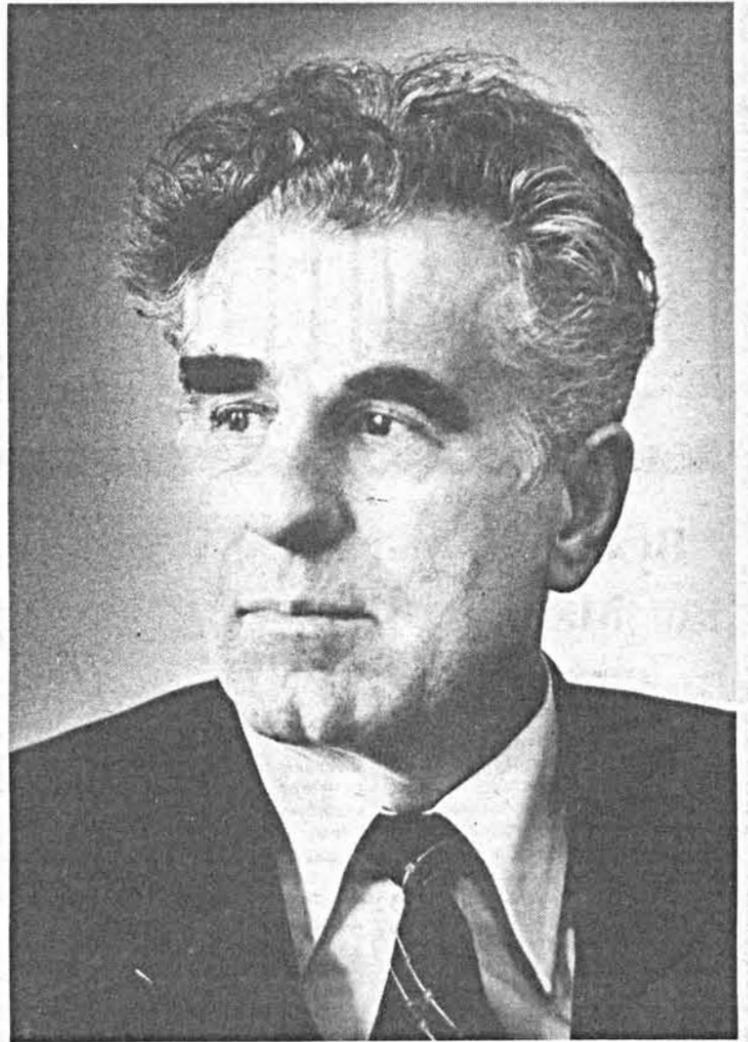
зумных і неразумных, было намі прыведзена на карысць таго, што ён і толькі ён павінен кіраваць нашым пісьменніцкім хаўрусам. Ён адмаўляўся: «Чаму ж вы хочаце зрабіць з мяне адміністратара? Вы хочаце паставіць на мне і на маёй паэзіі крыж?!»

Прайшло шмат часу з таго незабыўнага вечара. Ніл Сымонавіч добра-такі накіраваўся і нававаўся з нашымі братам, перайшоў з кіраўнікоў у «палітыкі», стаў народным дэпутатам рэспублікі, узначаліў парламенцкую камісію. Можна парознаму ставіцца да яго кіраўніча-пісьменніцкай пасады. Ведаю, што сёй-той быў супраць яго як першага сакратара праўлення Саюза пісьменнікаў БССР. Хіба ўсім дагодзіш, ды яшчэ ў такой капрызнай грамадзе, як наша? Але ж трэба прызнаць, што імяна ў гэты час пабудаваны выдатны пісьменніцкі закутак — «Іслач», што імяна ён зрабіў для пісьменнікаў вельмі і вельмі шмат — і каб нашыя кніжкі хутчэй выходзілі, і каб нашы жыллёвыя ўмовы былі лепшыя...

І ўсё ж я шкадую, што нам тады ўдалося заняволіць яго ў СП. Вядома, зрабіў ён там шмат. Але ж яшчэ больш ён... не напісаў вершаў, паэм, камедыі. Мы адабралі ў паэзіі паэта Ніла Гілевіча амаль на дзесяць гадоў.

Але ён умудраўся пісаць нават у гэтыя свае «кіруючыя» гады — амаль кожны год новая кніжка. Сёй-той нават зайздросціў: выкарыстоўвае сваё службовае становішча! Але зайздроснікі не ведалі (ці, можа, не хацелі ведаць?), што Ніл Гілевіч выдаў 15 безганарных кніжак. За нейкія кніжкі ён зусім не браў ганарара, а за некаторыя — пераводзіў у розныя фонды. Можна, пра гэта зайздроснікі і не хочучы ўспамінаць, таму што гэта прыклад у беларускай літаратуры — адзіны!

Шасцідзiesiąт гадоў — гэта той парог, на якім можна на хвілінку прыпыніцца, азірнуцца назад і спытаць у самога сябе: а

Нілу Гілевічу

Капа гадоў як добры плён
Важкіх снапоў у перавяслах.
Здалёку людзям ён відзеён,
Нажатак Ваш на поўні шчаснай.

Руплівец беларускай нівы,
Яе ратай, сявец і жнец,
Ад песні матчынай шчаслівы
І ўласнай новае тварэц.

Стары сусед Ваш — дзверы ў

дзверы
Ужо сорок год, як Вас спазнаў,
Удзячны шчыраму даверу,
Што выверыла сівзна.

У новае тысячагоддзе
Я Вам жадаю увайсці
Шчасліваму ў сваім народзе,
Жаданаму ў яго жыцці.

Васіль ВІТКА.

ці так жыў? Ці ўсё зрабіў, што мог? Ці тым займаўся? Некаторым з нас трохі боязна азірнуцца назад, а Ніл Сымонавіч можа гэта смела зрабіць: і так жыў, і тое рабіў.

... Здаецца мне, што ў паэзіі Ніла Гілевіча яшчэ далёка не ўсё адкрыта. Прыклад — гісторыя з песняй «Вы шуміце, бярозы». Гэта ж колькі гадоў былі схаваны ў сціпых радках і цудоўная мелодыя і глыбокая філасофія!..

У кожнага паэта ёсць свая гадоўная, запаветная тэма. У Ні-

ла Гілевіча гэта — Беларусь. Кожны яго верш, па сутнасці, гэта шчырае прызнанне ў любові, малітва за зямлю бацькоў, за Беларусь.

Край мой беларускі, край!
Дай мне наглядзецца, дай!
На твае на поўні,
На лугі ды рэкі,
Каб у час апошні
Узяць з сабой навікі, —
Дай жа наглядзецца, дай!

Хочацца верыць, што гэтая малітва будзе гучаць яшчэ доўга-доўга...

Мікалай МАТУКОЎСКІ.

АДРАДЖЭННЕ

«Рунь», якая не выйшла

У другой палове 1918 года, калі амаль уся тэрыторыя Беларусі была акупіравана войскамі кайзераўскай Германіі, у Смаленску была зроблена спроба стварэння адной з першых савецкіх газет на беларускай мове. Ініцыятарамі гэтага сталі супрацоўнікі мясцовага аддзялення Белнацкома. Важная роля ў аб'яднанні ўсіх беларускіх сіл адыгрывала друку. Між тым пяцітысячны тыраж «Дзясніцы», якая выходзіла ў Петраградзе, а потым у Маскве, практычна цалкам разыходзіўся ў сталіцы і на блізкіх чыгуначных станцыях. Беларускае насельніцтва Заходняй вобласці, бежанцы ў Смаленску, жыхары акупіраваных раёнаў па-ранейшаму востра мелі патрэбу ў газетах на роднай мове. Таму і ўзнікла задума газеты, што атрымала назву «Рунь».

Аб'ява пра выхад новага выдання ўпершыню была апублікавана ў № 163 (191) «Известий исполнительного комитета Советов Западной области» за 10 жніўня 1918 года. Але яшчэ да

гэтай публікацыі супрацоўнікі выдавецкага аддзела правялі значную падрыхтоўчую працу. 20 ліпеня 1918 года кіраўнікам Беларускага нацыянальнага камісарыята ў Маскве быў накіраваны ліст, падпісаны супрацоўнікам аддзялення камісарыята ў Смаленску М. Немчыновічам: «При сем представляю счет на 1/2 месяца необходимой суммы для издания отделением газеты. Газета будет временно выходить только 2 раза в неделю в количестве 3000 экземпляров в каждый выпуск, причем по мере возможности будет увеличиваться как число выпусков в неделю, так и количество экземпляров. Первый выпуск будет разослан по уездам, волостям с приложением воззваний необходимости выписки ими нашей газеты. Газета будет носить название «Рунь» и выйдет сейчас же по получении средств. Причем прошу внести в смету корректора, так как в типографии не имеется корректора, знакомого белорусский язык». У рахунку, які быў прыкладзены да ліста,

падрабязна разглядаліся артыкулы выдаткаў.

Супрацоўнікі аддзела выдавецтва, друку і агітацыі Смаленскага аддзялення хадайнічалі перад аддзелам упраўлення Заходняй вобласці аб выдачы дазволу на выданне беларускай газеты. Аднак у адказе загадчыка аддзела Л. Рэкута, якое датавана 12 жніўня 1918 года, такога дазволу пакуль што няма. Замест гэтага ён напісаў, што калегія аддзела ўпраўлення Заходняй вобласці прапанавала кіраўнікам аддзялення камісарыята паведаміць, на падставе якіх пастаноў цэнтральных або мясцовых улад выданне арганізавана. «До получения от Вас подробных указаний по этому поводу, — гаварылася далей у пільме, — издание газеты «Рунь» разрешено быть не может».

Неабходныя фармальнасці былі выкананы на наступны дзень пасля атрымання адказу з аддзела ўпраўлення Заходняй вобласці. Камісар Смаленскага аддзялення Белнацкома Замойскі паведаміў мясцоваму кіраў-

ніцтву, што ўзначальваемая ім установа дзейнічае на законных падставах і адкрыта з дазволу Камісарыята па справах нацыянальнасцей. У пільме камісар указваў і адрас Беларускага нацыянальнага камісарыята ў Маскве.

Інфармацыя ў друку аб выхадзе новай беларускай газеты «Рунь» з вялікай цікавасцю была сустрэта насельніцтвам гарадоў і сёлаў Заходняй вобласці. Вось што пісаў з суседняй Віцебскай губерні ў Смаленскае аддзяленне старшыня камітэта вясковай беднаты хутара «Далібор» Збончанка: «Дорогие товарищи! В глухом уголке белорусского края существует бесплатная народная читальня. Средств для выписки газет нет. Нужда велика. Не откажите в даровой высылке газеты «Рунь», будем очень благодарны». Прыслаў у аддзяленне Белнацкома пільмо і старшыня Рослаўльскай мужыцкай гімназіі А. Нілендэр, які, нягледзячы на тое, што ў ягоным павеце выходзілі дзве мясцовыя газеты — «Известия Рослаўльского Совета» і «Рослаўльский коммунист» — хацеў падпісацца і на беларускае выданне. Ён пісаў: «В «Известиях исполни-

тельного комитета» есть объявление о белорусской газете «Рунь», но цены не указано. Желая ознакомиться с этой газетой и получить ее, ...прошу выслать вышедшие номера наложенным платежом и указать приблизительную цену».

На жаль, газета «Рунь» так і не пабачыла свету. Узніклі цяжкасці з вырашэннем фінансавых пытанняў, якія цалкам залежалі ад Беларускага нацыянальнага камітэта ў Маскве. Да таго ж пачатак вызвалення ўсходніх раёнаў, а потым і ўсёй тэрыторыі Беларусі ад нямецкіх войск ставіў на парадак дня стварэнне савецкай газеты на роднай мове ў Мінску. Пра гэта пісала і смаленская газета «Западнае коммун»: «В Минск, где уже образовалась белорусская коммунистическая секция, переходят в недалеком будущем все петроградские коммунистические белорусские организации, переносится партийная культурно-просветительная и издательская деятельность. С перенесением в Минск «Чырвоная шляха», «Беларуская крыніца» і пр. і переездом літаратурных сіл там предполагаецца выпуск беларускай коммунистической газеты».

Пятро ДАРАШЧОНАК.

БАЦЬКАУШЧЫНА

1991

Вуліцы — імя Максіма

Мы, удзельнікі круіза на цеплаходзе «Леанід Собінаў», арганізаванага Згуртаваннем беларусаў свету «Бацькаўшчына» дзеля ўшанавання сотых угодкаў з дня нараджэння Максіма Багдановіча, звяртаемся ў юбілейны камітэт, а таксама ў гарвыканком г. Мінска з прапановай перайменаваць цяперашнюю вуліцу Максіма Горкага ў вуліцу імя Максіма Багдановіча. Наше меркаванне грунтуецца на тым, што менавіта тут пачыналася жыццё будучага класіка беларускай літаратуры. І толькі таму, што на працягу некалькіх паслярэвалюцыйных дзесяцігоддзяў яго творчасць замоўчвалася, а то і шэлімавалася, склалася такая ненармальна, нават абразлівая ў дачыненні да памяці нашага паэта сітуацыя. Выявілася тут і ўздзеянне генерываранай з Цэнтра ідэалогіі самапльіўства, палітыкі прэзмернага і неапраўданага ўшанавання некалькіх агульных для ўсяго Саюза імён. Сярод іх, як ні шкада, апынулася імя таленавітага рускага пісьменніка Максіма Горкага. Гэта збрала зразумелі яго землякі, вярнуўшы свайму гораду спрадаечную назву Ніжні Ноўгарад. Там прайшлі дзіцячы і юнацкія гады і Максіма Багдановіча, але няма ў Ніжнім Ноўгарадзе ніводнага месца, названага ў яго гонар. Ці будзе гэта зроблена — найперш справа саміх ніжгародцаў. Мы ж, беларусы, хочучы быць культурным народам, абавязаны ў юбілейны год вярнуць гістарычную справядлівасць — назваць вуліцу, на якой нарадзіўся і жыў Максім Багдановіч, яго імем.

Прынята на агульным сходзе ўдзельнікаў вандроўкі ў складзе 180 чалавек на цеплаходзе «Леанід Собінаў».

2 верасня 1991 года.

М. Дудчыц.

Адгукаюцца добрыя людзі

Чытачы, мабыць, памятаюць зварот Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» да мастакоў падарыць творы ці беларускаму прадстаўніцтву пры Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, ці культурна-грамадскаму цэнтру «Палацек» у Кліўлендзе як найбольш прадстаўнічому асяродку беларусаў на эміграцыі.

Першымі на наш покліч адгукнуліся нашчадкі мастака Міколы Дудчыцы — сын Уладзімір і ўнучка Людміла.

Кароткая даведка: Уладзімір Мікалаевіч працуе дацэнтам кафедры эаалогіі (раней узначальваў яе) у Мінскім дзяржаўным педінстытуце імя Горкага, а Людміла Уладзіміраўна — старшым навуковым супрацоўнікам аддзела археалогіі Інстытута гісторыі АН БССР. Яна аўтар манарафіі «Браслаўскае паазер'е ў IX—XIV стагоддзях» і заканчвае новую кнігу пра беларускае адзенне старажытнага часу.

Пра іх можна было б сказаць шмат добрых слоў як пра людзей па-сапраўднаму інтэлігентных, прынцыповых, шчырых і чалавечных, высокакваліфікаваных у сваіх галінах спецыялістах. Ды самі яны ўвогуле прасілі пра сябе і не згадваць, а пісаць толькі пра тое, што нас звяло, — творчасць іх бацькі і дзеда.

Прызнаюся, дасюль пра мастака Міколу Дудчыцу меў досыць цьмянае ўяўленне і, як ні сорамна, не ведаў, што нарадзіўся ён у старажытнай Любчы, усяго за некалькі кіла-

метраў ад майго роднага Пабрэззя. Ды ў гэтым няведанні, бадай, не толькі мая асабістая віна, але і выдаткі нашага навучання, яго незарыентаванасці на пазнанне роднага краю і выхаванне любові да яго. Нам, ураджэнцам старажытнай Наваградчыны, напрыклад, на ўроках гісторыі ні разу не казалі, што цяперашні досыць занябаны раённы горад колісь быў сталіцай адной з самых магутных еўрапейскіх дзяржаў, а на месцы суседняй з намі вёскі Лаўрышава размяшчаўся адзін з самых значных цэнтраў праваслаўнай рэлігіі, а заадно і старажытнай беларускай культуры. Пра ўсё гэта ведаць лічылася не толькі неабавязковым, але і непатрэбным...

Мікола Дудчыц нарадзіўся і гадаваўся ў сялянскай сям'і, але куды больш, чым да касы і плуга, цягнула яго маляваць. Меў прыроджаны талент і ўжо ў чатырнаццаць гадоў удзельнічаў у рэгіянальнай выставе ў Наваградку. Вучыўся ў школе ў Троках, у Наваградскім павятовым вучылішчы, а потым у Пецярбурзе ў школе Таварыства заахвочвання мастацтваў, дзе дырэктарам быў М. К. Рэрых, а выкладчыкамі іншыя вядомыя мастакі. Прабіцце ў навуку яму паспрыяў мецэнат, наваградскі чыноўнік Бух.

Вучобу пералынула імперыялістычная вайна. А потым была рэвалюцыя, вялікае грамадзянскае супрацьстаянне, паход на Варшаву на бакі Чырвонай Арміі. Тое непад-

рыхтаванае наступленне, як вядома, захлынула, часць, у якой служыў камандзірам былы афіцэр царскай арміі Мікола Дудчыц, вымушана была скласці зброю і інтэрніравацца ва Усходняй Прусіі. У палоне ледзь выжыў, ці не найперш дзякуючы здольнасці маляваць, што дала магчымасць здабыць кавалак хлеба на працыцце.

Вярнуўся на Бацькаўшчыну толькі ў 1922 годзе з цяжарам перажытага, якое спатоўвалася гаючым дакрананнем да найбольш блізкага, роднага, свайго. Наймацней вабіла да сябе прырода: зімой і ўлетку, восенню і вясной. Пакінуў мастак для нашчадкаў і краявіды старога Менску — усё тое, што ўшчэнт пазней было разбурана вайной і «мірнымі» пераўтварэннямі жыцця. Працаваў мастак інтэнсіўна, што дало магчымасць узяць актыўны ўдзел у Першай Усебеларускай мастацкай выставе ў 1925 годзе.

Яго неяк нібыта абышлі вельмі неспрыяльныя для нашага мастацтва трыццатая гады з абавязковым увасабленнем правядыроў, перадавікоў вытворчасці і г. д. Трэба быць удзячным лёсу і за тое, што абмінулі сталінскія рэпрэсіі, хоць, зразумела, з такой біяграфіяй даводзілася ўвесь час быць напатагове...

А потым вайна, акупіраваны немцамі Мінск.

Чытачы «ЛіМа», мабыць, запамнілі цікавую гаворку Юрыя

Хадзькі са старшынёй Беларуска-Амерыканскага Задзіночання, спадаром Антанам Шукелойцем, дзе той згадвае пра трывожную атмасферу Мінска ваеннага часу, свае сустрэчы на кватэры ў Дудчыцы, якія, дарчы, адклаліся ў памяці і ва Уладзіміра, сына мастака. У тых згадках — захопленне самаахварнасцю працы творцы, яго здольнасцю ў самых неспрыяльных умовах аддаваць сябе «чыстай» красе. Толькі так і можна сцвердзіць сябе ў мастацтве. Колькі забылася і назаўсёды знікла з таго, што з халоднай душою рабілася на патрэбу дня! А глядзіш на карціны Міколы Дудчыцы — і сёння нас апякае гарачая чырвань рабінавых гронак, полымя падпаленага восенскай лістою лесе, шчыміць у тузе сэрца ад жэтай сярпамі нівы...

Мікола Дудчыц неаднойчы ўдзельнічаў ва ўсесаюзных і сусветных выставах, меў прыжыццё персанальныя выставы ў 1935, 1954 і 1967 гадах. Памер у 1980 годзе.

Наша задача, каб мастацтва, якое абуджае ў чалавеку чалавечасць, засцерагае нашы душы ад заміжарнення і жорсткасці, ведалі сучаснікі. Згуртаванне «Бацькаўшчына» пастараецца зрабіць усё дзеля гэтага належнае.

А пакуль што шчыра ўдзячнасць Людміле і Уладзіміру Дудчыцам, ад сябе і нашых далёкіх суродзічаў, якія і там, у далёкай Амерыцы, свята шануюць тое, у чым нязмушана і таленавіта ўвасобілася душа народа. Хочацца спадзявацца, што нашчадкі мастака Дудчыцы будуць мець магчымасць на свае вочы пераканацца ў гэтым.

Калі ж яшчэ хто з мастакоў ці іх нашчадкаў пажадае далучыцца да дабрачыннай акцыі, дык просьба паведаміць па тэл. 27-32-38 у «Бацькаўшчыну» ці асабіста мне на кватэру 37-91-87.

Яўген ЛЕЦКА.
Старшыня Рады Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына»

АД БОГА, АД СЭРЦА

З уражанняў мінулага лета — адно з самых кранальных ад сустрэчы з беларускімі святарамі-пратэстантамі Якубам і Юркам Рапецкімі. Прозвішча, спадзяюся, знаёмае тым, хто ўзрошчаны ідэяй нацыянальнага Адраджэння, цікавіцца беларускай дыяспарай. Яшчэ тады, калі напускаўся густы туман на ўсё, што рабіла добрага наша свядомая эміграцыя, праз калючыя заслоны пранікалі да нас асобнікі кнігі Юрка Рапецкага «Новае жыццё ў Хрысьце», выдана ў Канадзе старым, праўдзіва беларускім правісам...

І вось сустрэча з Рапецкімі ў малітоўным пратэстанцкім Доме, што на праспекце Пушкіна ў Менску. Верніцаў столькі, колькі здолела змясціць прасторная зала. Са шчырым і пранікнёным словам першым прамаўляў Якуб Рапецкі, які пакінуў Беларусь у час ваеннага ліхалецця. Ці трэба казаць, што адчувае чалавек на схіле гадоў у час сустрэчы з Бацькаўшчынай пасля доўгай і да нядаўня безнадзейнай рэстаўцыі?

Юрка, які пакінуў Менск малым, выступаў на вечарыне ў дзвюх ролях — праведніка

і перакладчыка з англійскай мовы. Добра ведаю, бо давялося спазнаць у маладосці і такую долю, як нялёгка на працягу некалькіх гаўдін трымацца на людзях, імгненна пракручваюць у галаве чужы тэкст і даносіць яго да аўдыторыі. Са сваімі абавязкамі наш зямляк спраўляўся выдатна, чаму спрыяла, вядома, і бездакорнае веданне дзвюх моў — англійскай і сваёй роднай-першароднай, якую ён ацэліў у сваёй душы і на далёкай чужыне. Перш за ўсё дзякуючы сваёй сям'і, роднаму бацьку і маці, ды яшчэ веры, што няма на зямлі горшых і лепшых народаў і моў, запаведзі, што ўсе людзі звяртаюцца да Бога на сваёй роднай мове...

Дык калі ж і народ беларускі, жывучы ў сябе на Бацькаўшчыне, усваяючы такія простыя і зразумелыя для кожнага цывілізаванага чалавекі ісціны, калі мы дачакаемся таго, калі сваё і чужое спалучыцца ў натуральным, а не штучна-прымусовым аднанні, калі сапраўдная культура прыйдзе на нашу зямлю, за-

цівеце кветкай у нашых спакутаных і знявечаных душах?!

Да казанняў святароў хараша дапасаваліся спевы дзвюх надзвычай прывабных канадскіх спявачак-блізнятак, воблікемі і ўборамі, нібы дзве кроплі вады, падобных адна на адну. Яны, уявіце, шануючы чытачы, з мілым англійскім акцэнтам таксама спявалі па-беларуску. Справа ў тым, што пару гадоў назад у іх пратэстанцкую абшчыну далучылася сям'я перасяленцаў з-пад Гомеля, ад якіх канадцы завучылі словы і перанялі манеру выканання.

Гэты нечаканы наплыў беларускасці ў малітоўным Доме людзі ўспрынялі натуральна, з захопленнем, многія нават плакалі ад замілавання, а пасля сканчэння службы роём абкружылі нашых землякоў з распытамі. І што цікава — родная мова, якая дасюль нясмела драмала ў людзях, — абудзілася, сталася паўнацэннай! І калі мне пасля гэтага нехта кажа, што нібыта самі вернікі супраць беларускай мовы ў

богаслужэнні, дык я ўспрымаю гэта як недарэчны водгук учарашняга дня, своеасабліваю праяву бальшавіцкай прапаганды, якая «брала» чалавек за горла і патрабавала адназначнага адказу. Але ж браць за горла і прамаўляць для душы — справы зусім розныя і вынікі, адпаведна, таксама.

Ці трэба казаць, што вандроўка, якую зрабілі святары з Канады па Беларусі, мела не толькі рэлігійнае, але і свецкае значэнне, як істотны чынік нашага нацыянальнага Адраджэння. Дый неадлучнае яно — свядомаснае і духоўнае ў цэласным чалавеку! І, напэўна, сваю патрыятычную свядомасць мы арганічна і глыбока здолеем адродзіць толькі разам з верай у высокія агульначалавечыя ідэалы, у спалучэнні з тым, у што верылі і чаму пакланяліся нашы продкі сто і тысячу гадоў таму назад.

Побит гасцей на Беларусі звярнуўся вечарынай у Доме літаратара, арганізаванай у іх гонар Згуртаваннем беларусаў свету «Бацькаўшчына». На жаль, шануюны спадар Якуб

«...ЛЯЦЕЦЬ СЮДЫ НА КРЫЛАХ»

3 29 ліпеня па 13 жніўня ў Беларусі па запрашэнні Згуртавання «Бацькаўшчына» знаходзілася група нашых суайчыннікаў са Злучаных Штатаў Амерыкі. Узначальваў групу адзін з заснавальнікаў беларускага грамадска-культурнага цэнтру «Полацак» (штат Агайо) Сяргей Карніловіч. Разам з ім на зямлю сваіх продкаў прыехалі яго папелчнікі па беларускай справе ў «Полацаку» Міхась Мітраховіч з сынам Андрэем, Марыя Лягуш, Соф'я Шымчык, Ева Яраховіч, Таццяна Дубаневіч, а таксама Янка Азарка (старшыня Беларуска-Амерыканскага Задзіночання штата Нью-Джэрсі) і Адольф Субота.

Шчыра кажучы, прыезду нашых гасцей мы чакалі значна раней, ды што зробіш, калі «святая таямніца» афармлення візы забірае процьму часу. Таямніца — бо як лагічна растлумачыць, што адны ўдзельнікі групы атрымалі візы адразу, а іншыя (Сяргей Карніловіч, Ева Яраховіч, напрыклад) — толькі праз паўтара месяца, літаральна за 2 дні да адлёту з Нью-Ёрка!..

Сябры Згуртавання «Бацькаўшчына» Яўген Лецка, Тамара Забайская, Дзмітрый Лупач, Таццяна Мархель, Віктар Сіўчык, Ганна Сурмач, Мікола Чырскі паклапаціліся аб тым, каб наведанне Беларусі было для нашых заакеанскіх суродзічаў прыемным, карысным і пазнавальным. Госці агледзелі культурна-гістарычныя помнікі нашай сталіцы, пабывалі ў Курапетах, Хатыні, з'ездзілі ў Вязынку, Мікалаеўшчыну, Нясвіж, Жыровічы, мелі сустрэчы з бе-

ларускімі пісьменнікамі, выдаўцамі, мастакамі, танцорамі і спевакамі. А кульмінацыяй візіту сталі спатканні з малой радзімай, з блізкімі і дарагімі людзьмі. Спатканні, якіх чакалі па 40—50 гадоў...

І трэба было мець каменнае сэрца, каб спакойна глядзець, як пазнавалі адно аднаго, як падалі ў абдымкі, зваліўшыся слязьмі, Таццяна Дубаневіч і яе родны брат. Жорсткі лёс распарадзіў так, што яны не бачыліся 52 гады...

Якія ўражання засталіся ў нашых гасцей? Што прынесла ім гэтае спатканне з роднай зямлёю? Тут самы час даць слова нашым амерыканскім суайчыннікам.

Сяргей Карніловіч: Паколькі я не першы раз прыязджаю на Беларусь, то мае пачуцці, відаць, не такія вострыя, як у маіх сяброў. Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына» апекавалася намі вельмі добра. Мы мелі ўсё, што жадалі. Не спадзяваліся нават на такі прыём. Вы ведаеце, калі мы прыляцелі не лётнішча ў Менску, то я меў надзею ўбачыць аднаго-двух знаёмых, а сустракала нас ладная грамада людзей.

У сябе ў «Полацаку» мы цяпер плануем пабудаваць новы будынак Беларуска-аўтакефальнай праваслаўнай царквы, а таксама зрабіць дэкаратыўна-мастацкае афармленне інтэр'ера самога грамадска-культурнага цэнтру. Гэта запатрабуе немалых грашовых сродкаў, якія, вядома, хочацца больш актыўна накіроўваць на аказанне дапамогі ахвярам Чарнобыля. У будучым мае намер устанавіць 2 стывендыі для маладых людзей з Беларусі, якія змогуць атрымаць адукацыю ў навучальных установах ЗША...

Яшчэ раз шчыра дзякую за такую сустрэчу, за клопат пра нас, а ў парадку пажадання хачу сказаць вось пра што. Было б вельмі добра, калі б Згуртаванне «Бацькаўшчына» магло спрыяльна ўплываць на працэс афармлення выязных папер і віз. Гэтым разам сталася так, што мы некалькі разоў былі вымушаны пераносіць і адкладваць нашу паездку па той прычыне, што некаторыя з нас доўгі час не маглі атрымаць візу.

Янка Азарка: Я даўно марыў наведаць Беларусь, і вось прыйшоў час, калі мы атрымалі запрашэнне ад арганізацыі «Бацькаўшчына», і мая мара збылася. Мы пабывалі ў музеях, на радзіме Я. Купалы, Я. Коласа і шчыра радаваліся, што маею такую магчымасць. Нідзе я не бачыў такіх прыгожых краявідаў, як у Вязынцы і Мікалаеўшчыне. Усе мы расчулены і глыбока крануты той цеплынёй і шчырасцю, з якой нас прымалі прадстаўнікі «Бацькаўшчыны».

Я шчаслівы, што ўдалося з'ездзіць у Баранавічы і пабачыцца з маімі сёстрамі і пляменнікамі. Для іх гэта была прыемная неспадзяванасць. Баранавічы значна выраслі за гэтыя дзесяцігоддзі. Я пазнаў толькі будынак банка і станцыю «Палеская», якія былі яшчэ пры паляках...

Я спадзяюся, што тая лучнасць, якая нараджаецца паміж замежнай эміграцыяй і Беларуссю, атрымае новае развіццё. Такія сустрэчы вельмі важныя. Яны дадаюць натхнення працаваць на беларускую справу, ажыўляюць наш рух. І я жадаю Згуртаванню беларусаў свету «Бацькаўшчына» плённы і поспехаў у вашай вышароднай гуманістычнай справе.

Ева Яраховіч: Я 48 год не была на Беларусі, і, паверце,

сёння я адчуваю сябе так, нібы нанова нарадзілася. Вы не можаце ўявіць, якія пачуцці мяне апанавалі, калі я была на Палессі, на сваёй радзіме, на тым месцы, дзе некалі стаяла наша хата... Не перадаць майго шчасця ад сустрэчы з маімі дзюю-радзіннымі сёстрамі, пляменнікамі, якіх я не думала-не гадала спаткаць. Калі я сюды ехала, я не ведала нават, што яны ёсць у Гольм Бары, на хутары, дзе я некалі жыла. Гэта ж трэба, мы прыехалі ў вёску і я пытаюся ў першай жанчынкі на вуліцы: «Ці вы ведаеце тут Яраховічаў?» А аказалася, што яна — мая дваяродная сястра!.. Божа! У мяне сэрца разрывалася... Вы ведаеце, для мяне ўсё гэта, як сон... Ад радасці плакаць хочацца! І шкада, шкада мне аднаўскоўцаў! Божа, каб я магла дапамагчы, усё аддала б ім, усё...

Таццяна Дубаневіч: Калі наш самалёт прыземліўся на лётнішчы ў Менску, ад хвалявання ў мяне дрыжалі і рукі і ногі. Я перапоўнена ўражаннямі ад спаткання з Беларуссю, з маім братам, з вамі ўсімі. Мы з вамі як адна сям'я, хоць раней ніколі не бачыліся. Я вельмі ўдзячна Сяргею Карніловічу, які сабраў нас на гэтую паездку. Мне вельмі хочацца, каб і вышы людзі прыязджалі да нас у Кліўленд і мы маглі іх прыняць так, як гэта зрабілі вы.

Марыя Лягуш: Не магу нарадавацца, што я пабачылася з роднай старонкай. Цяжка развітацца з вамі, але я спадзяюся, што мы яшчэ пабачымся. Шчыра дзякую за гэтую сустрэчу!

Зоя Шымчык: Я ўдзячная лёсу за тое, што змагла прыехаць сюды, пабачыцца з роднымі, паглядзець на Беларусь. Вельмі спадбаўся Менск. Прыгожы сучасны горад. Запамінацца і мянчане, добрыя, прыязныя...

Міхась Мітраховіч: Гэта была вельмі цікавая і прыемная паездка. Не магу знайсці слоў, каб выказаць удзячнасць за ўсё, што вы нам зрабілі. Спадзяюся гады праз два прыехаць яшчэ раз.

Адольф Субота: Я вельмі ўзрушаны ад гэтай паездкі. Усё было наладжана вельмі добра. Мне спадабалася і тое, што я меў поўную свабоду, рабіў тое, што хацеў. Калі не падвядзе здароўе, то абавязкова прыеду сюды зноў.

Андрэй Мітраховіч: Цяжка словамі апісаць мае пачуцці. Усё было цудоўна. Людзі тут добрыя, шчырыя. Я з цікавасцю даведаўся шмат новага пра зямлю маіх бацькоў, яе гісторыю і сучаснасць. Кранула мяне і тое, як вы захоўваеце памяць пра людзей, што загінулі ў час вайны з немцамі. Хочацца прыехаць да вас яшчэ раз...

Леанід Казыра, намеснік старшыні Рады Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына».

МОЙ РОДНЫ БРАТ-БЕЛАРУСІН

Паэзія беларускага паэта-эмігранта Янкі Золана, здаецца, не прэтэндуе на сюжэтна-кампазіцыйную вытанчанасць, тэматычную навізну і стыльвую філіграннасць. Але ёсць у слоў паэта тая прастата, якая саграе душу сваёй шчырасцю, непасрэднасцю, даверлівасцю...

Летась у Кліўлендзе Янка Золан падараваў мне двухтомнік сваіх твораў. Пра што яны? Гэта вершы аб радзіме, аб яе сябрах і ворагах, гэта інтымная лірыка і пейзажныя замалёўкі, гэта пераклады з польскай, рускай, украінскай. Для першага знаёмства прапаную ўвазе чытачоў «ЛіМ» некалькі твораў пакуль што невядомага на Беларусі паэта.

Леанід КАЗЫРА.

Янка ЗОЛАН

Агонь души

Агонь мае души у прасторы
Ня згасне сьвечкай васкавой.
Ён будзе ў радасці і ў горы
Сьвяціць паходняй баявой.

Свой Край і люд, што ў прымусе,
Агонь мае души асьвечыць.
Пра долю роднай Беларусі
Ён разнясе па белым сьвеце.

І, дзе святло яго праліецца,
Мой родны брат—Беларусін
Ад сну цяжкога атрапнецца,
І—што ён варт—панажа ўсім.
7.XII.1942 г.

Брату Беларусу

Прачынайся, мой брат,
мой нябога,
Прачынайся з адвечнага сну
Ды выходзь да шырокай дарогі
Сустрэнаць маладую вясну!

Станавіся пад сцяг
вызвалення,
Станавіся сымляем і ня трусць;
Хай квітнее ў сваім
адрэджэньні
Дарагая табе Беларусі!

Прачынайся! Свой голас
магутны
Загучыць па-свабоднаму змусь;
Па ўсім сьвеце няхай будзе
чутна,
Што жыве родны край—
Беларусь!
7.XII.1941 г.

Крылатае сэрца

Як сонца ў зніце,
Як зоры ў бланкіце,
Як водарны вецер гаў, —
Над роднай Краінай
Вітае няспінна
Крылатае сэрца маё.

Як гукі прадвесьня,
Як жніўная песня,
Як срэбраны звон ручаёў, —
Сьмелецца, сьпявае
І горна рыдае
Крылатае сэрца маё.

Як пчола, старанна
З палёў назьбіраны,
Нясе мёд да родных вульлёў, —
Так роднаму Краю
Дабро прыспрае
Крылатае сэрца маё.

Як сьвечка ў алтары,
Што шчырай ахвярай
Палае для Бога агнём, —
Для роднага Краю
Паволі зграе
Крылатае сэрца маё.

Калі-ж я ў чужыне
Спачну ў дамавіне,
Прыкрыты няроднай зямлёй, —
Свой Край не забудзе,
Вітаць над ім будзе
Крылатае сэрца маё.
1.IV.1951 г.
31.V.1954 г.

СТВОРЫМ ГІМН НАШАГА ЗГУРТАВАННЯ

Беларускі кант

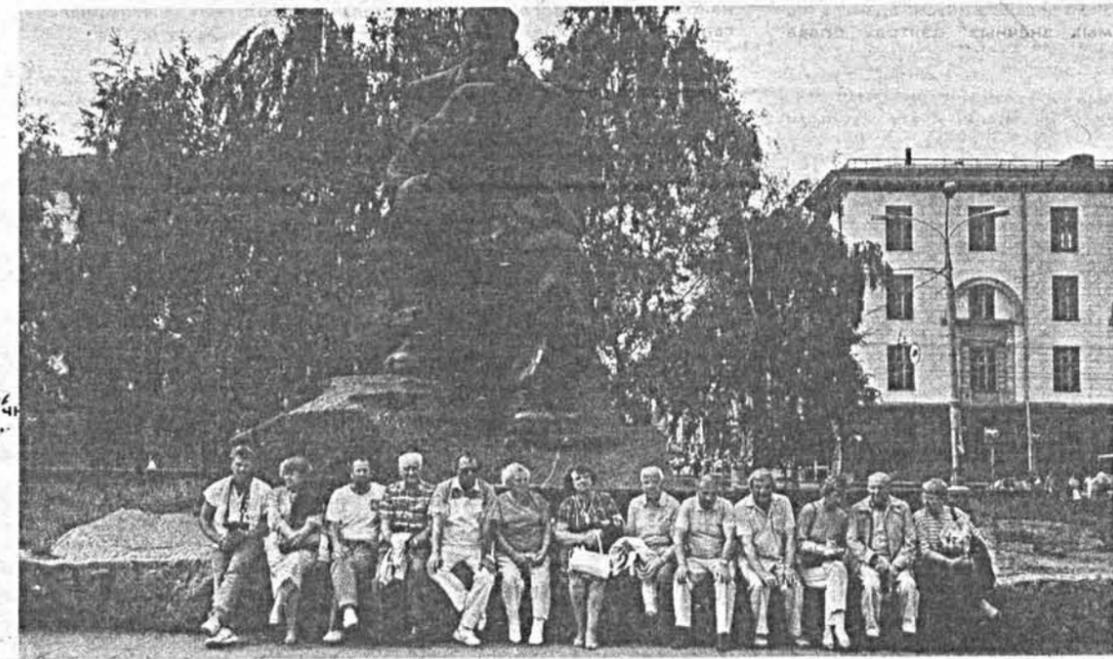
Словы і музыка
Віктара ВОЙЦІКА.

Не пакіне Бог нашу Беларусь!
Яна ў вяхах
Аднокае свой шлях!

Годзе ўжо марна жыць
У пакорнай згодзе,
Крыўду сваю, як крыж,
Несці на плячах!

Люд свой збірай
Пад Айчыны вольны дах!
Вышэй уздымай
Бел-чырвоныя-белы сцяг!

Не пакіне Бог нашу Беларусь!

Рапечкі на той час ужо адбыў са сваімі калегамі ў Канаду. Але і аднаго Юрка хапіла на тое, каб на працягу некалькіх гадоў трымаць увагу людзей, якіх на гэты раз хоць і не было пад завязку, але тыя, што сабраліся ў перадыхадны спякотны дзень, былі па сапраўдному зацікаўленымі слухачамі і адначасова ўдзельнікамі. Пытанні датычылі як самых розных праяў жыцця ў Канадзе, беларускай дыяспары, так і святарскай, выдавецка-літаратурнай і журналісцкай (Юрка Рапечкі вядзе па-беларуску перадачы на канадскім радыё) дзейнасці нашага гасця.

Завяршаючы вечарыну, аўтар гэтых радкоў згадаў выказванне сусветна вядомага чэшскага кампазітара Бедржыха Сметаны пра тое, што словы, народжаныя ў сэрцы, і ў прах жыццё ўдыхаюць. Тым больш, калі словы гэтыя асвечаюцца верай у Бога. Няхай пра гэта толькі не забываюць святары на Беларусі, прадстаўнікі ўсіх канфесій, якія павінны служыць як Богу, так і роднаму народу.

Яўген ЛЕЦКА.

ПРАЗ АКІЯНЫ І ДЗЕСЯЦІГОДДЗІ

«Не верыцца, што я дома...» І мы маглі паверыць сямідзесяцігадоваму Рыгору Шэйпаку, які не быў дома пяцьдзесят адзін год. Нарадзіўся ён у вёсцы Ройшы на Гродзеншчыне. Воляю лёсу, традыцыйнага для людзей ваеннага пакалення, правёў сталае жыццё на эміграцыі — у далёкай Аўстраліі. Не трацячы ўсе гэтыя гады духоўнай сувязі з Радзімай, сп. Шэйпак прывітаў арганізацыю «Бацькаўшчыны» і, быўшы ў Мінску, сустраўся з членамі ўправы Згуртавання.

— Там, на чужыне, — распавёў нам Рыгор Трахімавіч, — неабходнасць нацыянальнага яднання бяспрэчная сама па сабе. І мы часам аддавалі свае астатнія грошы, каб выдаць беларускую газету ці кнігу. У Мельбурне, скуль я прыехаў, жыве немалая колькасць беларусаў, адчынена беларуская царква, а таксама грамадскі дом. Там ёсць партрэты Купа-

лы, Багдановіча, там адзначаюцца такія святы, як дзень 25 Сакавіка, гадавіна слускага паўстання і іншыя. Дружна жывуць беларускія суполкі і ў гарадах Сідні і Пэрце. Праз паўтара года, мяркуецца, адбудзецца з'езд аўстралійскіх беларусаў. Толькі тады, калі мы будзем дружнымі і нацыянальна з'яднанымі, падкрэсліў наш гасць, нас будуць за людзей лічыць. Але жыццё на іншым кантыненте дае яму пакуль падставы казаць, што ў свеце яшчэ мала ведаюць пра Беларусь, яе гісторыю, культуру, трагічны лёс. Так, сорак гадоў жывучы ў Аўстраліі, Р. Шэйпак толькі раз трапіў на канцэрт беларускага калектыву — ім аказаўся ансамбль «Крыжачок».

Характэрна, што самым сталым каналам культурнай інфармацыі для нашых землякоў з Аўстраліі па-ранейшаму застаюцца кнігі і газеты. Так, сп. Шэйпак набыў для сваёй біблі-

...З АўСТРАЛІІ

ятэкі, у прыватнасці, старое выданне БелСЭ, Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Ён пастаянна выпісвае і чытае «ЛіМ» — па яго словах, газету прайдзіваю і навуковую.

Што праўда, то праўда: падобныя унікальныя відзіты дадому — праз кантыненты і дзесяцігоддзі, да якіх усё часцей спрычыняецца «Бацькаўшчына», прыносяць надзвычайнае эмацыянальнае ўзрушэнне. Такая дарога сваімі безагляднымі канцамі спалучае ў адной душы не толькі дзяцінства і старасць, а яшчэ і два полюсы чалавечай цывілізацыі.

Любі радзіму ў любую гадзіну! Нас цешыць, што землякі-беларусы не адракаюцца ад гэтай горкай любові.

А. Ц.

ЗБС «Бацькаўшчына» выказвае шчырую падзяку спадарам Якубу і Юрку Рапечкім, Васілю Даніловічу, Антону Даніловічу (Янку Золану) за ахвяраванні на развіццё «Бацькаўшчыны».

У пошуках прагмета для любові

«А народу ў зале мала-мала. Ходзі і прэм'ера. — Дык, можа, гэта сведчанне элітарнасці спектакля? — Не думаю. — Значыць, людзі зусім адварнуліся ад мастацтва... — Ну, не скажыце! Людзі — не адварнуліся».

Гэта не «з размовы на аўтобусным прыпынку». Навошта хітраваць? Гэтую «размову» я прыдумала. Прыдумала, наслухаўшыся рэплік знаёмых і не знаёмых мне глядачоў новага спектакля Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР. Праўда, у дачыненні да публікі, што гуртавалася на правым флангу партэра ў той вечар, больш пасавала азначэнне «сведкі спектакля». Іх, дакладней, нас — знаўцаў музыкі, тэатра, крытыкаў — запрасалі быць сведкамі. Чаго іменна — правалу стваральнікаў спектакля, часовай няўдачы тэатра, прычэпавага дасягнення аўтараў і трыумфу трупы, — мы мусілі вырашыць самі. Каб потым, сабраўшыся ў гасцёўні СТД, на аснове сумарнага выніку сваіх спрэчак дамовіцца: палюбіць ці не палюбіць новую работу тэатра...

Цяпер — без іроніі. Прэм'еру «Калі заспявае певень» чакалі, пэўна, і тыя, хто яшчэ марыць пра чуд, здатны змяніць сённяшняе аблічча нашага тэатра музычнай камедыі, і тыя, хто на суд не спадзяецца. Мастакоўскія магчымасці стваральнікаў спектакля — кожнага паасобку — быццам бы вядомыя ў музычных, тэатральных колах, усё ж не дазвалялі прагназіраваць вынік сатворчэсці, бо кампазітар-песеннік А. Чыркун, драматург Г. Марчук, аўтар вершаў М. Федзюковіч, дырыжор С. Бурак, рэжысёр В. Катавіцкі ды мастак З. Марголін разам працавалі ўпершыню. Стваралі музычную камедыю па матывах беларускага фальклору. Сёння — і асабліва пасля абмеркавання, якое адбылося-такі за «круглым сталом», — дэбютанты, відаць, і самі разумеюць: чуд у іх не атрымаўся.

Апынуўшыся «твар у твар» са спектаклем, рэпутацыя якога пачала складацца зусім не з кампліментарных чутак, я адразу наважылася вышукваць на гэтым «твары» якую-небудзь сімпатыю — за што захацела-

ся б спектаклю паспагадаць, палюбіць яго, ахоўваць ад крытычных стрэлаў. У час, калі падушана экалагічная гармонія, калі не толькі ў аэравым плаце атмасферы, а і ў палях добрай, станоўчай энергіі з'яўляюцца новыя «дзіркі», можа, лепш увогуле не турбаваць паветра рэзкімі крытычнымі словамі?..

Я замілавана ўглядалася ў работу сцэнографа, знаходзячы ў ёй матывы найнавага жыцця вясковых маляванак: лубочная яблыня са спакулівымі «пладамі пазнання»; муляжы свінні ды каровы, грубаватаружовай расфарбоўкі — ну, рыхтык кроў з малаком, гэты вясковы сімвал здароўя! А гордая пастава бутафорскага каня (конь пана суддзі!), які ў нейкім сэнсе выканаў функцыю свайго далёкага траянскага папярэдніка...

Я знаёмілася з персанажамі, што абжывалі прастору вакол дзвюх стылізаваных хацінак-суседак, нібы злучаных у адно агульным дахам. Любязца-кахаюцца суседскія дзеці — Кацярынка ды Паўлік. Якія яны маладыя, абаяльныя, наўняны! У Кацярынке бацькі заможныя, маці суровае. У Паўліка толькі бацька-бядак, які любіць зазірнуць разам з суседам да карчмара. А вось прыдуркаваты пан Таўкачык у бабскім капелюшы ды крацэстых штанах: гэты заліцаецца да Кацярыні, і памагчы яму бярэцца манах-прыблуда, ласы на курэй. Яшчэ адна прыдуркаватая персана — дачка карчмара Домна, саперніца Кацярыні. Суддзя з жонкай таксама ўкручваюцца ў немудрагелісты сюжэт са шчаслівай традыцыйнай развязкай: вяселле, ды не адно!

Шчыра настроіўшыся на пошук у спектаклі прагмета для любові, я раптам адчула, што пад уплывам так званых аўдыё-візуальных уражанняў мае пошукі слізгаюць з вызначанага курсу ўбок і, мяняючы кірунак, вядуць да нярадасных знаходак. Прымітывізм як свядома абраны мастацкі стыль тут мяжуе з прымітывам. Тэмпарытм дзеяння нагадвае гучанне плацінкі, што круціцца з удвая замаруджанай хуткасцю. Быццам усё ідзе па нотах, але парушаецца адчуванне часу, дэфар-

муецца інтанацыя. Узнікае, скажу так, пабочны гумарыстычны эффект, бо лубочнае прадстаўленне амаль вымушана жыць па законах псіхалагічнага тэатра.

Не пашчасціла мне ў пошуках. Да ўсяго шакіравала маўленне манаха: выканаўца ролі, цудоўны актёр, здатны знайсці трапную моўна-інтанацыйную характарыстыку сваім героям і ў класічных аперэтах, і ў міюзіклах, тут раптам выдаў ці не пародыю на вядомага папанаўскага героя з «Брыльянтавай рукі», на яго неверагодную арфапію. Увогуле ў той вечар у залу шчодро сыпалася: «пішчотна», «если», «сведкі»...

...Прайшоў спектакль. Адшумела яго цяжкае працяглае абгаварэнне. Пракруцілася магнітная стужка, узаўняючы галасы ўдзельнікаў гаворкі — абураныя і не вельмі, сярдзітыя, перакананыя і не вельмі, «пішчотныя» і не вельмі... (Вось вам і доказ, што людзі ад мастацтва не адварнуліся).

Кампазітар распавядаў пра намеры стварыць нацыянальны спектакль, набліжаны да фальклору, нібы ў працяг «Паўлінкі» Ю. Семянякі, «Несцеркі» Р. Суруса.

Акцёры гаварылі пра другаснасць у сённяшняй рэчы, заснаванай на байках, пра сваё «нягледзячы ні на што — старанне абараніць гонар тэатра і адпрацаваць як мага лепш. Успаміналі, што перад кожным паказам «Паўлінкі» была тэкставая рэпетыцыя, што раней да беларускіх спектакляў у тэатры ставіліся сур'эзна, а сёння інакш; хаця многія артысты ўпершыню працуюць у беларускамоўнай п'есе. Зрэшты, гэта ўнутраная справа актёраў, якія самі прызнаюцца, што хутчэй можна недайграць, не даспяваць, а вось гаварыць на сцэне яны абавязаны бездакорна.

Лейтматывам гучала настальгія па забытай «Паўлінцы», якая магла б зрабіцца візітоўкай тэатра. Крытыкаў увогуле не парадавала перагуканне п'есы «Калі заспявае певень» з сюжэтнымі ходамі «Паўлінкі», тым больш, што стваральнікі «Пеўня» не здолелі зрабіць твор цікавейшы за Купалаў.

«Новы спектакль можа спа-

радіць у публікі, даруйце, негатыўнае ўяўленне: маўляў, беларускае — значыць кепскае», — устрывожылася А. Саламаха. А доктар А. Сабалеўскі разважыў: «Да п'есы Марчука можа быць колькі заўгодна прэтэнзій. Паўплывалі на яе і Купала, і «Несцерка», і Чарот ды Далецкія, і Каганец. Драмадзельства ў п'есе адчуваецца, хоць аўтар можа пісаць і рэчы «чыстай вады». Разам з тым спектакль мае права быць у рэпертуары, зойме сваё месца. Тут ёсць добрае прачытанне самой п'есы, і рэжысёрам, і мастаком — адкрыта лубочнае, адкрыта гратэскавае. Вельмі значная работа ў С. Якавец (Кацярынка). Іншыя актёры — В. Фаменка, К. Лосеў, В. Бажэнаў, А. Ранцанц, А. Кузьмін, Э. Крайнікава, — усе ігралі з энтузіязмам. З добрай доляй хуліганства».

Марнасць пытання «што лепей — старое ці новае?» даводзіла музыказнаўца Р. Аладова: «Хай сітуацыі будуць кананічныя, але мае быць сучасная ідэя. Сама п'еса не вымагала нейкай музычнай драматургіі. І тое, што атрымалася ў музыцы, — гэта ілюстрацыя, у якой ёсць удачы (фінал 1 акта, заключны шлягер). Эстэтыка музыкі на ўзроўні эстраднай песні 60-х гадоў. Аркестр глушыць салістаў. Не ўяўляю сабе ў культурным спектаклі такі «рэстаранны» аркестр. Спектакль няўдалы, хоць за тое-сёе можна было і зачэпіцца ў добрым сэнсе: часам здавалася, што ёсць калектыў, здатны ўва-собіць беларускі твор...»

Больш катэгарычна выказаўся В. Каратай: «Не магу нават сказаць дзякуй за спробу — гэта не крок наперад і нават не тапанне на месцы. Музыка распадаецца на паасобныя кавалачкі, не вельмі яркія. П'еса распадаецца на рэпрізы, жарты... Самы яркі момант — сцэнаграфія, у якой ёсць адыход ад побытавага беларускага этнаграфізму. Акцёры працуюць кожны ў меру сваіх сіл. Але ёсць моўныя неахайнасці... У вялікім мастацтвае апраўданню не прымаецца!»

Апраўданы, вядома, розныя бываюць. І я не буду «пракручваць» зараз тое, што даводзілі самыя баявітыя стваральнікі спектакля, якія занялі не аба-

рончую, а наступальную пазіцыю ў дачыненні да крытыкі. А вось на словах дырыжора С. Бурака ўвагу чытача затрымаю: «У аркестры жудаснае становішча. Музыкантаў сталых няма, уранні рэпэціруюць адны, увечары прыходзяць новыя. Штотраз на спектаклі сядзіць у сярэднім 12 «разавікоў».

Гэта ўжо не эмоцыі ў абарону амбіцый. Гэта факты, ад якіх робіцца страшна.

А прадстаўнік Міністэрства культуры, якое хварэе за лёс спектакля, бо аплачвала п'есу і хадзіла на канонт яе пастаноўкі, тым часам скардзіўся на спантаннасць творчых кантактаў кампазітараў з драматургамі. І ўзважваў набіты ды хібы спектакля: «З аднаго боку, новая пастаноўка кампенсавала недахоп беларускага рэпертуару, але гэта і крок назад, але і школа, «буквар» для артыстаў. З аднаго боку можам напісаць «мінусы», з другога — столькі ж «плюсы».

Як жа тут не прычапіцца да слова і не заўважыць, што аднолькавая колькасць плюсаў ды мінусаў у суме дае нуль!!!

«Канечне, гэтым спектаклем мы не раскрылі ўсю гаму пацужыў, што ёсць у найбагацейшай беларускай культуры. Беларуская культура — гэта не толькі «дуля ды кабак». Але калі не ставіць нават такіх рэчэй, кампазітары ніколі не пойдучь у тэатр, у іх у фаворы застанеца лёгкадступныя песенны жанр. Трэба злучыць намаганні СТД, кампазітарскага ды пісьменніцкага саюзаў, калі мы сапраўды хочам падымаць культуру; шукаць срэды, а не проста заклікаць: «Давайце мову!» А дарэчы: хоць бы хто з драматургаў, пісьменнікаў прыйшоў па сваёй ініцыятыве — глянуць на новую прэм'еру беларускіх аўтараў? — гаварыў дырэктар тэатра С. Косцін.

«Спектакль няўдалы. А глядач трэба выходзіць на лепшых узорах, інакш — мядзведзя паслуга беларускаму мастацтву, культуры, якая і без таго заняпала!» — «Чаму маўчаць кампазітары? Чаму маўчаць крытыкі? Будзем шчырымі: іграць жа нам няма чаго!» — падавалі галасы актёры:

Знайсіці «прадмет для любові» для ўсіх удзельнікаў гаворкі аказалася няпростай задачай...

Пасля абмеркавання я сказала знаёмаму актёру, засмучонаму застою ў тэатры, адсутнасцю матэрыялу для жывой творчай работы. «Ёсць такія матэрыялы. Паводле яго можна зрабіць п'есу для вашага тэатра. Глянь «Запіскі Самсона Самасуя». Парайся з Валодзем Кур'янам: кампазітар з адчуваннем прыроды і законаў тэатра і з пачуццём гумару. Наконт вершаў пагавары з Дранько-Майсюком. Гэта, зразумела, толькі мая фантазія, прапанава экспромтам. Пошук — за вамі, за тэатрам...».

С. БЕРАСЦЕНЬ.

ЗНАЁМСТВА

ТУТ ТВОРЧЫ ДУХ ЛУНАЕ...

Пакінуўшы сваё «рабочае месца», дзяўчаты пайшлі да ракі. І, як напрасіў фатограф, прыпыніліся на лясвіцы, што насядаем спускаецца з высокага берага. Як хораша, волна дыхаецца ў запаведным кутку: велічныя дрэвы, спанойная Дзвіна, свяшчэнная Сафія! Высокім духам полацкага храма асвечана і творчая праца гэтых маладых музыкантаў...

Ксенія Пагарэлая (на здымку злева) — салістка канцэртнай залы «Полацкі Сафіяўскі сабор». Скончыла Краснадарскае музычнае вучылішча, затым — Маскоўскую кансерваторыю па класах фартапіяна ды аргана. Даведаўшыся, што ў Полацку вызвалілася месца арганіста, паехала туды, да ўлюбенага свайго інструмента.

Рэпэціруе К. Пагарэлая з рэплікай або познім вечарам. Узровень храм адкрыты для турыстаў. І планам экскурсій прадугледжана іх знаёмства з арганам. Людзі ў Полацку прыязджаюць, бывае, з тых краёў, дзе ніколі не чулі «кывога» аргана. Ксенія сама падбірае для іх праграму — Бах, Гендэль, Букстэхудэ. Ліст, — каб не толькі пазнаёміць з інструментам, а і стымуляваць пазнанне сур'езнай музыкі.

Яна ахвотна гаворыць пра

свой інструмент. Арган чэшскай фірмы «Рыгер Клоас», сярэдняй велічыні: кожная з 3990 труб звязана з пультам, клавішамі, з арганнай памяццю, у якой выканаўца можа загадзя запраграмаваць пэўныя спалучэнні рэгістраў. Падабраныя такім чынам «колеравыя камбінацыі» ўключае ў належны момант, замоўлены салістам, ягоны памочнік.

Арган называюць «нежаночым» інструментам не таму, лічыць Ксенія, што гранне на ім вымагае асаблівае мужчынскага інтэлекту ці эмацыянальнага ладу: проста арган вымагае вялікай аддачы фізічных сіл. У арганіста заняты ў літаральным сэнсе і рукі, і ногі. І вельмі важна, хто пад час канцэрта стаіць побач з салістам. Пераканальнасць выканання звязана з пераменнай фарбай, рытму, пераклочаннем рэгістраў, так што ад памочніка як своеасаблівага сааўтара арганіста залежыць шмат. Прынамсі, маляўнічасць гучання.

Ксенія, як яна кажа, ніхто пакуль не асіціраваў лепей, чым Надзя...

Надзя Давідоўская — кампазітар, выкладчыца полацкай ДМШ. Сама мінчанка. Тры гады таму, скончыўшы кампазітарскае аддзяленне Беларускай

кансерваторыі, напрасіла накіраваць яе на працу ў Полацк, бо хацела быць «бліжэй да аргана», вывучаць яго вобразны свет і тэхнічныя параметры. (Трэба ж: у Мінску для маладых кампазітараў такіх магчымасці не створаны, хоць ёсць два канцэртныя арганы).

Тут, у Полацку, Н. Давідоўская стварыла кампазіцыю для аргана «Блікі руху», праграму якой можна сфармуляваць так: усё ў самім чалавеку і вакол яго знаходзіцца ў руху — адчуванні, эмоцыі, думкі, учынкi, падзеі... Гэтую самабытную музычную імпрэсію ў выкананні К. Пагарэлай запісала і сёлета прадставіла ў эфіры Беларускае радыё.

У пасляканцэртнай гісторыі беларускай музыкі гэта першы твор для «цара інструментаў». Напісаны выхаванкай БДК. Напісаны, можна сказаць, на суперак абмежаванаму стандарту выхавання. Далёка ад «музычнай сталіцы» — Мінска. Няўжо ж Мінск не пачуе ў хуткім часе гэты твор у жытым гучанні? Няўжо сярод афіш нашых гасцей не знойдзеца месца для абвесткі сольнага канцэрта маладой падзвіжніцы К. Пагарэлай? Пачаема, што скажа новы філарманічны сезон.

...А пакуль Ксенія ды Надзя ведаюць толькі ў Полацку.

С. ВЕТКА.

Фота А. МАРЦІНКЕВІЧА.

«ЯНЫ ВЕДАЮЦЬ, ЧАГО ХОЧУЦЬ...»

Мастацкі кіраўнік рэжысёрскага курса Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Уладзімір ЗАБЕЛА задаволены сваім сёлетнім выпускам:

— Абставіны склаліся так, што курс рэжысёраў, будучы мой курс, набралі без мяне, — сказаў педагог карэспандэнту «ЛіМа». — Я ўзяўся весці яго праз месяц пасля ўступных іспытаў. Перадусім развітаўся з трыма хлопцамі, абвясціў конкурс на вольныя месцы. аддзяліў, так бы мовіць, савецкіх ад несавецкіх. Сярод замежных студэнтаў, вярта заўважыць, вялікі працэнт выпадковых людзей. Менавіта таму БДТМІ і выстаўляе цяпер «грашовыя» ўмовы іншаземцам, г. зн. патрабуе ад іх аплатаваць рэжысёрскую адукацыю.

Самы нецярыплівы, самы натурны ды настэрны студэнт курса — Сяргей Палешчанкаў. Цікаўлівы. Рухавы. «Дзе фэст, там і я ест». Ставіў спектаклі пастаянна, пачаўшы з акцёраў студэнтаў, сваіх таварышаў па інстытуце. Чым, бывала, выклікаў і незадаволенасць выкладчыкаў. Першыя ягоныя спробы студэнтамі мелі сціплыя вынікі. Ён хутка зразумеў гэта, перавёўся на індывідуальную праграму, нават з'ехаў у Сма-

ленск, дзе ледзь не ўласнымі намаганнямі пры гарадскім тэатры ўтварыў... малую сцэну. Ставіў і ў тэатры Міхаіла Коласа «Верасень», працаваў у Гомелі. У Рэспубліканскім ТЮГУ паставіў спектакль-казку «Як Марціна ды Міхэя чорт вадзіў» У. Граўцова. Праўда, рэжысёрскіх прапаноў ды знаходак Палешчанкава хапіла б на пяць казак. Але варта звярнуцца і на тое, што пачаткоўцы амаль заўсёды паказваюць усё, на што здатныя. Рабіць адбор, а тым болей караціць яны не ў стане... Не стае Палешчанкава і акцёрскага вопыту, я б сказаў, што ён у нечым — рэжысёр-дыктатар...

Затое Уладзіміру Савіцкаму ды Аляксандру Маркевічу менш за ўсё бракуе акцёрскага вопыту. Менавіта праца ў тэатры, шмат разнапланавых роляў у самых розных спектаклях падштурхнулі іх да думкі заняцца рэжысураю. Да іх далучыўся Валерый Кашчэў, паводле першай сваёй прафесіі — архітэктар. К чацвёртаму курсу маладыя рэжысёры склалі ансамбль яркіх індывідуальнасцяў. Ду-

маю, шмат хто хацеў бы залатвіць гэтую тройцу ў свой тэатр, але іх прывабіла ўласная справа. Тэатр-студыя «Абзац», дырэктарам якога зрабіўся У. Савіцкі, ужо займае банкаўскі рахунак ды ўсё, што мецьме прыстойны тэатр-студыя. Акцёрскі патэнцыял склалі лепшыя выпускнікі нашага інстытута — леташнія, пазалеташнія. У рэпертуары — адметныя назвы: «Ты таксама вінаваты» Коба Абэ, «Гульні са зданямі» С. Мрожака, «Палаянне на пацукоў» П. Турыні.

Пяты сёлетні выпускнік — Аляксандр Глоўтаў — колішні акцёр, а цяпер рэжысёр Гродзенскага абласнога тэатра. Як і ягоныя таварышы, ён вучыўся рэжысуры і адрозна замацоўваў тэорыю на прафесійных пляцоўках. Ягоная перавага — у добрым веданні ды разуменні далікатным чынам падначаліць сабе размаітыя густы ды капрызы выканаўцаў. Удаля пастаноўка «Шынкаркі» К. Гальдоні пераканаўча падмацоўвае мае словы.

Я задаволены сваім выпускам. Вы скажаце: хто ж гэта будзе ганіць сваіх вучняў? Я адкажу: мая задаволенасць грунтуецца на пачуцці адказнасці перад людзьмі, якія ідуць у свет. Яны доўга працавалі са сваёй групай акцёраў, навучыліся праводзіць свае задумы праз выканаўцаў, умеюць узгадаваць спектакль, а не навязваць яго. Яны ўнутрана арганізаваныя, учэпістыя, практычныя, з адметнымі індывідуальнасцямі і, галоўнае: ведаюць чаго хочуць. Скажу і пра тое, што перад выпускам я кожнаму з іх прапаноўваў сякія-такія варыянты будучай дзейнасці, але ад майго пасрэдняства кожны з іх адмовіўся...

Запісала Жана ЛАШКЕВІЧ.

Пад знакам «Тутэйшых»

Купалаўцы пачынаюць сезон

2 кастрычніка, як заўжды «Паўлінкай», адкрывае сезон Купалаў тэатр — Беларускі дзяржаўны акадэмічны. А 3 кастрычніка глядачы зноў убачаць Купалавых «Тутэйшых», пад знакам якіх прайшоў мінулы сезон і, несумненна, пройдзе сёлетні.

А што новага ўбачаць глядачы на купалаўскай сцэне ў гэтым сезоне? Па-першае, фактычна прэм'ернымі будуць спектаклі, паказаныя толькі два-тры разы ў маі, — гэта «Бездань» па новай публіцыстычнай п'есе М. Матукоўскага (рэжысёр В. Мазынінскі) і «Смех лангусты» Дж. Марэла, спектакль, дзе разам з З. Браварскай іграе запрошаны з Рэспубліканскага тэатра юнага глядача В. Лебедзеў (рэжысёр Г. Давыдзкі). Першы са спектакляў, дзе востра ставіцца праблема выжывання чалавека ва ўмовах блізкай экалагічнай катастрофы, мне здаецца, выклікае асабліва цікавасць. Неадназначныя вобразы нашых сучаснікаў — рэдактара газеты і сакратара ЦК былой партыі ствараюць у гэтым спектаклі вядомыя артысты Фама

артыстаў, жыцця, дзе вельмі часта персанажы не заўважаюць: дзе скончылася тое, што яны называюць жыццём, і дзе пачалася гульня як форма ўжо іншага, сцэнічнага існавання. Яшчэ адзін вясёлы, шмат у чым парадасальны спектакль рэцэпіруе творчая група пад кіраўніцтвам Віктара Тарасава — ён ставіць камедыю вядомага сатырыка Міхаіла Задорнава, якая ў арыгінале мае назву «Апошняя спроба» (назва будучага спектакля — «Таполевая завея»).

Купалаўцы па-ранейшаму падтрымліваюць плённыя творчыя сувязі з некаторымі замежнымі тэатрамі. Магчыма, адной з першых пастацовак наступнага года будзе спектакль па камедыі сучаснага славенскага драматурга Тоне Партича «Мой тата — сацыялістыч-

«Бездань» М. Матукоўскага. Ф. Варанецкі (Траян), М. Яроменка (сакратар ЦК).

Варанецкі і Мікалай Яроменка. У цэнтры спектакля «Смех лангусты» — Зінаіда Браварская, якая па-свойму асэнсоўвае эпізоды з вельмі складанага і нялёгкага жыцця сусветна вядомай актрысы Сары Бернар.

4 кастрычніка тэатр запрашае глядачоў на прэм'еру спектакля па п'есе амерыканскага драматурга Тэнсі Уільямса «Блажытная ружа» (рэжысёр А. Андросік). Стваральнікі спектакля мяркуюць, што сучаснаму глядачу будучы блізкія і зразумелыя перажыванні персанажай, якія імкнучыся да духоўнага развіцця. Галоўная роля ў гэтым спектаклі належыць Ліліі Давыдовіч.

Мастацкі кіраўнік тэатра Валерый Раеўскі мае даўнюю задуму паставіць «Тры сястры» А. П. Чэхава; яна здзейсніцца ў хуткім часе.

У Свядлоўску жыве і працуе папулярны драматург, беларус па паходжанні Мікалай Каляда. Рэжысёр М. Пінігін рэцэпіруе ягоную п'есу, — спектакль будзе называцца «Дашчатаўскі драматычны тэатр». Гэта — вясёлая, поўная дасціпнага гумару камедыя з жыцця

ны кулак». Ужо ў кастрычніку прыедзе да нас французская рэжысёрка Стэфані Лаік, якая на базе тэатра імя Я. Купалы будзе ставіць спектакль па п'есе нямецкага драматурга Эдэна фон Хорвата «Дон Жуан прыйшоў з вайны». Адбудзецца творчы конкурс сярод мінскіх артыстаў на выкананне роляў у гэтай пастаноўцы, у маі — чэрвені на сцэне купалаўцаў плануецца выпуск гэтага спектакля, які прадугледжана паказаць у розных гарадах краіны і за мяжой.

Распачата праца над спектаклем па гістарычнай драме Івана Чыгырова «Звон — не малітва». Яе сцэнічнае ўвасабленне пад кіраўніцтвам В. Раеўскага ажыццяўляе рэжысёр Г. Давыдзкі. Тэатр вабіць у гэтым творы і романтичны вобраз княгіні Рагнеды, і суровы подых нашай нацыянальнай гісторыі, і магчымаць павесці гаворку аб сэнсе чалавечага існавання.

Банкарэм НІКІФАРОВІЧ, кіраўнік літаратурна-драматургічнай часткі тэатра імя Які Купалы.

З НАДЗЕЯЙ НА ПРАЦЯГ

Не толькі студэнтаў музычных ВНУ, а і навучэнцаў сярэдніх навучальных устаноў мастацтваў і нават лепшых вучняў дзіцячых музычных школ неабходна далучаць да тайны сцэнічнага самавыяўлення. Хтосьці можа запрэчыць: маўляў, на вялікую сцэну трэба дапускаць толькі сапраўдных майстроў, артыстаў-прафесіяналаў...

ЗАЎВАЖАНА, што самая розныя слухачкія аўдыторыі даволі хутка вызначаюць, адрозніваюць таленавітага выканаўцу, пераканаўчасць у яго музычнай мове, натуральнасць музіцырання, стройнасць драматургічных канцэпцый, бездакорнасць у гучанні, экспрэсіўнасць, шчырасць выказвання.

У вучэбным класе і нават на экзамене належны выканаўчы якасці ў поўнай меры не працягваюцца. Неабходны экстра-малыя ўмовы вялікіх канцэртных пляцовак. І вось такія ўмовы, стымулам удасканалення выканаўчай практыкі стаўся сёлетні канцэрт ансамблевых калектываў народных інструментаў у Камернай зале філармоніі, які арганізавала загадчыца выканаўчай практыкі БДК Элеанора Скуратава. Былі прадставлены ўсе ступені музычнай адукацыі — ад дзіцячай музычнай школы да кансерваторыі.

КАНЦЭРТ адкрылі самыя юныя удзельнікі — навучэнцы мінскай ДМШ № 8. Дырэктар ДМШ № 11 А. Папоў выступіў у ансамблі са сваім вучнем М. Старыновічам. Яркая выканан-

не эстрадных п'ес захапіла слухачоў, навіло на думку пра тое, каб часцей на канцэртнай эстрадзе з'яўляліся ў якасці партнёраў-аднадумцаў педагогі са сваімі вучнямі. Выступіў незвычайны квінтэт акадэмістаў Мінскага інстытута культуры (кіраўнік Л. Сухаваарава): удзельнікі яго іграюць стоячы, ужываюцца электронныя інструменты, што ўзбагачае тэмбравыя фарбы.

Сапраўдную эстэтычную асабуду прынес даў студэнтам БДК — акадэмістак Н. Слюсар і А. Зыбо.

Аздобілі канцэрт выступленні педагогаў музычных навучальных устаноў. Настаўнік, які пасляхова спалучае педагогічную дзейнасць з выканаўчай, — самы лепшы, самы пераканаўчы прыклад у справе выхавання выканаўчага майстэрства. Аказваецца, такія таленавіты музыканты ёсць ва ўсіх навучальных установах. Трыю баяністаў — педагогаў Мінскага педінстытута ў складзе А. Кавалёва, А. Марозова, І. Рэуты выканалі «Варыўцы на беларускія тэмы» свайго калегі В. Карпуца, які напісаў твор спецыяльна да гэтага канцэрта. Свае першыя крокі на вялікай сцэне зрабіў і яшчэ адзін нядаўна створаны калектыв — квартэт баяністаў Мінскага вучылішча мастацтваў у складзе М. Коласава, В. Томалы, А. Наленкі, В. Лямбовіча, які выка-

наў на добрым мастацкім узроўні вельмі складаны твор В. Моцарта — Арганную фантазію. Кульмінацый канцэрта сталася выступленне трыо баяністаў БДК: В. Пісарчык, Т. Брагінец, Г. Мандрус. Гэты ансамбль добра ведаюць у нас у рэспубліцы, у краіне, гастролі яго пралягалі і праз Польшчу, Балгарыю, Германію, Францыю. Універсальнасць рэпертуару, высокі прафесіяналізм, найбагацей арсенал выяўленчых сродкаў, поўнае ўзаемаразуменне з любой аўдыторыяй — вось і цяпер ігра трыо была прынята слухачамі, што называецца, «на ура».

ЧАСТКА студэнтаў БДК, спасцігаючы выканаўчае майстэрства, працуе ў прафесійных аркестравых калектывах, ансамблях. Лепшыя з будучых спевакоў паспяхова выступілі з Акадэмічным народным аркестрам імя І. Жыновіча пад кіраўніцтвам М. Казінца. У зале кансерваторыі ставяцца оперныя спектаклі, пастаянна адбываюцца канцэрты. Шмат робіцца для таго, каб выхаваць будучых майстроў музычнай сцэны. І ўсё ж адчуваецца пэўная незадаволенасць арганізацыяй і ажыццяўленнем выканаўчай практыкі. Бо на самых адказных канцэртных пляцоўках атрымлівае практыку меншая частка студэнтаў. Кіраўніцтва БДК неабходна рабіць далейшыя намаганні па ўдасканаленні і пашырэнні форм выканаўчай практыкі. А філармонія вярта выказаць нашу ўдзячнасць за падтрымку ў гэтай справе. І нахай прадоўжыцца супрацоўніцтва музычнай ВНУ з вядучай канцэртнай установай рэспублікі.

Міхась СОЛАПАЎ.

СПАДЧЫНА

Мастачка кветак і сцэн любоўных

Тані тытул мела наша зямлячка Мар'я-Мая Беразоўская. Яна нарадзілася 13 красавіка 1898 года ў Баранавічах. Яна раз дружна цвілі першыя веснавыя кветкі: залацісты падбел, блакітная пралеска, ліловая сон-трава, жоўтая лотата... Відца, гэта і зрабіла ўплыў на яе творчасць, у якой перапліталіся кветкі з прыгажосцю жаночых постацяў.

Вучылася Беразоўская ў Пецярбургу (у прыватнай майстэрні М. Рэрніха), пасля ў Варшаве, Кракве, Мюнхене, Парыжы. Была жывалісцам і графікам. Вядомасць атрымала дзякуючы ілюстрацыям да твораў сусветнай і польскай літаратуры (напрыклад, Дж. Баначо — «Дэкамерон», І. Крсіціні — «Мышыда», Я. Нахановіч — «Фрашкі»). Для яе малюнкаў харак-

тэрныя мяккасць і грацыёзнасць ліній, свабоднае, жартулівае разуменне тэмы, а таксама данкладная перадача атмасферы твора. Есць у мастачкі і ілюстрацыі да твораў А. Пушкіна і М. Гогаля. Займалася Беразоўская станковым і насэнным жывалісам. Малывала алеем кветкі і партрэты. Зрабіла насэнны роспіс у варшаўскім футравым магазіне (вуліца Святакрыжская). Супрацоўні-

чала з многімі часопісамі. Доўгі час працавала ў рэдакцыі часопіса «Шпількі». Падарожнічала па Францыі, Даніі, Швецыі. Заўсёды вярталася з новымі работамі і задумамі. Персанальныя выстаўныя твораў неаднаразова наладжваліся за мяжой: у Парыжы, Стангольме, Капенгагене, Лондане. Удзельнічала ў сусветнай выстаўцы карыкатуры ў Італіі, дзе атрымала першую прэ-

мію. Мела і ўрадавыя ўзнагароды. Творы мастачкі знаходзіцца ў музеях Францыі, Італіі, Польшчы і ў прыватных зборах.

У час апошняй вайны на долю Беразоўскай выпала нялёгкае выпрабаванне. Яна знаходзілася ў канцэнтрацыйным лагерах у Равенсбруку. Тут малывала... Але не ворагаў, а такіх жа вянзю, як і сама. Значок рабіла партрэты непраўдзівымі, на якіх вянзю выгледзілі хараша, каб сем'і, атрымаўшы такі партрэт, не бедвалі, што іх блізкім ёсць цяжка.

Памерла спадарыня Беразоўская 31 мая 1978 года ў Варшаве. Была яна добрым чалавекам і вядомай мастачкай. З прыемнасцю гартало час ад часу часопісы «Шпількі», якія захаваліся ў маім нумізматэры і ў якіх ёсць малюнкі з подпісам: Мая Беразоўская.

Прыкра, што імя Беразоўскай абыдзена беларускім друкам, не трапіла яно і ў энцыклапедыю літаратуры і мастацтва Беларусі. Аляксандр ШОЦКІ, настаўнік СШ № 12 г. Баранавічы.

...і знішчаны сад маленства

На схіле лета, відаць, у кожнага на душы крыху тужліва і самотліва. І не толькі таму, што спакваля адыходзяць радасныя, сонечныя дні. Хочаш таго ці не, а разам з імі адыходзіць яшчэ адзін кавалак твайго жыцця. Вядома, адлік звычайна вядзецца з пачатку новага студзеня, і ўсё ж, усё ж... А мо прычына самотлівасці і ў тым, што ўласны век тымчасова пераваліў на другую палову?

Так было, так ёсць і будзе заўсёды. Іншая справа, што літаратура не проста канстатуе тыя ці іншыя факты, а, узвысіўшыся над імі, сягае далей, задумваецца над сутнасцю і самога жыцця, і над месцам чалавека ў ім. Так бы мовіць, спасцігаючы агульначалавечыя і, я б даў, усёчалавечыя матывы.

Апошнія, дарэчы, надзіва адчувальныя ў нізцы вершаў Р. Барадудзіна («Полымя», № 8). Звычайна паэт сваёй чарговай публікацыі дае дакладную, вызначальную назву. Гэтым разам падборка безыменная, але аб'яднана адзінствам аўтарскай задумы. Яна пра тое ж — хуткаплыннасць паўсядзённасці і імгненне чалавечага існавання. Пра вечнае і агульначалавечыя:

А напачатку далёка да меж,
А напачатку дарога шырокая,
Дзе твой і век —
Маладою сарокаю:
Белага болей,
Чорнага менш.

То напачатку, а пасля — «доўжыцца ценя, караецца вярста. Пасека ў роздуме, гай у куродыме. І, асланяючы далечы родныя, толькі сарока бяле з куста...» І на гэтых паўстанках, што з кожным днём, нават з кожнай гадзінай караюць і караюць, такой звычай і надзённа-неабходнай становіцца патрэба вяртання ў тваё ранейшае, колішняе — далёка-неабсяжнае і адначасна прывабліва-блізкае. Блізкае, бо пакуль што сама памяць учэпіста трымае рэаліі, выпадкі, людзей, пра якія аніж нельга, недаравальна забываць.

Адзін з барадудзінскіх вершаў і мае такую назву — «Вярнуцца б...»:

Абнашчыць бы небам пагляд,
Ад здадаў усіх,
Ад шаленства
Назад бы вярнуцца
У сад маленства.
Вярнуцца б,
Вярнуцца, вярнуцца
І да маладога ствала
Шчакоў прытуліцца,
Душой прыгарнуцца,
Адчушы павагу святла,
Якое прачулася толькі,

Яшчэ не стаміла сябе
У сечнай сябе
Спіну не струдзіла да колькі.

Вяртаннем гэтым і жыве літаратура. Можна, сёння нават часцей, чым раней. Маю на ўвазе вяртанне не толькі ў часы гістарычных, а і ў так званыя нядаўняе мінулае. І пасляваеннае, і больш ранняе, даваеннае, якое перакрэслена ценом сталінізму і на якім ляжыць «цень крумкачовага крыла». Апошнія радкі — назва рамана Аркадзя Марціновіча, раздзелы з якога прадстаўлены таксама ў «Полымі». Між іншым, друкаваць раздзелы, часопісныя варыянты апошнім часам стала ці не модай. А мо ўсё ж гэта сведчанне таго, што рэдакцыі падобным чынам імкнуча хоць неяк эканоміць плошчу для іншых публікацый?

Зрэшты, чытачу, бадай, усё адно, якія на гэты конт меркаванні. Адно магу засведчыць (не ў крыўду будзе сказана аўтарам): наўрад ці па выхадзе гэтых твораў асобнымі кнігамі чытач адразу кінецца іх перачытваць. Будзем шчырымі, у кожнага з нас вельмі і вельмі мала свабоднага часу, дай Божа паспець за перыёдыкай. Цяжка выкрываць гадзіну-другую, каб нанова перагортваць старонкі класікі. Я, зразумела, не пра тое, каб не спяшацца выпускаць кнігі пасля часопісных публікацый. Пра іншае кажу. Калі з рамана ці апавесці можна зрабіць «варыянт» і ад гэтага нічога не мяняецца, дык — навошта тады поўныя «варыянты»? Дзеля задавальнення аўтарскага самалюбства?

Прачытаўшы «Цень крумкачовага крыла», я, напрыклад, бачу ўжо, што аўтар здолеў схіпіць самае істотнае і галоўнае ў характары героя Івана Яворскага, прасачыўшы свайго роду адысею аднаго з тысяч тых, хто, як раней мы казалі, рос і стаўся разам з савецкай уладай.

Вобраз Яворскага пераканаўчы, жыццёвы... Асабліва ў тым, што тычыцца маленства героя. Добра бачна, як паступова на фарміраванне характару падлетка клала адбітак негатыўнае, звязанае з гадамі сталінізму. Іван, як і многія іншыя, хоць да канца і не ўсведамляў гэтага, пастаянна сутыкаўся з несправядлівасцю, перажываў за блізкіх людзей, якіх арыштоўвалі, катавалі, а то і расстрэльвалі. Гэты перажыванні не праходзілі бяспследна, яны ранілі душу, а калі падумаць лепей — рыхтавалі з чалавека звычайнага вінціка-выканаўцу, у далейшым няздатнага прымаць нейкія самастойныя рашэнні, гатовага адразу, не задумваючыся, кі-

равацца ў сваёй дзейнасці рашэннямі (правільнае — воляй) тых, хто на службовай ці іншай лесвіцы стаіць вышэй.

Раман прынясе задавальненне тым, хто любіць прозу рэалістычна-цягрозную, традыцыйную ў сваіх пошуках.

Традыцыйнасці ніколі не выракаўся і В. Гардзеў. Гэта бачна і па яго апавесці «Уратуй ад нячыстага» («Маладосць», № 8). Змешчаны, праўда, толькі пачатак, таму ў цэлым меркаваць аб творы ранавата. Адно відавочна: аўтар піша ў сатырычна-гумарыстычнай манеры. Традыцыйнасць і падсветка з «подковыркой». Дзеянне ж адбываецца ў заштатным гарадку раённага маштабу, дзе жывуць самыя розныя персанажы, ад вядомага біча, «качагара з вышэйшай адукацыяй» Веніяміна Рапейкі да народнага абранніка Паўла Канапацкага і службоўцаў вышэйшага рангу. А мо і наадварот: ад іх да гэтага ж самага Рапейкі. Сапраўды, ад перастаноўкі месцамі «сума» не мяняецца. Адно ўдакладню — «выбраннік» Канапацкі не нашага, а яшчэ застойнага часу, так што да В. Гардзея ніякіх прэтэнзій — да цяперашніх народных дэпутатаў ён нічога не мае. Калі ж сур'ёзна, дык абавязкова пазнаёмцеся з апавесцю «Уратуй ад нячыстага». Пасмеяцца ўдасць... І над жыццём задумаецца. У тым ліку і над сваім уласным. Жыццёвыя кладкі вельмі хістка: глядзіш, знячэўку можаш і кульнуцца...

Хісткамі (ды толькі не заўсёды па прычыне, якая залежала ад іх саміх) аказаліся жыццёвыя кладкі пад нагамі Р. Крушыны, В. Адаўнага, Х. Ільшэвіча, У. Дудзіцкага, якія апынуліся за мяжой. Сёння яны для нас прадстаўнікі так званых беларускага замежжа. Адны — жывыя, другія — мёртвыя. Працягваецца вяртанне іх на радзіму... творамі («Полымя», публікацыя Б. Сачанкі)...

Беручы ў рукі «Беларускую мову і літаратуру ў школе», адразу адчуваеш, як часопіс пацяжэў. Прычына ў тым, што ў сувязі з летнім рэжымам работы рэдакцыя падрыхтавала 7-ы і 8-ы нумары часопіса адным, здвоеным нумарам». Канечне, наўрад ці трэба ў далейшым практыкаваць падобнае, а вось на конт самога аб'ёму... А што, калі... Але-але, зрабіць неабходныя захады і пачаць выдаваць у далейшым «Беларускую мову і літаратуру...» штомесячна павялічаным да 18 аркушаў аб'ёмам? Як патрэбна гэта сёння, у час Адраджэння, калі школы літаральна задыхаюцца ад немагчымасці мець патрэбны матэрыял? У здвоеным

нумары ўсё тое, што патрэбна сёння школе, патрэбна шодня. І публікацыі па міжпрадметных сувязях, і пытанні Адраджэння ў звязку з праблемамі школы, і шрыхі да творчага партрэта В. Зуёнка, і матэрыялы да 100-годдзя з дня нараджэння М. Багдановіча. Дык мо і праўда патурбуемца, каб аб'ём «Беларускай мовы і літаратуры...» павялічыўся?

Я сказаў пра багдановічаўскі юбілей. У «Полымі» да гэтай важнай падзеі ў нацыянальным культурным (ды і грамадскім) жыцці прымеркаваны артыкул-нарыс Г. Кахановіча «І знікшы дзень вярнуўся» (пачатак публікацыі). Письменнік-краязнаўца падрабязна расказвае, як шукаў ён усім вядомую цяпер вёску Ракуцёўшчыну, дзе адпачываў М. Багдановіч улетку 1911 года. Поруч з гэтым расказам — апавяд пра цікавых людзей (на жаль, не ўсе ўжо жывуць), хто ведаў і Максіма, і старую Ракуцёўшчыну.

У «Беларусі» мяне прывабілі публіцыстычныя развагі Н. Маеўскай, І. Калюты, Н. Андрэвай, апавяданне І. Жарнасек «Моцнае сэрца», вершы Леаніда Галубовіча і Веры Галубовіч. Але, яго жонкі. Яна і раней выступала з вершамі, праўда, пад іншымі прозвішчамі. Многія гэта ведаюць, як і памятаюць дзявоцкае прозвішча аўтаркі. Пра задоўжанае маўчанне Вера сама гаворыць у невялічкім уступе да сваіх твораў.

На развароце — рэпрадукцыя адной з карцін А. Ісачова і слова пра яго В. Богуша. Не па віне рэдакцыі ўкладш на шэрай паперы — уступленне ў рынак працягваецца. Выдаткі — безумоўныя. Няўжо будзе пакутаваць праз гэта толькі нацыянальная культура? Пытанне, ды каб жа толькі адно...

Зноў хочацца застацца сам-насам з пазэзіяй... С. Панізінік, З. Дудзік, А. Манквіч, М. Цялега, Д. Бічэль-Загнетава, Л. Зуёнак, П. Пруднікаў, урыўкі з паэмы В. Каратынскага «Таміла» ў перакладзе У. Мархеля — у «Полымі», «Маладосці»... А ў «Беларускай мове і літаратуры...» — вяртанне з небыцця А. Зязюлі, арыгінальнайшага паэта, чалавека надзвычай цікавага лёсу. Яго творы суправаджае артыкул Я. Саламевіча «Паэт-святар Андрэй Зязюля».

...Рука напаследак міжволі зноў цягнецца да «Полымя», а калі канкрэтней — да вершаў Р. Барадудзіна. «Вярнуцца б...» — чую паэтаў голас. «Вярнуцца б...» — паўтараю ўслых за ім. Ды:

Пад карань вымерз
Сад
Маленства.
Як і куды
Вярнуцца назад?

Сад маленства, які вымерз... Вобраз канкрэтны і вобраз абагульнены. Прынамсі, такім успрымаецца ён мною, як пэна, і іншымі. Мюжэ праходзіць незваротна, адыходзіць назаўсёды. Марныя і непатрэбныя намаганні, каб вяртаць яго. Адно нельга забываць: барані Божа забыцца на ўсё добрае, што было раней. Адмовіцца ад яго цалкам і беспаваротна. Адмаўляліся ж ужо, пазбаўляліся.

Толькі ці сталі праз тое шчаслівейшымі?..

А. М.

Я хацеў спытаць у Вас, спадар Шырковічкі...

(Пачатак на стар. 5).

камендаваў сябе як чалавек з прагрэсіўнымі, дэмакратычнымі поглядамі. У нядаўнім інтэрв'ю карэспандэнту «Известий» новы старшыня КДБ выказаўся за карэннае яго пераўтварэнне, бо нават сама структура органаў дзяржбяспекі была небяспечнай для дзяржавы. Мяркуюцца вывады з яго кампетэнтнай многіх службаў, такіх, напрыклад, як пагранвойскі, пазбаўленне права татальнай манополі на ўрадавую сувязь, ахову першых асоб у дзяржаве, будзе згорнута і такая дзейнасць былога КДБ, як праслухоўванне тэлефонных размоў і перлюстрацыя карэспандэнцыі. Як Вы, Эдуард Іванавіч, ставіцеся да гэтых ідэй, калі ўлічыць, што Беларусь стала суверэннай дзяржавай і рэспубліканскі КДБ (ці як гэта служба будзе цяпер называцца) будзе дзейнічаць выключна пад кантролем Вярхоўнага Савета Беларусі? І наогул, як будзе ажыццяўляцца суверэннітэт Вашага ведамства? Я гэта пытаюся таму, што ведаю — 6 верасня Вы вярнуліся з Масквы, дзе прысутнічалі на нарадзе, скліканай В. Бакаціным.

І яшчэ. Звужэнне кола дзейнасці КДБ прывядзе, натуральна, да скарачэння яго штатаў. Для людзей, якія з-за сваёй прафесіі, далучанасці да многіх тайнаў, прывыклі адчуваць сваю асабістую выключнасць, гэта будзе адчувальным ударам, тым больш, што многія з іх, відаць, нічым іншым займацца не ўмеюць. Ці стане для Вас праблемай, у выніку ўсяго гэтага, процідзеянне некаторых Ваших супрацоўнікаў? Як вядома, у прыбалтыйскіх рэспубліках частка супрацоўнікаў КДБ адмовілася здаць зброю і перайшла на нелегальнае становішча.

Я б пацікавіўся ў Вас, Эдуард Іванавіч, і Вашым стаўленнем да дэпартацыі, дэідэалагізацыі органаў бяспекі рэспублікі. Так, пасля рашэння, прынятага на сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі аб дэпартацыі, партыйны камітэт КДБ будзе, відаць, распущаны. А як жа з камуністычнай ідэалогіяй? Наколькі я ведаю, Вы, Эдуард Іванавіч, не аб'яўлялі аб сваім выхадзе з ЦК КПБ.

з КПСС наогул. Ці не перашкодзіць гэта Вашай дзейнасці ў якасці кіраўніка, будзем спадзявацца, рэарганізаванай на іншых прынцыпах сістэмы дзяржаўнай бяспекі?

І апошняе, што б я спытаў у галоўнага чэкіста Беларусі — гэта пра яго адносны да асобы Ф. Дзяржынскага, які запляміў сябе шматлікімі крывавамі злачынствамі. Пакуль што «жалезны Фелікс» глядзіць са свайго пастамента ў вокны Камітэта дзяржаўнай бяспекі рэспублікі...

Міхась ЗАМСКІ.

Р. С. Гэты матэрыял быў падрыхтаваны да друку, калі па радыё прагучала выступленне пракурора рэспублікі Г. Тарнаўскага на нечарговай сесіі Вярхоўнага Савета БССР. Абвяргаючы абвінавачанні ў свой адрас за няпэўную пазіцыю ў час дзяржаўнага перавароту, пракурор прывёў і такі факт: 20 жніўня яму званілі з Камітэта дзяржаўнай бяспекі і Міністэрства ўнутраных спраў рэспублікі, каб ён забараніў правядзенне антыпутчаўскага мітынгу на плошчы імя Леніна ў Мінску. «Прапанову» гэтую Г. Тарнаўскі, па яго словах, праігнараваў.

ТЭАТР

Перадусім — вытворчыя плошчы

Тэатр нацыянальнай драматургі існуе толькі таўгода (а, паводле У. І. Неміровіча - Данчанкі, подых крызісу тэатры пачынаюць адчуваць пасля дваццатага сезона). Нам яшчэ жыць і жыць да крытычнага ўзросту... Хоць трэба быць гатовым да яго. У нас ёсць арыгінальныя п'есы. Есць з чаго выбіраць (пакуль аўтарскія драматычныя асэнсоўваюць рэчаіснасць, маладыя не спяць у шапку). Рэжысёр Андрэй Гузіў рэпэціруе драму «Ку-ку» Міколы Арахоўскага з Брэстчыны. Першы твор (паводле жанру — фарс-абсурд) маладога настаўніка з Кобрына Ігара Сідарука пад назвай «Галава» ўзяў за жыццё мастацкага кіраўніка тэатра Валерыя Мазынскага, а ягоны цэназнік Валерый Раеўскі спыніў свой выбар на трагікамедыі «Труна для Каранара» журналіста з Глыбокага Уладзіміра Савуліча. Кожны з названых аўтараў адпавядае аднаму з адвечных пытанняў...

добра ні ставіліся да нас купалаўцы, здаўшы ў арэнду памяшканне малой сцэны і дапамагаючы артыстамі, толькі добрым стаўленнем не заменіш адсутнасць рэпетыцыйных памяшканняў, майстэрняў, касцюмерных. На малой сцэне можна рэпетыраваць толькі адзін спектакль. Добра, што ў галоўнага рэжысёра Беларускага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы В. Раеўскага ёсць службовы кабінет. А дзе працаваць В. Мазынскаму, іншым рэжысёрам? Мы не маем уласнага рахунку ў банку. Усе лісты з просьбамі накіроўваем ад імя падструктурнага падраздзялення Купалавага тэатра. Не цяжка ўявіць стан кіраўнікоў тых устаноў, куды трапляюць нашы лісты... Мы не прэтэндзем на гмахі былога ЦК КПБ і Дома палітасветы, нас бы задаволіла будыніна былога Цэнтральнага райкома, што на Юбілейнай плошчы ў Мінску. Нястача вытворчых плошчаў адчуваецца ўсё вастрыей і вастрыей... Іван ЧАРКАС, загадчык літаратурнай часткі.

Берасцейцы ў сталіцы

«І смех, і грэх...» У. Галубка і Л. Родзевіч. С. Письман (жонка), С. Сіплові (дзяк). Фота П. СУЛІМЫ.

Брэсцкі аблдрамтэатр наведзе сталіцу рэспублікі з 1 па 8 кастрычніка. У памяшканні Рэспубліканскага ТЮГа глядачы убачаць спектаклі «Грай, Есель, грай» (паводле «Памінальнай малітвы» Р. Горына), «Дзіця да лістапада» Л. Жухавіцкага, знакамітую «Лаліту» Э. Олбі паводле рамана У. Набокава, «Гісторыю каханя» — інсцэніроўку бестэлера амерыканскага пісьменніка Э. Сігла. З нацыянальнай драматургіі — нарку для малых «Сінязорку» берасцейскай паэтыкі З. Дудзію ды кампазіцыю В. Мазынскага і С. Сокалава-Воўша «І смех, і грэх...» па творах У. Галубка і Л. Родзевіча. Цікава, што на агульнім сходзе супрацоўнікі тэатра вырашылі адмовіцца ад імя Ленінскага камсамола Беларусі, якім берасцейскі тэатр гаравалі сорак сем гадоў таму. Пра старую назву будзе сведчыць толькі рэклама, заназаная задоўга да гастролі.

Малыя для малых

Чарговы сезон Рэспубліканскага тэатра юнага глядача пачаў з малых гастролі: з 16 па 26 верасня — у Гродне, з 30 верасня па 5 кастрычніка — у Брэсце. Гардзёнскія школьнікі прыцягваюць «Нечаканых гасцей» Э. Ніжурскага, «Падонкаў» Я. Главацкага і даведаюцца як «Жыл-былі дзве лісічкі» В. Зіміна; берасцейскія дзеткі сустрапаюцца з «Чыпалінам» паводле Дж. Радары ды «Катом у ботах» І. Танмаковай і Г. Сапігара.

Фестываль «вар'ятаў і манахак»

Напрыканцы верасня (канчатковыя даты ўдакладняюцца арганізатарамі) па ініцыятыве рэжысёра Кшыштафа Ясінскага ў Кракаве мае адбыцца фестываль адной п'есы, а менавіта — сцэнічных уасабленняў п'есы Е. Віткевіча «Вар'ят і манахак». Рускі тэатр БССР возьме ўдзел у фестывалі са сваёй сцэнічнай версіяй, аўтарам якой, дарчы, з'яўляецца сам пан Ясінінскі.

У істотных праявах

Мінскі абласны драматычны тэатр (Маладзечна) адсвяткаваў чарговую прэм'еру — спектакль «Ішоў мідзвездз па лесе» У. Гуркіна ў пастаноўцы Мікалая Мацкевіча, галоўнага рэжысёра тэатра, заслужанага работніка культуры Беларусі. У некалькіх словах тэмы і праблемы спектакля можна вызначыць як асуджанне абывавацкі, бядушыш, прыстасаванства, карыслівасці. Галоўную ролю выконвае Б. Дорін, ягоны партнёр — з'яўляюцца С. Зяно, У. Браўлаўскі, Э. Ларыёнава, Т. Бабей, А. Шчукін, А. Пашкевіч, В. Салушчаў, А. Стэльмах. Псіхалагічна — дакладны твор, характары герояў.

іхняе стаўленне да жыцця дазволілі рэжысёру — пастаноўшчыку паназаць са сцэны жыццё ў тых істотных праявах, якія сёння хваляюць ды насцярожваюць кожнага неабывавага з нас.

Гавенка супраць Някрошуса?

Дзве тэатральныя прэм'еры прапанавала Беларускае тэлебачанне на мінулым тыдні: «Прыйдзе чалавечак» паводле п'есы Л. Расеба «Неверагодныя прыгоды ў старым доме» ў рэжысёрскім Ю. Кізіненка і «Востраў надзеі і каханя» У. Граўцова (назва п'есы — «Анжэліка» — дачка

рэктара) у рэжысёрскім С. Гавенкі. Цікава, што эфірны час апошняй прэм'еры амаль сулаў з паўторам запісу спектакля Літоўскага маладзёжнага тэатра «І доўжыцца больш веку дзень» Ч. Айтматава на Расійскім тэлебачанні. Рэжысёр — Э. Някрошус.

Кантакты гарантаваны

Школа дэманстратараў адзення пачынае сваё існаванне пры Беларускай школе моды з 1 кастрычніка сёлетняга года. У праграме навучання першымі прадметамі пазначаны сцэнічныя майстэрства, нацыянальная ды балійская пластыка, этыкет ды красамоўства... Акрамя прафесійнай падрыхтоўкі, школа гарантуе сваім першым п'яцідзесяці навучэнцам сталыя кантакты з вядучымі дамамі моды былога саўвечнага рэгіёна (школай зацікавіліся таксама прадстаўнікі Польшчы, Германіі, Францыі, Італіі). Курс навучання — каля шасці месяцаў, кошт — 860 рублёў. Конкурс першага тура — каля трохсот прэтэндэнтаў на месца.

МУЗЫКА

Фанаграма

Новыя запісы зрабіў на Беларускай радыё Акадэмічны народны хор імя Г. Цітовіча (мастацкі кіраўнік М. Дрынеўскі). Аснова праграмы — абрадавыя беларускія песні — уводзіць у рэпертуар замежных гастролёў, да якіх рыхтуецца калектыў.

«Куранты» — помнік старадаўняй славянскай культуры, які належыць да спадчыны беларусаў, запісаны Дзяржаўным камерным хорам БССР, салістамі В. Скоробагатавым, Р. Шытавай і групай музыкантаў — інструменталістаў. Дырыжор І. Мацохоў. Фанатэку радыё папоўнілі таксама творы М. К. Агінскага, Т. Касцюшкі, М. Радзівіла, псалмы С. Полацкага (выканаўцы ансамбль «Кантэбле», спявак В. Скоробагатаў, піяністы Г. Каржанеўская, І. Алоўнікаў).

Мінскі арнестр духавых інструментаў «Няміга» пад кіраўніцтвам А. Берына запісаў вялікую праграму з твораў беларускіх, рускіх, савецкіх кампазітараў, музычнай класікі. Запісы італьянскіх песень ды арый зроблены ў творчай садружнасці з амерыканскім спеваном Б. С. Розенбергам.

Весткі з ліцця

Вядомыя не толькі ў Беларусі, а і за мяжой юныя вяланчэлісты М. Самсонаў (ён ужо двойчы пабыў у канцэрце ў ЗША) ды М. Гімалетдзінаў выступілі ў Камернай зале на Залатой Горцы, а піяністка А. Гур'ева мела канцэрт у вялікай зале Музычнага ліцця пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Гэта першы сольны канцэрт ліццястаў у Мінску.

Гастролі цымбалістаў-навуцэнцаў ліцця прайшлі за мяжой: М. Лявончык выступаў у Японіі, К. Анохіна — у ЗША. Слухачы Германіі пазнаёміліся з мастацтвам Камернага арнестра ліцця і групы салістаў.

Наладзілася рэгулярная канцэртная дзейнасць навуцэнцаў для ветэранаў вайны і працы, што жывуць у пансіянаце ў Ждановічах, пад Мінскам; арганізаваны цыкл канцэртаў для вучняў СШ № 4. Ужо традыцыйныя сустрэчы-канцэрты ў залах Дзяржаўнага мастацкага музея БССР аднаўляюцца з

Калейдаскоп

30-годдзе справіў ансамбль песні і танца «Лідчанка» Лідскага гарадскога Дома культуры, адзначаны званнем «народны». Пад кіраўніцтвам В. Гарачова, які ўзначаліў калектыў у 1982 г., заняты «Лідчанка» спаквалі ператварыліся ў своеасаблівы паэзіяў народнай творчасці, да якіх далучыліся і прафесіяналы — выкладчыкі

ім першым п'яцідзесяці навучэнцам сталыя кантакты з вядучымі дамамі моды былога саўвечнага рэгіёна (школай зацікавіліся таксама прадстаўнікі Польшчы, Германіі, Францыі, Італіі). Курс навучання — каля шасці месяцаў, кошт — 860 рублёў. Конкурс першага тура — каля трохсот прэтэндэнтаў на месца.

Сярод новых запісаў Сімфанічнага арнестра Дзяржтэле радыё БССР пад кіраўніцтвам В. Лявонава — музычныя замалёўкі Г. Вагнера «Родныя напевы», кантата Г. Гарэлавай «Тысяча гадоў надзеі», сімфонія А. Соніна «Ода Сафо».

Працу ў студыі радыё завяршыў спявак Я. Еўданкімаў: запісана падборка новых эстрадных песень.

Другі год у эфіры папулярная рубрыка «Вяртанне да вытокаў». Штомесяц па нядзелях у вядучы, саліст Дзяржтэле радыё БССР Я. Навуменка, развучвае з радыёслухачамі беларускія народныя песні. Аматыры роднага фальклору ўжо змаглі такім чынам засвоіць каля двух дзесяткаў песень. Тым часам Я. Навуменка распаўсюдуе гэтае новае запісы: гэта песні, занатаваныя ім на вёсцы, ім жа апрацаваныя, а таксама ў апрацоўцы кампазітара Л. Захлеўнага.

Л. СЯРГЕЙЧЫК.

ВІНШУЕМ!

Моц і адухоўленасць

Цікава адраваць пагляд ад гэтага здымка... І не толькі таму, што ён прымушае мяне прыгадаць 1946-ы, першы пасляваенны, успомніць той дзень, калі я з бацькам упершыню быў у тэатры імя Я. Купалы. «Рамэа і Джульета». Яна — Ірына Ждановіч, ён — незабыўны, геніяльны Барыс Платонаў. Але зірніце: якія яны адухоўленыя, якія ў вачах моц і глыбіня каханя, які роздум і якая трывога — трывога за сапраўдную свабоду, свабоду свайго персанажа, свабоду свайго асабіста і свабоду свайго народа. Усё было ў жыцці Ірыны Фларыянаўны Ждановіч, двойчы арыштоўвалі бацьку — Фларыяна Пятровіча, заснавальніка і арганізатара першага нацыянальнага драматычнага тэатра ў Мінску, быў рэпрэсіраваны і загінуў вядомы артыст Антук Крыніца, яе дзядзька... Але Антрыса Ірына Ждановіч праз усё свае ролі на купалаўскай сцэне горда і нязломна несла спрадвечную прагу жанчыны да

Пісьменнік Іван Сталодольнік 30 верасня адзначае сваё 50-годдзе. Віншuem яго з днём нараджэння, жадаем усяго найлепшага.

свабоды, да духоўнага развіцця. Сёння, 27 верасня, ён спаўняецца восемдзесят пяць гадоў. Прыміце ў гэты дзень, шануюна Ірына Фларыянаўна, самыя шчырыя віншаванні ад усіх вашых паклоннікаў і пажаданні добрага здароўя! Ванкарэм НІКІФАРОВІЧ. Фота са збору музея тэатра імя Я. Купалы.

ЛІТАРАТУРА

Вечар у Чамярах

У Чамяроўскім сельскім клубе Слонімскага раёна адбыўся літаратурны вечар, прысвечаны 60-годдзю пісьменніка Івана Чыгрына. Ён нарадзіўся тут, правёў дзяцінства, у Чамярах стаіць хата яго бацькоў. На вечар — сустрэчу прыйшло шмат землякоў пісьменніка, каб павітшаваць яго з юбілеем. Гучалі вершы, песні, пры-

леўні, выконваліся народныя танцы. Былі на вечары і кніжныя выстаўкі, і віктарыя па творчасці І. Чыгрына, і выступленні слонімскага паэта А. Іверса і Р. Пастухова. Юбіляр падзякаваў за шчырую сустрэчу, прачытаў некалькі сваіх вершаў.

Аднаму з адраджэнцаў

На магіле Ф. Янкоўскага выступае І. Чыгрынаў. Фота Ул. КРУКА.

Сёння, калі Беларусь нарэшце стала суверэнай дзяржавай, калі вернуты народу нацыянальныя сімвалы, нельга не згадаць імёны тых, хто і ў застойныя гады кілаціўся аб нацыянальным адраджэнні, набліжаў яго сваёй падвіжніцкай працай. У гэтым шэрагу адраджэнцаў — Федар Янкоўскі, вядомы пісьменнік, доктар філалагічных навук, прафесар, колішні загадчык кафедры беларускага мовазнаўства Мінскага дзяржаўнага педагогічнага інстытута імя А. М. Горкага. 20 верасня ля магілы Ф. Янкоўскага — пахаваны ён на Маскоўскіх могілках у Мінску — сабраліся літаратары, выкладчыкі педінстытута, колішнія выхаванцы Федара Міхайлавіча, шматлікія прыхільнікі яго таленту. Адбылося адкрыццё надмагільнага помніка, аўтарам якога з'яўляецца скульптар А. Шатэрнік.

Пра Ф. Янкоўскага — пісьменніка, выдатнага стыліста, мовазнаўцу — гаварылі старшыня праўлення Беларускага фонду культуры І. Чыгрынаў, дырэктар Беларускага нацыянальнага культурна-асветнага цэнтру імя Ф. Скарыны А. Мальдзіс, дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства Мінскага педінстытута Н. Гаўрош, старшы рэфэрэнт камісіі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь А. Раманоўскі, загадчык кафедры Брэсцкага педінстытута імя А. С. Пушкіна Г. Малажай, старшыня Беларускага краязнаўчага таварыства Г. Каханюскі, член камісіі па літаратурнай спадчыне Ф. Янкоўскага Г. Шупенка, аўтар помніка А. Шатэрнік, колішняя студэнтка Федара Міхайлавіча, настаўніца з вёскі Лебедзева Маладзечанскага раёна М. Габрыновіч і іншыя. Са словамі ўдзячнасці да прысутных звярнулася ўдава пісьменніка, настаўніца-пенсіянерка С. А. Янкоўская.

1960

КАМПАЗИТАР І ПАЭТ

Дзякуючы Барысу Сачанку мы сёння няблага ведаем беларускіх пісьменнікаў, якія пасля вайны па волі лёсу апынуліся на чужыне, у эміграцыі. Гэтага не скажаш пра дзеячаў мастацтва — кампазітараў, спявакоў, анцэраў, мастакоў. Іх творчасць усё яшчэ чакае вяртання на радзіму.

Асабліва багатая спадчына беларускіх эмігрантаў-кампазітараў. Сярод іх ёсць такія значныя творчыя індывідуальнасці, як Мікола Равенскі, Эльза Зубковіч і вельмі папулярны на Захадзе Мікола Куліковіч-Шчаглоў.

Першы з названых кампазітараў, Мікола Равенскі, нарадзіўся 5 лю-

тага 1886 г. у вёсцы Капаланцы былога Ігуменскага павета (цяпер Бярэзінскі раён). У дваццатыя гады працаваў дырыжорам БДТ-1, збіраў народныя песні для Інбелкульту, пазней выкладаў у музычным тэхнікуме і кансерваторыі. Пісаў музыку да «Залётаў» В. Дуніна-Марцінкевіча, оперу «Браніслава» (на словы У. Дубоўкі), шматлікія песні (Ю. Віцьбіч сцвярджаў, што менавіта М. Равенскаму належыць музыка да верша К. Буйло «Люблю наш край»). Друкаваў крытычныя артыкулы ва «Узвышшы». У вайну пісаў духоўную музыку (у тым ліку — вядомы гімн «Магутны Божа»). У 1944 годзе Равенскага ўгаварылі (хоць ён

не займаўся палітыкай) выехаць на Захад. Жыў ён у Лювене (Бельгія), кіраваў беларускім хорам. Там і памёр 9 сакавіка 1953 года.

Ураджэнка Мінска Эльза Зубковіч вучылася ў прафесара Варшаўскай кансерваторыі Георга Жураўлёва, а затым у Берліне і Штутгарце. У 1922 годзе вярнулася ў радзіму, дзе выкладала ў школе і тэхнікуме, а затым, з 1932 года, у кансерваторыі. Напісала нямала рамансаў і песень на вершы беларускіх паэтаў («Дарога» на словы Я. Коласа, «Вясна ў няволі» на словы А. Гаруна, «Прыгажосць Беларусі» на словы М. Кавылы і інш.), некалькі п'ес для фартэпіяна,

фантазію «Бульба». У ЗША выдала зборнік «Край мой васільковы», падручнік для піяністаў-пачаткоўцаў «Першыя радасці». Разам са сваёй дачкой Лізай Марноўскай (мецца-сапрана) часта выступала ў Нью-Ёрку ў беларускіх канцэртах.

Вельмі багатую і шматгранную творчую спадчыну пакінуў пасля сябе Мікола Куліковіч (сапраўднае яго прозвішча — Шчаглоў, Куліковіч жа — прозвішча маці-беларускі, узятая пасля вайны). Нарадзіўся ён 4 лістапада 1897 года на Смаленшчыне. Пераехаўшы ў Мінск (1936), заняўся апрацоўкай беларускіх народных песень. У 1939 напісаў оперу «Кадзірына», якая мела вялікі поспех у Маскве. Застаўшыся на акупіраванай тэрыторыі, звярнуўся да гістарычна-фальклорнай

тэматыкі (оперы «Лясное возера», «Усяслаў Чарадзеі», аперэта «У вырай» на словы Н. Арсеньевы). Трапіўшы ў Германію ў лагер для пераможаных асоб, М. Куліковіч арганізаваў там вандэроўны Беларускі тэатр эстрады. Потым жыў у ЗША, дзе выдаў кніжку «Беларуская музыка» (1953). Куліковічам апрацаваны звыш шасцісот беларускіх народных песень, пакладзены на музыку вершы М. Багдановіча («Пагоня»), У. Дубоўкі («О Беларусь, мая шыпына»), Я. Купалы («Я ад вас далёка») і інш.

Пасля смерці М. Куліковіча, якая наступіла ў Чыкага 31 сакавіка 1969 года, яго ўдава, была прымадонна Венскай оперы Надзея Градэ перадала архіў кампазітара ў бібліятэку імя Ф. Скарыны ў Лондане, дзе ён знайў цэлую шафу. Калі во-

сенню 1989 года я праглядаў гэты архіў, пабачыў там рукапісы опер «Лясное возера» і «Усяслаў Чарадзеі», якія безумоўна дачакаюцца сваёй пастаўкі ў Беларусі, аператы «У вырай», «Нупалле», «Цім-лі-лі», шматлікія песні. Нечакана для мяне аказалася, што М. Куліковіч быў таксама паэтам і драматургам. Для вандэроўнага тэатра ў Германіі ён напісаў сцэнікі «Прыгоды дзядзькі Янкі з Гаротнікаў», «Паланянка», «Бяздушная цацка», «Голы нуль» і іншыя.

У тым жа архіве аказаўся невялікі рукапісны зборнік з вершамі М. Куліковіча — лірычнымі, песенна-фальклорнымі. Некаторыя з іх прапаную ўвазе чытачоў «Літаратуры і мастацтва» (правапіс арыгінала захоўваецца).

Адам МАЛЬДЗІС.

Мікола КУЛІКОВІЧ-ШЧАГЛОУ

Менск

Мой родны Менск!
Заўсёды ў ўспамінах,
Як інвалід стаіш зь нямой жальбой,
Хадзіў цішком
Я па тваіх руінах,
Ня зварушыць каб ранаў сьвежых боль.
Але ў тваім,
У калецным целе, мусіць,
Вагнём палаў ад Прамэтэя дух,
І песняў хор
Па ўсёй па Беларусі.
Як сьцяг ўздымаў Узвышша моцны рух.
Ах, я б жадаў
Стаць казачнай няўгледкай,
Зьятаць у Менск, ўглядзецца ў новы твар.

Сучасных дней
Быць няпрыкметнай сьведкай,
Зямны паклон злажыць там на аўтар.
Хоць я ў краю,
Усьвешчана дзе слава.
Хто перад ім свой капялюш ня зняў!
Але каб мог
Жыцьцё і Сонца, нават,
На хворы Менск адразу ж прамяняў.
Тут усё ў станы,
У мінуўшчыні архіўнай,
Там Новы Дзень паўстане наўзамен.
І я з табой,
Мы разам неразрыўны,
Мой родны кут, мой зруйнаваны Менск!

Крыжы

На Полацкіх ўзгорках, курганьнях
І ўзвышшах
У Краі, што душой стаў Крывіцкай мяжы,
Стаяць, ледзь галовы сівыя схіліўшы,
З гранітных, магутных валунаў, крыжы.
Празрыстае неба блакіціць над імі,
Навокал разьлілася срэбра Дзвіны,
Гады і стагодзьдзі праз іх кроцаць міма,
Падзеі і зьявы, наяўнасьць і сны.
Народ пахаваў тут ў сьвяшчэнным абрадзе

Братоў, што злажылі жыцьцё і мячы,
Як помнік ахвярны крыжы тыя ладзіў,
У ім каб мінуласьць сваю зьберагчы.
Тут вогнішчы клалі Ярыле дарамі,
Вандэроўнік гуляў тут па стэпах дзікі,
Тут Грознага войскі стаялі шатрамі
І Стэфан Баторы вёў конна паўкі.
Тут замкі ўздымалі і крэпасці рылі,
Царквы будавалі Хрыстовы мужы,

Тут славілі бойкі і трызны курылі,
Цяпер ўсё змоўкла... — і толькі крыжы.
Калі маеш ў сэрцы ты любасьць і ласку,
Прыходзь сюды ноччу на бераг Дзвіны.
Цудоўную песню, дзівосную казку
Пачуеш ад сьведкаў нямых старыны.
На Полацкіх ўзгорках, курганьнях

І ўзвышшах,
У Краі, што душой стаў Крывіцкай мяжы,
Стаяць, ледзь галовы сівыя схіліўшы,
З гранітных, магутных валунаў, крыжы.
І сонца і хмары і буры ў прасторах,
І зелянь і бель апрацае палі,
У сталёвае моцы каменны сьвора,
Захоўваюць славу радзімай зямлі.

Вазерца

Упала мне на сэрца
Ціхае вазерца,
Мілае вазерца
Ля маіх вакон,
Доўга, як ў люстэрца,
Я гляджу ў вазерца,
Раз гляджу ў вазерца,
І ўбачыў сон:
У глыбі вазерца
Бы знайшлася дзвэрца,
Расчыніла дзвэрца
Мне тайнік дзіўны.
Поўнае вядзэрца
Я набраў ў вазерца,
Я набраў ў вазерца
Зьяваў старыны.
Кажа мне вазерца:
— «Кінь цяпер вядзэрца,
Кінь цяпер вядзэрца,
Зьявы ж зберагі.
Усё, што сьніў ў вазерца,
Захавай у сэрцы,
Захавай у сэрцы,
Перадай другім!»
І пляю на лерцы
Песьню пра вазерца,
Песьню пра вазерца,
Пра дзівосны сон,
Што паклала ў сэрца
Ціхае вазерца,
Мілае вазерца
Ля маіх вакон.

Падзяка

Прымі падзяку, велі Божа,
За сонца сьвет, за сьпеласьць збожжа,
За квет вясновы на вярбе,
За ўсё я дзякую цябе.
За сьмех дзіцяці сэрэбрысты,
За погляд дзеўчыны празрысты,
За сьлёзы маці у жальбе,
За ўсё я дзякую цябе.
За край мой родны, край прывольны,
За мой народ магутны, здольны,
Што разам з ім я ў барацьбе,
За ўсё я дзякую цябе.
Што ў сэрцы Ты, — мая Надзея,
Што бачу Перст Твой на сябе я,
Што не скараюся злабе,
За ўсё я дзякую цябе.

Каляды

Набліжаюцца Каляды...
Хто ж бывае ім ня рады!
Сьвята на Беларусі
Надзвычайнае зусім.

Па дварох там ходзяць з зоркай,
Із каляднай песьняй звонкай,
А «казы» магічны рог
Жытам сыпле на парог...
Всяляцца каля елак,
На санях імцацца сьмела
І Мароза у сям'ю
Запрашаюць на куцьцю.

Ды й дзядоў частуюць смачна,
Усім на Коляды удзячны,
Дрэва ломіцца сталаў
Ад мядоў, віна, бліноў.
П'юць, гуляюць аж да сьвету,
Каб ўрадліваму быць лету,
Працаздольнаму труду,
Пяюць славу ў Каляду...

...Лёс закінуў нас ў чужыну
Ня відаць Зямлю — Краіну,
Хаты, нівы і бары
Быццам бачны ледзь з гары.

Але верныя Каляды,
(Не знаёмыя ім зрады)
Надыходзяць ў пэўны час,
Не забыліся й на нас.
Стукаюць і нам ў ваконца,
Нават у чужой старонцы,
І збіраюць на Куцьцю
Беларускую сям'ю.
І мігцяць начною зоркай,
Іх сустрэнім песьняй звонкай,
Сэрцы ўздзімем угару,
Успомнім Маці-Беларусь.
Мо, й нам доля ўсьмяхнецца,
На Радзіме давядзецца
У Новым, Радасным гаду
Пагуляць на Каляду.

Васількі

(танга)

ПРЫПЕЎ О, васількі, сінявокія краскі,
Сымбаль ціхога шчасьця
і любоўнай пары,
О, васількі, кветкі кволасьці,
ласкі
І блакітных нябёсаў дары!

У часе дня супакою
Мы любілі з табою
Пайсьці ў золата жыта, ў нашы скрытны куткі.

Зоркі нам да сьвятанья
Вартавалі каханьне
І пшчотаю грэлі нас сябры васількі.

ПРЫПЕЎ

Ты паехаў далёка,
Я сумую глыбока,—
У жыцці я ня маю тваёй цьвёрдай рукі.
Усюды бачу ледзь цені
І ляжаць у сьхмені
На сталі прад люстэрцам, як ўспаміны,
васількі.

ПРЫПЕЎ

Раптам ліст да абеду,
Дзе ты пішаў: «Прыеду!»
У халяваньні лічу я да спатканья дзянкі.
Мы ізноў ў залатое
Пойдзем ў жыта густое,
Дзе вітаюць із ласкай нас сябры васількі.

Застольная

Жыцьцё наша — быццам чаўны сярод мора,
Што бураю гоніць бязьлітасны лёс,
То ўздыме у радасьць, то кіне ў гора,
То сьмехам частуе, то хвалямі сьлёз.

ПРЫПЕЎ Напоўні ж, мой сябра,
Паўнютка чары
Сагрэтага хмелем
І дружбай віна...
Адкінем на момант
І гора і мары,
І чаркі асушым
Да самага дна [2 р.]

У бяседзе сяброўскай сядзім і гамонім,
І чары ўздымаем і п'ем да зары
За любы народ, за крывіцкія гоні,
Блакітнай радзімы густыя бары.

ПРЫПЕЎ

Дасьледчык

Люблю шэры твар летаніснага пылу,
Што варту нясе ля сівых таямніц,
Прыходзіш і скажаш: «Пасунься жа, мілы,
І мне дакрануцца дай мудрых крыніц!»
Гісторыі сьведкі ў спакой маўклівым...
Прад імі, схіліўшыся, дробна дрыжучы,
І нібы сабака ў прыпары пяклівым,
Сухім языком прагна вотнасьць ліжучы.
Што Слова! — У распустве Яно

з маладосьці,
Шчасьліўцам дае на сябе абанэнт,—
А ты паспрабуй да дасьледчыка ў госьці,
Што ў брудзе імкнецца знайсці дыямент!

Ганебна слабьня ў мінуўшчыні нашай,
Народ дзе схаваў залатую руду,
Сьляпцамі блукаем ў жыцьцёвым кірмашы,

Вякамі апетуя гнусім нуду.
А вось, хоць сьляпец із жабрацкаю лерай!

— Дык ён жа нутром бачыў Божую шыр,
Народу зьяўляўся ў Будучыні верай,
У вачох паўставаў як Прарок-Правадыр!
Эх, каб адшукаць таго лерніка косьці,
З ім разам прайсьціся па сьцежках хоць крок,

Уплясьці сваю йстужку — [вось сэнс прыгажосці]

У цвітуцы, слаўны Радзімы вянкі!
Сьпячы каравай каб з адшуканых зерняў,
Пакласьці на белы, вузорны абрус,
Ад вопыту здольнасьцяў, сілаў і ўменьняў,
Вітаць падарункам Цябе — Беларусі!

Вецер

Удаль імчыцца лёгкі вецер:
— «Вецер, вецер, пачакай!
Усюды ты бываеш ў сьвеце,
Мой паклон, будзь ласкаў, вецер,
На Радзіму перадай!»
Перадай на вёсцы люду,
На забыўся я на іх,
Што і тут я штосьць здабуду,
Ды і хутка, хутка буду
Сярод нілаў дарагіх!
У адказ мне добры вецер
Прагудзеў каля вакон,
Паймаўся ў даль па сьвеце,
І панёс імклівы вецер
На Радзіму мой паклон.

ДЫРЭКТАР МУЗЕЯ

Музей старажытнабеларускай культуры пры Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР добра вядомы не толькі мінчукам. Гэта, можа, адзіны на Беларусі музей, экспазіцыя якога аб'ектыўна адлюстроўвае гісторыю беларускага народа. У тым, што мы маем гэта, вялікая заслуга Вольгі Васільеўны Церашчатавай, першага дырэктара музея. Зусім нядаўна яна пакінула гэтую пасаду ў сувязі з выхадам на пенсію.

У крутых паваротах жыццявага шляху Вольгі Васільеўны, як акіяна ў кроплі вады, адбіваецца пакутлівы лёс нашай Бацькаўшчыны ваеннага і пасляваеннага часу. Яна нарадзілася ў мястэчку Лоеў на Гомельшчыне. Да пачатку вайны паспела скончыць 7 класу. Падлеткам перанесла цяжкія гады акупацыі і ў 1944 годзе, калі ёй споўнілася 18 гадоў, добраахвотна пайшла ў Чырваную Армію. Яе накіравалі ў разведшколу. На шчасце, калі канчала школу і атрымлівала ваенную спецыяльнасць радыста, адпала неабходнасць кідаць дыверсійныя групы ў тыл ворага. У пасляваенныя гады служыла ў Германіі. Там адчула неабходнасць атрымаць адукацыю. Стала жанчынаю скончыла школу. У 1953 годзе, звольніўшыся з арміі, яна пачынае сваю працоўную кар'еру вучніцай у друкарні ў Мінску, паступае завочна ў Маскоўскі паліграфічны інстытут. Непераадольная цяга да ведаў прывяла яе ў 1958 г. у Акадэмію навук БССР, дзе ў 1962 годзе яна паступіла ў аспірантуру Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. Яе першая навуковая праца была прысвечана гісторыі беларускай кніжнай графікі перыяду 1917—1941 гг., па выніках якой у 1968 г. В. Церашчатава абараніла кандыдацкую дысертацыю.

І тут маладога кандыдата мастацтвазнаўства чакаў новы круты паварот лёсу. У 1969 годзе быў утвораны сектар Збору помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Не па ініцыятыве кіраўніцтва Акадэміі навук ці ўрада БССР, а на падставе паставы СМ СССР аб стварэнні шматомнага Збору помнікаў гісторыі і культуры народаў СССР. У рэспубліцы ў той час амаль не было спецыялістаў па гісторыі

мастацтва. Ды і адкуль ім было ўзяцца, калі маладая мастацтвазнаўчая навука была літаральна задушана ў 30-я гады, у часы барацьбы з «нацдэмаўшчынай». Не была спецыялістам па старажытным мастацтве і Вольга Васільеўна, але менавіта ёй давялося ўзначаліць групу мастацтва ў новаўтвораным сектары. Так пачалася праца, якая стала галоўнаю справаю жыцця В. Церашчатавай.

З 1970 г. распачаліся экспедыцыі па выяўленні і фіксацыі ацалелых помнікаў. І экспедыцыя В. Церашчатавай была адной з тых, што не абмежаваліся фатаграфаваннем і апісаннем абразоў і скульптуры, а пачалі прывозіць іх у акадэмію. Помнікі, якія былі закінуты на гарышчы цэркваў і касцёлаў, на дрывоці, асуджаны на гібель у зачыненых і разбураных храмах. Прэзідэнт Акадэміі навук М. Барысевіч выдзеліў пакой, дзе і пачала складацца акадэмічная калекцыя старажытнага мастацтва Беларусі. Але ў 1974 годзе гэтая калекцыя (больш як паўтысячы каштоўных твораў 16—18 стст.) была знішчана. Людзі, якія па сваіх службовых абавязках павінны былі клапаціцца аб развіцці нацыянальнай культуры, зрабілі ўсё, каб пазбавіцца ад «незаконнага дзіцяці» напярэдадні прыезду ў Мінск камісіі ЦК КПСС па правярцы ідэалагічнай працы ў кампартыі Беларусі і сумна славутага красавіцкага (1974 г.) пленума ЦК КПБ. Калекцыя прымушова была перададзена ў Дзяржаўны мастацкі музей БССР, дзе яе лепшая частка асела ў сховішчах, а рэшта разаслана па раённых краязнаўчых музеях. Даглядчыка калекцыі Э. Вецер звольнілі з працы. Дарма некаторыя лічаць, што рэпрэсіі супраць беларускай культуры абмяжоўваюцца 30-мі гадамі...

У такіх варунках патрабавалася вялікая грамадзянская мужнасць, каб узяць адказнасць за музейны фонд Акадэміі навук на сябе і працягнуць справу збіральніцтва. Больш за 60 экспедыцый правяла Вольга Васільеўна, наведваючы па некалькі разоў кожны храм, сотні вёсак, збіраючы ўнікальныя экспанаты і адначасна займаючыся іх рэстаўрацыяй і падрыхтоўкай экспазіцыйнай плошчы. Гэта яна

знайшла самы старажытны абраз, што захаваўся на Беларусі — «Багамаці замілаванне» з Маларыты. Сваімі рукамі зняла з пад столі ў зачыненым касцёле ў Дрысвятках «Пакланенне вестуноў 1514 г.». Былі выпадкі, калі ў музейную калекцыю перадаваліся помнікі толькі пасля таго, калі святары пераконваліся, што прыехала менавіта экспедыцыя В. Церашчатавай.

Стыль збіральніцкай працы Вольгі Васільеўны заўсёды вызначаўся высокаю культурай. Яна ніколі не хлусіла людзям, не забірала помнікі гвалтам. Толькі тое, што не патрэбна храму, альбо тое, што вельмі патрэбна музею. І толькі з добраахвотнай згоды. І ніколі за грошы, акрамя этнаграфіі — посудак, вопраткі, посуду, прылад працы.

Разам з тым, ёй прыйшлося праявіць выдатныя здольнасці да кампрамісу, вырашаючы складаныя гаспадарчыя і арганізацыйныя пытанні з людзьмі, якія зусім не гарэлі жаданнем адчыніць першы сапраўды нацыянальны музей, улагоджваючы адносіны паміж энтузіястамі — добраахвотнікамі, на дапамогу якіх яна абаралася, і звычайнымі бюракратамі, ад дазволу якіх залежала вырашэнне кожнай дробязі.

І музей быў адчынены. Адчынены 15 мая 1979 г., роўна праз 5 год пасля разгрому першай калекцыі. Дакладна да святкавання 50-х угодкаў беларускай Акадэміі навук. Вось што запісаў у першым водкуку сусветна вядомы астраном акадэмік В. Амбарцумян: «Я, прадстаўнік Армянскай Акадэміі навук, ведаў і да сённяшняга дня, што ў Беларусі можна вельмі многаму навучыцца. Але, паглядзеўшы музей, выходжу з яго ў захапленні, шкадуючы аб тым, што не магу больш падрабязна азнаёміцца з кожным з яго экспанатаў. Няхай жыццё наша родная Беларусь, край старажытнай і каштоўнай культуры!»

У момант адкрыцця ў фондах музея было больш як 1000 помнікаў мастацтва і 15 000 помнікаў этнаграфіі і археалогіі. Яго экспазіцыя ахоплівала ўсе бакі традыцыйнай культуры Беларусі: працоўную, побытавую, прафесійную ва ўсіх шматгранных яе праявах. Акрамя та-

го, архіў музея сканцэнтраву дакументальныя дадзеныя па тых помніках, якія засталіся на месцах. Музей стаў як бы банкам інфармацыі, эксперыментальнай лабараторыяй для гісторыкаў культуры. Пасля адкрыцця быў выдадзены Каталог і тры зборнікі артыкулаў па асобных пытаннях гісторыі беларускай культуры, падрыхтаваны да друку чацвёрты. Агульная колькасць экспанатаў павялічылася да 30 000 адзінак.

Аднак і за 12 год, што прайшлі пасля адкрыцця Музея старажытнабеларускай культуры, не ўдалося вырашыць усе пытанні. Доўгі час музей быў зачынены для шырокага гледача, абслугоўваў выключна гасцей Акадэміі навук. Не наладжана як след рэстаўрацыйная справа. Слаба растуць навуковыя кадры. У вельмі сціпрых памерах ажыццяўляецца прапаганда шэдэўраў старажытнага беларускага мастацтва. Але ў гэтых кібах павінна не так В. Церашчатава, як кіраўніцтва АН і інстытута, якому музей падпарадкаваны. Іх выпраўленне будзе залежаць ад наступніка Вольгі Васільеўны па пасадзе загадчыка музея, яе паплечніка па першых экспедыцыях, доктара мастацтвазнаўства В. Шматава.

Сама ж Вольга Васільеўна, стварыўшы музей, не набыла ні навуковых, ні ганаровых званняў ці прэміяў. Наадварот, за арганізаваны ў 1982 г. агульнагарадскі семінар «Культура Беларусі — традыцыя і сучаснасць» ёй у 1986 г. была вынесена строга вымова па партыйнай лініі — «за ідэалагічныя памылкі». Ідэалогія сумленнай працы на карысць Бацькаўшчыны ўсё больш разыходзілася з ідэалогіяй КПБ, таму незадоўга да пенсіі В. Церашчатава выйшла з рады партыі, у якой была 40 год, яшчэ раз прадэманстраваўшы сілу свайго характару і глыбокую веру ў вечныя ідэалы гуманізму.

Лёс наканаву ёй стаць прадэжальніцай справы вялікіх сыноў Беларусі Івана і Антона Луцкевічаў, якія стварылі ў пачатку веку беларускі музей у Вільні, і яна з годнасцю пранесла гэты цяжкі крыж. Есць у Злучаных Штатах Амерыкі традыцыя — жоны, каго народ абірае прэзідэнтам, да канца жыцця карыстаецца ганаровым правам звацца «спадар Прэзідэнт». Сваёю падзвіжніцкай працаю Вольга Васільеўна заслужыла пажыццёвае права карыстацца тытулам «дырэктар музея». Няхай жа лёс даруе ёй добрае здароўе на доўгія гады, а Музею старажытнабеларускай культуры — магчымасці плённай працы на ніве беларускага Адраджэння.

Ю. ХАДЫКА.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ПАМЯЦЬ— НА СМЕТНІК?

Не ведаю, як пачаць гэты допіс, як расказаць пра той страшны акт вандалізму, што адбыўся ў нашых Жыровічах, дзе знаходзіцца славыты Жыровіцкі манастыр.

Музей у Жыровіцкім саўгасе-тэхнікуме, так сказаць, пад барабанамі грукат адкрылі ў 1981 годзе, а летам 1990 года паварварску знішчылі, павыкідаўшы з вокнаў на вуліцу, пад старадаўняй манастырскія сцены яго экспанаты, якія дзесяць гадоў збіралі навучэнцы і выкладчыкі тэхнікума. Многачы пабачылі манастырскія муры, але такое, паўна, упершыню. Аб гэтым мне расказвалі жыхары Жыровіч, з якімі я сустракаўся. Некаторых з іх добра ведаю, бо ў свой час працаваў у мясцовай сярэдняй школе. Шчыра кажучы, не паверыў сваім вухам, калі першы раз пачуў ад знаёмага з Жыровіч: «А музея ў тэхнікуме ўжо няма, знішчылі яго».

Слухаць гэта было балюча і прыкра. Там, у Жыровічах, засталася і часцінка майёй душы. З мясцовымі настаўнікамі і вучнямі мне давялося аднаўляць прозвішчы, імяны, гады нараджэння жыхароў вёскі Андрэева (яна знаходзілася непадалёку ад Жыровіч), спаленых у час вайны карнікамі ў гумне. Дагэтуль памятаю расказы жыхароў вёскі Залесе і Загор'е аб тым, як яны збіралі на жарышчы абгарэлыя косці, гузікі, школьныя перкі, узятыя дзецімі з сабою — мусіць, пашкадавалі панідаць у хаце, баяліся, што забяруць гітлераўцы. У свой час пра гэтыя перкі я нават напісаў аповяданне. А пошукавую работу так да канца і не давеў, бо перавалі на іншае месца працы. І рады быў, калі пазней, наведаўшы музей, убачыў паметарскіх вышананых макет палаючай хаты і доўгі спіс спаленых жыхароў вёскі Андрэева.

У даўняй газетнай публікацыі аб музеі Жыровіцкага саўгасе-тэхнікума чытаю: «У адным са шматлікіх запісаў, пачынутых у кнізе наведвальнікаў музея, гаворыцца: «Дзякуем стваральнікам музея за магчымасць пазнаёміцца з бытам беларускай вёскі, з гераічнымі справамі воінаў Савецкай Арміі і партызан». Такі водгук пакінула чэхаславацкая дэлегацыя з Браціславы. Чэхі і славакі за тысячы кіламетраў ехалі не толькі дзеля таго, каб паглядзець на Жыровіцкія цэрквы, але каб пазнаёміцца з гераічнымі справамі воінаў і партызан у час вайны. І вось музея няма. Куды зніклі яго экспанаты, тыя ж пажоўклыя ад часу пісьмы фронтавікоў, фотаздымкі часоў вайны? Былі ў музеі і экспанаты, якія перадавалі атмасферу жыцця пры фашысцкай акупацыі, сярод іх — загады і аб'явы акупацыйных улад. У адных забараняецца з'яўляцца на вуліцах вёскі з 22 да 5 гадзін, у другіх ад сялян патрабуюць тэрмінова здаваць прадукты харчавання. Дэманстраваўся ў музеі скурены бізун з касцяной рукаўткай, які быў знойдзены на гарышчы Жыровіцкага паліцэйскага ўчастка. Мажліва, якраз ім карыстаўся слоніміскі гебітскамісар Герхард Эрэнці ягоны памагаты начальнік штаба жандармерыі Лотар Шульц, чорная памяць аб якіх дагэтуль жыве ў навакольных вёсках. Помніцца мне выстаўленая ў музеі копія акта, дзе пералічаны былі ахвяры гітлераўцаў, сярод іх хірург К. Жураўлёва з дочкамі пяці і сямі гадоў, зубны лекар В. Чарняўская з двума сынамі двух і пяці гадоў, лекар Д. Зайцаў, інжынер Т. Сяргеева, бухгалтар І. Нічыпаровіч, пятнаццаці навучэнцаў настаўніцкай семінарыі. Экспанаваліся ў музеі прылады і рэчы даўняга сялянскага побыту. Усяго гэтага зараз няма. Як расказваюць відавочцы, усе экспанаты былі пагружаны на самазвал і вывезены на сметнік.

Пра гэта я ў свой час напісаў у раённай газеце «Слоніміскі вестнік». Хоць прайшло нямаля часу, але адказу на публікацыю няма. Усе маўчаць. Мо скажа сваё слова Міністэрства культуры, якое калісьці зарэгістравала Жыровіцкі музей баявой і працоўнай славы!

Аляксей ЯКІМОВІЧ,
член Саюза пісьменнікаў Беларусі.
г. Слонім.

АБ'ЯВЫ

БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА ДРУЖБЫ НАРОДАЎ ДЗЯРЖАЎНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА

АБ'ЯВЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне вакантных пасадаў прафесарска-выкладчыцкага складу
(для тых, хто мае мінскую прапіску):

- кафедра скрыпкі:
дацэнт на 0,5 стаўкі—2 адзінкі;
- кафедра беларускай музыкі:
дацэнт—2 адзінкі;
- кафедра фартэпіяна:
старшы выкладчык на 0,5 стаўкі—1 адзінка;
- кафедра струнных народных інструментаў:
дацэнт—1 адзінка,
старшы выкладчык — 1 адзінка;
- кафедра камернага ансамбля:
старшы выкладчык — 1 адзінка;

- кафедра агульнага фартэпіяна:
старшы выкладчык — 1 адзінка;
  - кафедра музычнай педагогікі, гісторыі і тэорыі выканаўчага мастацтва:
прафесар—1 адзінка,
дацэнт—1 адзінка.
- Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання.

Заявы і дакументы згодна Палажэнню аб конкурсах накіроўваць на імя дырэктара на адрас: 220600 г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, д. 30. Даведкі па тэл.: 27-49-42, 26-06-70.

БЕЛАРУСКАЕ ПРАДСТАЎНІЦТВА
РЭГІЯНАЛЬНАЙ АСАЦЫЯЦЫІ
ДЗЯРЖАЎНАГА ВЫХАВАННЯ
СУМЕСНА З РЭСПУБЛІКАНСКІМ
ЦЭНТРАМ ЭСТЭТЫЧНАГА
ВЫХАВАННЯ ДЗЯЦЕЙ

ЗАПРАШАЕ

школьнікаў 6—17 гадоў прыняць удзел ва Усесаюзным конкурсе дзіцячай літаратурнай творчасці.

Хлопцы і дзяўчаты! Вашы вершы, пазмы, аповесці, апавяданні, п'есы, казкі, іншыя літаратурныя творы дасылайце на адрас: 220030, г. Мінск, Ленінскі праспект, 32 «б», РЦЭВД. Тэрмін конкурсу з 1 верасня па 15 снежня.

Лепшыя працы будуць прадстаўлены на Усесаюзным фестывалі дзіцячай літаратурнай творчасці, ВДНГ СССР і апублікаваны ў зборніках дзіцячай літаратурнай творчасці.

Як Данілу Шчэню «згубілі»

Марцін КОУЗКІ

ДОЛЯ
ПРАЎДЫ

Не, што ні кажыце, а цікавая навука — гісторыя. Цікавая яна ўжо тым, што робяць, а затым пішуць яе не хто-небудзь, а людзі. Людзі ж, як вядома, бываюць розныя, асабліва тыя, што пішуць. Кожны з іх кіруецца сваімі матэрыяламі, сваім веданнем гісторыі, сваім светапоглядом і сваімі правіламі. Мабыць, таму і гісторыя з розных бакоў гледжання вельмі часта бывае неаднолькавая, асабліва тады, калі нейкія моманты ў той ці іншай гістарычнай падзеі аднаму з бакоў успамінаць не вельмі прыемна ці нават зусім непажадана.

Менавіта ў гэтай «далікатнай» сітуацыі і пачынаюць перакручваць гістарычныя факты і пісаць не так, як было, а так, «як трэба». А калі далей гэты выкрунтас выкарыстоўваць ужо нельга, дык найлепшы спосаб своечасова спыніцца. І каб абавязкова — у патрэбным месцы! Не верыце? І я таксама не верыў, пакуль не ўзяў у рукі кніжку Вадзіма Віктаравіча Каргалава «Полководцы», надрукаваную выдавецтвам «ДОСААФ СССР» у 1989 годзе ў Маскве. Ёсць у гэтай кніжцы апавяданні пра жыццёвыя шляхі Святаслава, Уладзіміра Манаха, Аляксандра Неўскага, Дзмітрыя Данскога, Ермака, іншых палкаводцаў, але асабліва мяне зацікавіў лёс Данілы Шчэні.

Як піша В. Каргалаў, «Даніла Шчэня — маскоўскі ваявода, таленавіцейшы палкаводец эпохі ўтварэння Расійскай дзяржавы. Узначальваў паспяховай паходзі на Літву, Лівонію, Фінляндыю, Казань, Крым. Асабліва вызначыўся разгромам літоўскага войска на рэчцы Ведрашы». Даючы «навуковае тлумачэнне» захопніцкай палітыкі Расіі ў адносінах да Вялікага княства Літоўскага, аўтар піша так: «Вялікае княства Літоўскае выкарыстала аслабленне Русі пасля страшнага Батыевага пагрому дзеля расшырэння сваіх уладанняў. У канцы XIII стагоддзя вялікі літоўскі князь далучылі Полацкую зямлю з гарадамі Полацк, Менск, Віцебск; у пачатку наступнага стагоддзя — Турва-Пінскае княства. Потым да Літвы адышлі Валын, Падолля, Кіеўскае і Чарнігава-Северскае княства, Смаленская зямля. Гэтыя вялікія ўладанні мелі рускае насельніцтва (I), князі там князі рускага княжацкага роду (I), прызнавалі васальную залежнасць ад Літвы (I). Па падліках гісторыкаў, уласна літоўцаў у дзяржаве было не больш адной трэці, яе нават часта называлі Літоўска-Рускай (I). Але, звязанае з Польшчай дынастычнай уніяй, Вялікае княства Літоўскае праводзіла варажую да Расіі палітыку (хто да каго? — У. Д.), усяляк перашкаджала аб'яднанню рускіх зямель (I). Выкарыстоўвала Літву і адкрытыя ваенныя напады». Цікава, ці ж не праўда? І ўжо зусім не дзіўна, што пасля такіх «гістарычных разважанняў» аўтару нічога не застаецца, як рабіць катэгарычную выснову аб тым, што «вернуть исконно русские земли (II), захваченные литовскими князьями, можно было только войной». Яшчэ цікавай аўтар «абгрунтоўвае» неабходнасць «вызваленчай місіі» рускіх войск: «Город Смоленск являлся ключом к решению задачи исторического значения — воссоединения с Россией братских украинского и белорусского народов, к дальнейшему продвижению в Прибалтику».

Далей — болей. І вось ужо В. Каргалаў з непавагай піша пра гетмана Кастуся Астрожскага і з вялікім уздымам расказвае пра перамогу рускіх на рацэ Ведрашы. Блішчыць і зьяе ваенны талент Данілы Шчэні ў параўнанні з сярэднімі здольнасцямі беларускага вояі «Полководец войска вместе с большинством знатных лиц попадает в плен... Разгром был полный, отборная армия гетмана Острожского фактически перестала существовать... Литве нанесли сокрушительное поражение, исключав-

шее активные военные действия со стороны великого литовского князя Александра».

Так, ды крыху не так. Бо змагаўся Кастусь Астрожскі ў акружэнні ворагаў да апошняй хвіліны бітвы, і ўзяць яго ў палон змаглі толькі тады, калі паранілі. Бо калі армія і сапраўды перастала існаваць, дык чаму ж маскоўцы не змаглі дабіцца далейшых поспехаў на тэрыторыі Вялікага княства Літоўскага? Непераканаўча гучаць спробы аўтара растлумачыць такое становішча ўзнікшымі пагрозамі «исконно русским землям» з боку рэшткаў Вялікай Арды і Лівонскага ордэна. Калі згадаць, што бітва на Ведрашы адбылася 14 ліпеня 1500 года, дык не пераконваюць і словы Івана III да крымчацкага хана Мянгли-Гірэя: «а к Смоленску, господине, воевод с людьми не посылал того дня, что снега выпали великие, да у корму конского от Смоленска мало, не на чём многим людям стоять». Не трапляе чамусь у поле зроку В. Каргалава той факт, што Былі рускія войскі ў 1500 годзе пад Смаленскам! Былі і аблажылі горад, які па-геройску бараніўся амаль два гады. «Забывае» сказаць ён і пра тое, што ў 1501 годзе Вялікі князь Аляксандр не толькі адінуў іх ад Смаленска, але пагнаў назад і нават заняў саму Маскву. Дык ці ж можна тут весці гаворку пра выключэнне актыўных дзеянняў?

Параненага Кастуся Астрожскага ворагі адвезлі ў Волагду. Пад прымусам ён нават згадзіўся служыць маскоўскаму цару, але ўвесь час не пераставаў думаць пра працяг барацьбы. З гэтай думкай ён у 1507 годзе ўцёк з палону і неўзабаве зноў узначаліў беларускае войска.

На зыходзе 1512 года маскоўскі князь Васіль III распачаў супраць ВКЛ новую вайну. У студзені яго незлічоныя раці абступілі Смаленск і пачалі чыніць рэйд да Друцка, Оршы, Барысава, даходзячы нават да Віцебска і Менска. Кірваў рускімі войскамі ўсё той жа Даніла Шчэня. Пспехаў гэты паход не прынес. Шэсць тыдняў стаялі маскоўскія войскі пад Смаленскам, білі па ім з гармат, штурмавалі, але ўзяць не змаглі. Наш аўтар зноў «бядуе»: «Сильно огрызались град Смоленск, свой ероде бы город, а ныне хуже чужого, смертоносный...»

Чужынцы вярнуліся ў Маскву, сабралі яшчэ большыя войскі і ўжо 22 верасня 1513 года зноў з'явіліся пад сценамі горада. Але ізноў беспаспяхова прайшлі чатыры тыдні бесперапынных намаганняў захапіць Смаленск. Тады ў дзеянне ўступіла дыпламатыя. Яе стараннямі была ўтворана кааліцыя паміж Маскоўскай дзяржавай і Свяшчэннай Рымскай імперыяй. Дамовіліся, што тэрыторыі непрыяцельскіх дзяржаў падлягалі раздзелу: Імперыя атрымлівала права на «свае» землі ў Польшчы, а Масква — на Беларусь і Украіну. Абодва бакі прадугледжвалі нават дапамогу адзін аднаму збройнай сілай. Так распачаўся трэці смаленскі паход, для арганізацыі якога рускае 80-тысячнае войска прыйшлося папоўніць наёмнымі кнехтамі з Захаду. На жаль, усё гэтыя гістарычныя факты не адлюстраваныя В. Каргалавым. Сем тысяч «наёмных польскіх жаўнераў» у войску Вялікага княства ён бачыць, а вось кнехтаў у Маскоўскім войску Данілы Шчэні заўважае ж не чае.

29 ліпеня 1514 трыста гармат пачалі бесперапынную стралю на Смаленску, якая цягнулася тры дні і тры ночы. Ад гармат буйнога калібру пачалі падаць вежы і сцены гарадскіх умацаванняў. Ваявода Юры Салагуб не вытрымаў і капітуляваў. Настаў зорны час Данілы Шчэні! «Это было почетнейшее поручение — первым войти в победленную крепость, принять присягу у горожан и говорить с ними от имени «государя всея Руси». Это было признание выдающихся заслуг и ратной доблести большого воеводы Даниила Щени, его более чем двадцатилетних воинских трудов на опасном литовском рубеже. Слава Даниила Щени началась со славной победы на Ведроше. Завершилась его военная биография не менее славно — в колониальном Смоленске, над которым вновь реяли русские стяги».

Такім вось мажорным акордам спыняе

свой расказ пра маскоўскага ваяводу, які, дарэчы кажучы, паходзіў з роду вялікага князя літоўскага Гедыміна, аўтар кнігі «Полководцы» В. Каргалаў. І, трэба аддаць яму належнае, на майстэрскім узроўні выкарыстоўвае «способ своечасового спынення», спасылаючыся на тое, што «после 31 июля 1514 года ни разрядные книги, ни летописи о Данииле Васильевиче Щене не упоминали».

Але куды ж падзеўся «таленавіцейшы палкаводец» рускага войска? Я задаў сабе гэтае пытанне і пачаў цікавіцца далейшым лёсам маскоўскага ваяводы. Не, яго жыццё не скончылася 31 ліпеня 1514 года. Пасля захопу Смаленска амаль усё 80-тысячнае рускае войска рушыла на Барысаў і Менск. Маскоўскі ўладар даў наказ ваяводу Данілу Шчэні, Міхайлу Галіцу Булгакаву і Івану Чалядніну «войскі Літоўскія і Польскія з каралём да Масквы як быдла пугамі прыгнаць».

...Вельмі хутка капітулявалі Мсціслаў, Крычаў, Дуброўна. Кароль і вялікі князь Жыгімонт змог супроцьпаставіць рускай навалі толькі 25 тысяч жаўнераў пад кіраваннем гетмана Кастуся Астрожскага. З 7 на 8 верасня 1514 года войскі сустрэліся каля рэчкі Крапіўна, што упадала ў Дняпро непадалёк ад Оршы. Гетман вельмі ўдала размеркаваў артылерыю і паставіў свае войскі так, што ў цэнтры знаходзіліся 16 тысяч беларусаў і літоўцаў, а па баках — 9 тысяч паліякаў.

У бой былі кінуты галоўныя сілы. Кастусь Астрожскі «аддзянаваў» маскавітаў за навуку пад Ведрашай. Разгром вялізнага маскоўскага войска стаў цэнтральнай падзеяй той цяжкай вайны, якая ўратавала беларуска-літоўскую дзяржаву ад чужога панавання. Васіль III ўцёк у Маскву. Уцёк разам з ім і Даніла Шчэня...

3 снежня 1514 года гетман Астрожскі трыумфальна ўвайшоў у сталіцу Княства са сваім пераможным войскам, з палоннымі маскоўскімі ваяводамі, баярамі, князямі. Трапіў і памёр у палоне Іван Чаляднін (у 1523 годзе яго яшчэ бачыў закаваным у кайданы ў Вільні Сігізмунд Герберштэйн). Масква пачала лічыцца з Вялікім княствам Літоўскім. Аб гэтым гаворыць нават той факт, што Міхайла Галіца Булгакаў, якога Кастусь Астрожскі спачатку адпусціў у Маскву, па патрабаванні караля Жыгімонта быў выдадзены маскоўцамі назад і таксама трапіў у саракагадовы палон. Але ж Міхайла Галіца Булгакаў быў не кім-небудзь, а пляменнікам Данілы Шчэні! Ці ж не ў гэтым хаваецца разгадка «знікнення» з рускіх летапісаў прозвішча разбітага палкаводца?

Неўзабаве княжацкая міласць пакінула і сына Данілы Шчэні Міхайлу Шчэняцева, бо, шукаючы сабе новую жонку, Васіль III катэгарычна падкрэслівае, каб яна ні ў якім разе не была «в племені» Шчэняцевых. Урэшце, калі да ўлады ў 1533 годзе прыходзіць Іван IV Жалхлы, род Шчэняцевых наогул чамусь абрываецца на ўнуках Данілы Шчэні Пятру і Васілю...

Вось аб чым можна было б расказаць чытачам кніжкі «Полководцы», калі б яе аўтар не спыніў свой расказ пра ваяводу Шчэню на 31-ым ліпеня 1514 года, а давёў яго да 1515 года, у якім Даніла Шчэня і сапраўды апошні раз прыгаводзіў у разраднай кнізе як ваявода ў Дарагабужы. Думаю, што словы ад гэтага ў Данілы Шчэні не зменшылася б. Ён і так застаўся ўвекавечаным у адной з фігур помніка «Тысячелетие России», што стаіць у старажытным Ноўгарадскім крамлі. Кастусь Астрожскага побач з ім няма, бо помнікі таксама будуць не хто-небудзь, а ўсё тыя ж людзі... Але як усё ж добра, што ў апошні час і ў нас з'явілася магчымасць вывучаць пакрыху сапраўдну гісторыю Беларусі, ставіць помнікі ў сваіх гістарычных мясцінах. Дык ці ж не час яе выкарыстаць?

У. ДЗЕХЦЯРУК.

Эстонія, Ківылі.

Позна, пагарэльцы, аплакваць свой дом, скардзіцца, што босыя і голыя. Вас папярэджвалі: «Не жартуйце з агнём!». З іскры ўзгарэлася полымя.

Мастацтва пачыналася з Крамля. Адсюль ішло святло вялікіх зорак. Якая беларуская зямля, расказвалі маскоўскія акцёры. Сваіх здымаць лічылася зарана, і мова нема плакала з экрану.

«Рэабілітаваць», — рашылі ў ЦК. «Жывымі!» — здзівілася ЦК.

Павел Уласаў... Паўка Карчагін... Паўлік Марозаў... Недахопам беларускай літаратуры лічылася, што ў яе не было такіх станоўчых герояў. Ва ўцяшэнне ўніклівых літаратурнаўцаў выявілі наша сваяцтва з адным з узорных Палаваў.

Казка пра нейкую краіну, дзе ўсё было аднолькавым — дамы, плошчы, кіёскі, дзе з дня ў дзень людзям паўтаралі адно і тое ж, і самі яны зрабіліся ці не аднолькавымі, хіба што прозвішчы насілі розныя, але дазнацца пра гэта можна было ўжо на могільках, дзе стандартныя помнікі з мармуровай крошкі адрозніваліся толькі надпісамі...

Не стае часопісам часгосці. Можна, не былі б такімі кволымі, каб той «Беларусі» — маладосці, а той «Маладосці» — полымя.

Легенда. Хто вы, спыталі Леніна, калі перапісалі ветэранаў. Ленін, але не ленынец, рашуча адказаў Ульянаў.

«Дзяржава — Радзіма — Камунізм» — вось такі марксізм.

Можна, на тым свеце і чакае нас светлае будучае, але як да яго дажыць!

Курапаты, Курапаты ад Камчаткі да Карпатаў... Там, дзе вязні, там, дзе каты, там і сёння Курапаты. Ды страшней за ўсякіх катаў адвакаты Курапатаў.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Зір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЦАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ЛІМ

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.

Друкарня «Беларусі Дом Друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Аляксандр МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСНА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотаканарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтарыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыі не вяртае і не рэцензуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.